REVISTA ARHIVELOR

OCTOMBRIE • NOIEMBRIE • DECEMBRIE 4/1990

REVISTA TRIMESTRIALĂ A DIRECȚIEI GENERALE A ARHIVELOR STATULUI DIN ROMÂNIA

Redacția: București, B-dul. Mihail Kogălniceanu nr. 29, sector 5. Telefon: 15.41.60

SUMAR

EDITORIAL

ION MUNTEANU—1 Decembrie 1918 . . . 349

MAREA UNIRE DE LA 1 DECEMBRIE 1918

ION FRĂȚILĂ—Românii hunedoreni în luptă pentru apărarea drepturilor și libertăților naționale sub regimul dualist austro-ungar 354

IOAN RANCA—Strategia dualistă de colonizare a Transilvaniei 363

IOAN PLEȘA—Contribuția românilor de pe meleagurile Albei la realizarea actului istoric de la 1 Decembrie 1918 371

STUDII ȘI COMUNICĂRI

ELVIRA CIULIN–IONESCU, GION IONESCU Penetrația marelui domeniu în moșia Teișani 380

DOCUMENTE

COSTIN FENEȘAN—Statutul din 1480 al breslei blănarilor și cojocarilor din Baia Mare 396

DAN LIVEZEANU—Documente referitoare la organizarea și funcționarea Companiei grecești din Sibiu 405

PROBLEME DE ARHIVISTICĂ

TUDOR MATEESCU—Despre limitele cronologice ale selecționării documentelor . . . 412

TEHNICA ÎN ARHIVE

FLOREA OPREA—Tehnologia de restaurare a documentelor și cărții de patrimoniu prin turnare de pastă celulozică 418

PREZENTĂRI DE FONDURI ȘI COLECȚII

MILIANA ȘERBU — Diplomați români: GRIGORE GAFENCU (IV). 428

OPINII

MARIN RADU MOCANU—Documentul istoric—izvor de cultură 437

CRONICA VIEȚII ȘTIINȚIFICE 443

RECENZII ȘI PREZENTĂRI 450

INSTRUMENTE DE LUCRU

MILIANA ȘERBU—Lista documentelor publicate în volumul III 454

Redactor șef:
TUDOR MATEESCU

Redactor principal:
MILIANA ȘERBU

Secretar de redacție:
IRINA HRIȚCU

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

DIRECȚIA GENERALĂ A ARHIVELOR STATULUI DIN ROMÂNIA

REVISTA ARHIVELOR

Anul LXVII—Vol. LII Nr. 4/1990

EDITORIAL

1 Decembrie 1918

ION MUNTEANU

În multimilenara istorie a poporului român, Marea Unire înfăptuită la 1 Decembrie 1918 s-a înscris pentru totdeauna ca un eveniment de o excepțională însemnătate. Asemenea acte istorice de valoarea celui menționat nu sînt hotărîri spontane și nici măcar rodul strădaniilor unei singure generații, ci *izbînda unor lupte îndelungate și pline de sacrificii.*

În evul mediu, deși despărțit din punct de vedere politic, poporul român și-a păstrat neștirbită *conștiința originii romane*, a unității sale etno-lingvistice și etno-culturale, a legăturilor economice și politice neîntrerupte, a tradițiilor de civilizație prin care s-a afirmat în timp ca individualitate istorică distinctă. Pe temeiul acestei comunități, la care s-a adăugat nevoia unirii eforturilor în fața primejdiei externe, s-au născut tendințele unirii politice a celor trei țări românești în pragul trecerii de la veacul al XVI-lea la cel următor. Domnul român Mihai Viteazul a adus sub autoritatea sa teritoriile vechii Dacii *(supranumit de aceea și „restitutor al Daciei")*, neprecupețind nimic pentru împlinirea idealului fundamental al românilor pentru unitatea lor politico-statală. Așa cum el însuși mărturisea marelui duce toscan Ferdinand I de Medici: „*Am cîrmuit trei țări românești: Țara Românească, Transilvania și Moldova. În vremea aceia, oricine poate vedea că n-am crutat nici cheltuieli, nici osteneală, nici sînge, nici propria-mi viață*". Și am adăuga din același memoriu „*aș fi putut și eu să șed pe tron ca orice nevolnic dar cauza română nu m-a lăsat*".

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Mihai Viteazul a avut ideea conștiinței naționale încă de acum 400 de ani, nu așa cum s-a afirmat și scris de către foarte mulți istorici, tributari unor idei străine. Dăm doar două exemple:

1. Invitat de către turci să ocupe o parte din Ungaria a refuzat motivînd că acolo nu locuiesc români; 2. Scrisorile particulare le scria numai în limba română, deși mai cunoștea alte 4 limbi.

Istorica înfăptuire a străbătut veacurile generînd alte încercări, susținute de ideea devenită o doctrină politică a unității naționale.

După Mihai Viteazul toți marii patrioți au luptat pentru îndeplinirea testamentului său politic. O spune și *Bălcescu*, și mai tîrziu *Nicolae Iorga*—marii executori testamentari ai Viteazului. *Credem că testamentul lui Mihai ne-a dat tăria să rezistăm, ne-a turnat mercur în vene.*

Supus unor presiuni îndelungate, poporului român i s-au pus noi stavile în calea înfăptuirilor sale de unire și independență deplină. Imperiile habsburgic și țarist, în plină ascensiune, au silit Imperiul otoman, în declin, să recunoască cotropirea unor provincii românești. După ce la 1688, Principatul transilvan este încorporat în Imperiul habsburgic, la 1775 este anexată și partea de nord a Moldovei — ce se va numi de atunci Bucovina — iar în urma războiului victorios al Rusiei țariste de la 1806—1812 împotriva Imperiului otoman, încheiat cu pacea de la București, Rusia a anexat partea de răsărit a Moldovei, cuprinsă între Prut și Nistru. (De atunci apare în istoria românilor și problema Basarabiei).

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și în prima jumătate a celui următor, tendințele de unitate se transformă în lupta pentru realizarea unirii politice a țărilor române.

Revoluția de la 1848 a constituit impulsul nestăvilit spre realizarea programului și acțiunilor comune peste granițele politice ale vremii.

Exprimînd acest crez politic care însuflețea pe toți revoluționarii de la 1848, ziarul „Constituționalul" scria că: „*toate țările locuite de români trebuie să se numească îndeobște România și să formeze un stat, pentru că toate sînt patria românilor și pentru că toți patrioții români, locuitori pe dînsele, formează națiunea românească care să fie una și nedespărțită*".

Dar cerințele obiective și aspirațiile vitale ale poporului român nu și-au putut găsi împlinirea atunci, datorită intervenției brutale a reacțiunii internaționale. În perioada care a urmat revoluției, lupta pentru unire s-a amplificat, a căpătat noi dimensiuni. Idealul unirii a devenit o forță materială fiind afirmat tot mai mult în strînsă legătură cu necesitățile stringente ale dezvoltării societății românești.

Unirea Moldovei și Țării Românești, realizată în 1859 prin îndoita alegere a lui Alexandru Ioan Cuza, a fost dovada elocventă a dorinței românilor de a-și constitui statul național unitar liber și independent.

Un nou pas hotărîtor în lupta pentru unirea tuturor provinciilor românești l-a constituit cucerirea independenței depline a României și restabilirea autorității statului național modern român asupra Dobrogei.

În preajma primului război mondial, dezvoltarea social-economică și politică a României precum și amploarea fără precedent a luptei de eliberare națională a românilor de pretutindeni au ridicat în fața națiunii necesitatea inexorabilă a desăvîrșirii unității statale, a eliberării tuturor

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

provinciilor româneşti. De altfel, intrarea României în război, în vara anului 1916, a avut drept scop unirea cu patria mamă a provinciilor româneşti, un mobil ce a constituit suportul real pentru jertfele grele umane şi materiale, acceptate eroic de poporul român în timpul războiului.

Unul din exponenţii cei mai autorizaţi ai neamului, Ionel Brătianu, angajat în marea lucrare cu sufletul şi trupul preciza în 1916: „Dacă nu va ieşi bine, să mă împuşcaţi". În condiţiile istorice ale răsturnării ţarismului, mişcarea naţională a cuprins şi populaţia românească de dincolo de Prut, care îşi manifesta tot mai hotărît dreptul la autodeterminare.

La 9 aprilie 1918 (27 martie — stil vechi), Sfatul Ţării, întrunit la Chişinău, exprimînd dorinţa maselor populare, a adoptat cu 86 de voturi contra şi 26 abţineri (13 deputaţi fiind lipsă) hotărîrea unirii Republicii Democratice Moldoveneşti cu România. *„Republica Democratică Moldovenească (Basarabia) în hotarele ei dintre Prut, Nistru, Marea Neagră şi vechile graniţe cu Austria, în puterea dreptului istoric şi dreptului de neam, pe baza principiului ca noroadele singure să-şi hotărască soarta lor, de azi înainte şi pentru totdeauna se uneşte cu mama sa România"*.

În lunile octombrie şi noiembrie 1918, poporul român din cuprinsul Austro-Ungariei a declanşat revoluţia de eliberare naţională, de făurire a statului unitar naţional român. La 12 octombrie 1918 fruntaşii românilor ardeleni întruniţi la Oradea au redactat o Declaraţie, citită în Parlamentul de la Budapesta la 18 octombrie, prin care popoarele lumii erau înştiinţate că, pe temeiul dreptului firesc al fiecărei naţiuni de a-şi hotărî singură soarta, naţiunea română din Transilvania hotărăşte aşezarea sa între naţiunile libere, stabilirea de legături cu celelalte naţiuni libere şi reprezentarea sa la Congresul de pace prin reprezentanţii aleşi de adunarea sa naţională.

În acest climat de adînci prefaceri, *la 27 octombrie 1918*, deputaţii români bucovineni din Parlamentul *de la Viena*, primarii români din localităţile Bucovinei şi alţi reprezentanţi ai românilor din aceste părţi ale Moldovei s-au reunit la *Cernăuţi* într-o Adunare Constituantă, adoptînd o Moţiune care prevedea *„Unirea Bucovinei cu celelalte ţări româneşti, într-un stat naţional independent"*. Adunarea de la Cernăuţi, a hotărît întrunirea la *28 noiembrie 1918* a Congresului general al Bucovinei care să hotărască asupra viitorului acestei provincii. Întrunit la Palatul metropolitan din Cernăuţi, Congresul general al Bucovinei, la care au luat parte 74 de delegaţi ai C.N.R., 13 ai comunelor ucrainene, 7 ai Consiliului Naţional German şi 6 ai Consiliului Naţional Polonez, a votat în unanimitate o *Moţiune* în care, după ce se făcea un scurt şi zbuciumat istoric al acestei provincii româneşti răpite de Habsburgi la 1775, se conchidea: *„Congresul general al Bucovinei, întrupînd suprema putere a ţării şi fiind investiţi singuri cu puterea legiuitoare, în numele suveranităţii naţionale, hotărîm: Unirea necondiţionată şi pe vecie a Bucovinei, în vechile ei hotare pînă la Ceremuş, Colaciu şi Nistru cu regatul României"*.

La rîndul lor, românii din Transilvania îşi constituie organe administrative la toate nivelurile, consilii naţionale alese democratic.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Sub impulsul dorinței nestăvilite a românilor din Transilvania de a-și hotărî singuri soarta, *Consiliul Național Român Central* a decis convocarea Marii Adunări Naționale Constituante la Alba-Iulia pentru a consfinți Unirea Transilvaniei cu România.

Alba-Iulia avea să devină, prin actul de la 1 Decembrie 1918, după jertfe de secole, orașul realizării marelui ideal al poporului român: unitatea politică.

Convocarea la Alba-Iulia de către Consiliul Național a unei adunări care să întruchipeze în mod cît se poate de demn toate straturile națiunii noastre a fost întîmpinată pretutindeni cu o nemărginită însuflețire. Toate consiliile naționale lansează apeluri și chemări pentru o participare care să reprezinte într-adevăr întregul popor român.

Pentru a fi prezenți la hotărîrile Adunării, cu o săptămînă înainte, pornesc spre Alba -Iulia mulțimile din zone mai îndepărtate. Cu căruțele pe jos, cu trenul, grupuri de români se îndreaptă spre orașul de pe Mureș. În haine de sărbătoare, cu drapele tricolore, ei curg valuri-valuri din toate părțile, de pe toate văile și din cetatea Munților Apuseni.

În această atmosferă entuziastă se desfășoară Adunarea de la Alba-Iulia din 1 decembrie. Pe porțile cetății pe unde cu 319 ani în urmă intrase triumfător Mihai Viteazul, în ziua de 1 decembrie se revarsă nestăvilit poporul într-o ordine impresionantă.

După cuvîntul de deschidere rostit de președintele adunării, George Pop de Băsești, a luat cuvîntul Vasile Goldiș. Făcînd un pătrunzător istoric al luptelor românilor pentru libertate și unitate, a prezentat delegaților mult așteptata propunere de unire: *„Națiunile trebuiesc eliberate* — a declarat autorul. *Între aceste națiuni se află și națiunea română din Transilvania. Libertatea acestei națiuni însemnează: Unirea ei cu Țara Românească"*. În încheierea discursului său, Goldiș dă citire Rezoluțiilor elaborate de comisia Consiliului Național pentru a dobîndi aprobarea adunării. La primul punct se spune: „Adunarea națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor întruniți la Alba-Iulia în ziua de 1 decembrie 1918, decretează unirea acelor români și a tuturor teritoriilor locuite de dînșii cu România".

După declarația de Unire, Vasile Goldiș a prezentat în continuare principiile fundamentale în alcătuirea noului stat român: deplina libertate și drepturi egale tuturor naționalităților conlocuitoare; egalitate și libertate confesională; regim democratic în toate domeniile vieții politice; vot universal, direct egal și secret; libertatea presei; reformă agrară radicală; drepturi pentru muncitorimea industrială; asigurarea de către Congresul de pace a dreptății și libertății pentru toate națiunile mari și mici deopotrivă; eliminarea războaielor ca mijloc de reglementare.

Au luat apoi cuvîntul, pentru a motiva și pentru a cere adunării votarea rezoluțiilor propuse, reprezentanții P.N.R. și ai Partidului Social Democrat. După aceasta, președintele adunării, considerînd discuțiile încheiate, pune adunării întrebarea dacă voiește ca rezoluția să fie votată punct cu punct sau în totalitate. Prin toate glasurile sale adunarea se pronunță pentru votarea în întregime a tuturor punctelor cuprinse în

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

rezoluție. Cităm după procesul verbal, înregistrarea oficială a concluziei adunării.

„*După mai multe minute, în sînul cărora însuflețirea tuturor se manifestă în aclamări frenetice, președintele Gh. Pop de Băsești anunță că adunarea națională a poporului român din Transilvania, Banat și părțile ungurene a primit rezoluția prezentată prin Vasile Goldiș în întregimea ei și astfel Unirea acestei provincii românești cu țara-mamă... este pentru toate veacurile decisă*". Profeticele cuvinte rostite la Procesul memorandiștilor: „*Existența unei națiuni nu se discută, ci se afirmă*" au devenit un fapt împlinit.

Se săvîrșea astfel, într-o atmosferă înălțătoare, prin chibzuința matură a unui popor întîia oară chemat de a-și hotărî viitorul, cel mai însemnat act din istoria milenară, dramatică și eroică a românilor. Națiunea română se prezenta în fața lumii matură și hotărîtă, senină și chibzuită, dînd uitării în acele clipe mărețe, suferințele îndurate, și chemînd la marea sărbătoare pe toți cei cu care era sortit să trăiască și să muncească.

Adusă la cunoștința mulțimilor ce așteptau răbdătoare, ceasuri întregi, în zăpadă și lapoviță, hotărîrea a fost primită cu tot entuziasmul de care era capabil un popor. A fost cea mai măreață manifestare a suveranității naționale, nu numai prin covîrșitoarea mulțime participantă, ci și prin însuflețirea și demnitatea omenească.

Hotărîrile de la Alba-Iulia, cele proclamate în același timp în sate și orașe de cei ce nu au putut participa, cuprind tot ce a frămîntat o națiune în veacurile de restriște, credința neclintită în adevărurile luminoase ale unității.

Cu același entuziasm a fost întîmpinată vestea unirii și dincoace de Carpați, ecoul ei aflîndu-se pe lîngă reportajele și articolele din ziarele timpului, în numeroase telegrame trimise pe adresa adunării.

Prezentînd actul Unirii în fața conducătorilor țării de atunci, Vasile Goldiș, membru al delegației transilvănene, a subliniat printre altele: „Românii din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor la Alba-Iulia, în ziua de 1 Decembrie 1918, au decretat unirea lor și a acestor teritorii cu regatul român. Prin această Unire, după cea a Basarabiei, apoi a Bucovinei, s-a împlinit visul de o mie de ani al neamului românesc: *Unirea într-un singur stat a tuturor românilor*".

Prin decretele-legi din 24 și 31 decembrie 1918, Consiliul de Miniștri, iar la 11 ianuarie 1919 forurile superioare legislative — Camera și Senatul — au ratificat reunirea tuturor provinciilor românești cu țara-mamă ROMÂNIA.

Tratatele de pace de la Saint-Germain (1919) și Trianon (1920) au consfințit pe plan internațional, o situație de fapt creată prin lupta multiseculară a maselor populare.

Această Unire, declara Vasile Goldiș, a fost „*o pretențiune a istoriei și o cerință a civilizației românești*".

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Românii hunedoreni în luptă pentru apărarea drepturilor și libertăților naționale sub regimul dualist austro-ungar

ION FRĂȚILĂ

Proclamat în 1867, regimul dualist austro-ungar a privat Transilvania de atributul unui principat autonom, prin integrarea în statul ungar, contra voinței poporului român. În acest fel, locuitorii de pe acest străvechi pămînt românesc s-au văzut lipsiți de cele mai elementare drepturi, fiind supuși unei crunte și duble exploatări și asupriri naționale. După cum se știe, încheierea actului dualist austro-ungar a însemnat compromisul și cîrdășia latifundiarilor unguri cu dinastia habsburgică. Elementele dominante din Ungaria au acceptat supremația habsburgică în domeniul financiar, militar și extern, obținînd în schimb mînă liberă în privința asupririi celorlalte popoare ale „regatului ungar". Dualismul a extins sistemul de asuprire națională și socială, constituind o frînă în afirmarea națională și democratică a popoarelor din Imperiul austro-ungar. Această perioadă se înregistrează ca una din paginile cele mai negre ale istoriei popoarelor subjugate din monarhia austro-ungară și singura cînd Ungaria și-a cîștigat, cu sprijinul Habsburgilor, o dominație efectivă asupra Transilvaniei. Prin această prismă merită reținut faptul că, numai 51 de ani, Transilvania va fi alipită la Ungaria și, conform adevărului istoric, numai în parte, întrucît domeniile vitale politico-economice au rămas mai departe în mîna Habsburgilor.

De abia încoronat rege al Ungariei, la 8 iunie 1867, Francisc Iosif I anulează legile votate de Dieta Transilvaniei în 1863 și sancționează legea încorporării Transilvaniei la Ungaria. Parlamentul ungar, care nu era deloc străin de aceste măsuri împărătești, se întrunește în grabă în anul următor și sancționează, la rîndu-i, trei legi avînd drept țel deznaționalizarea tuturor cetățenilor nemaghiari (români, slovaci, ruteni, croați, sîrbi, polonezi, italieni ș.a.), ridicînd la rang de principiu „individualitatea națiunii maghiare și obligativitatea folosirii limbii maghiare în stat". Este vorba de Legea naționalităților, Legea instrucțiunii publice și Legea încorporării Transilvaniei la Ungaria. Ulterior, timp de o jumătate de secol, populația românească din Transilvania a fost supusă unor legi prin care se preconizau noi măsuri pentru interzicerea limbii române în școlile confesionale (legile Trefort din 1879, noua lege școlară din 1883, legea grădinițelor de copii din 1891, Berzeviczy din 1904, Apponyi din 1907), reducerea autonomiei bisericești și deznaționalizarea românilor prin intermediul bisericii (cazul Haidudorog din 1912–1913), prin sistemul de colonizări pentru izolarea „complexelor valahe" din 1894, prin sistemul electoral cenzitar, prin așa-zisele zone culturale, cre-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

ate în anii 1915—1916, prin sistemul bancar și de credite, prin legea presei, prin numeroase procese, închisori și spînzurători.

Încorporarea Transilvaniei la regatul ungar în 1867, însemna nu numai o vădită nedreptate, potrivnică mersului obiectiv al istoriei, ci și o încercare a nemeșimii maghiare de a pecetlui pentru totdeauna un statut de inferioritate economică, politică și spirituală a națiunii române.

În politica lor de refuzare a drepturilor cuvenite naționalităților, guvernanții austro-ungari s-au izbit de o dîrză rezistență a comunităților hunedorene cu populație românească majoritară pe aceste străvechi meleaguri. Semnificativ în acest sens este memoriul din 3 martie 1867, adresat de românii din Țebea, Căraci, Lunca și Cărăstău ministrului de interne al Ungariei, prin care se protestează împotriva încercărilor de înlocuire a comitelui suprem al Zarandului, Ioan Pipoș. Iată ce se spune în acest memoriu : „În comitatul nostru Zarand nu este nici o comună ca să nu fie română, ci se constată că în acest comitat fii de altă națiune, precum și națiune maghiară și nemți, într-un număr însemnat numai ici-colea împrăștiați locuiesc. Și toată fracțiunea aceasta neînsemnată a fraților maghiari stătătoare din 60—70 persoane, dintre care cei mai mulți stau în serviciul privat și prin urmare se pot considera de servitori, seduși de conducătorul lor Francisc Rîbiczei, un proprietăraș în Rîbița și Baia de Criș, spre iritația, tulburarea și mîhnirea spiritelor noastre, nu se sfiește a ne spune pe față că țara și puterea este numai a lor și așa numai ei trebuie să fie domni și că prin urmare comitele nostru de acum, fiu din rîndul și inima națiunii noastre, precum și toți oficialii noștri de acum, iarăși fii din sîngele nostru, vor fi destituiți, răsfirați și alungați și vor fi înlocuiți cu maghiari. Ba, ce e și mai mult, se afirmă că numitul Francisc Rîbiczei să ne vină de comite suprem, acest om care în anul 1848 a fost unul din acei factori care a contribuit mai mult la evenimentele triste de atunci, adică a vărsat sîngele, a stins viața fraților și conlocuitorilor din aceeași una patrie, acelei patrii ce de mii de ani îi nutrește comun". Și mai departe : „Deși noi nu vrem a da crezare acelei posibilități ca Înaltul guvern constituțional să se lase a se duce de o fracțiune așa mică și cu protejarea aceluia să înfrîngă inima la 59 de mii de suflete române ce locuiesc în comitatul Zarand, făcînd pe aceștia a nu se bucura de constituția țării noastre comune, nu o credem, pentru că atunci constituția pentru noi ar fi mai mașteră decît însuși absolutismul cel mai aspru și decît cel mai schimbător . . . Noi nu vrem alta decît numai dreptatea, bazați pe aceea că comitatul nostru Zarand este locuit puramente de români și că dacă voința poporului este a se lua în considerare undeva, aceea este în comitatul nostru. Cerem ca Înaltul guvern să binevoiască a ne lăsa de comite suprem pe comitele nostru de acum Ioan Pipoș, pentru că fiind noi convinși despre aceea că dînsul întru iubirea locuitorilor din comitat nu face deosebire, ci iubește pe toți asemenea și stăruiește pentru binele nostru și al patriei noastre, și noi din toată inima îl iubim și avem deplină încredere în dînsul și așa îl dorim și pretindem să fie și mai departe al nostru"[1].

[1] Arh. St. Buc., colecția Microfilme Ungaria, rola 81, c. 408—411.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Împotriva dominației politice, economice și a maghiarizării forțate a poporului român, burghezia și intelectualitatea română răspundeau prin acțiuni menite să ducă la înaintarea în cultură, la ridicarea nivelului de civilizație, prin puterea spiritualității românești. De aceea, tendința ulterioară spre dezvoltarea limbii naționale, a culturii și învățămîntului în limba română au constituit probleme care au stat în atenția celor mai înaintați reprezentanți ai maselor populare românești. Iată ce spune Nicolae de Crainic, protoprezbiter de Dobra în adresa nr. 34/1867, înaintată comitelui suprem de Hunedoara: „La întîmpinarea a multu lăudatei reveniri sub numărul prezidialu 484 din 2 maiu a.c., am onoarea a me deschieva, ca una lăudata ordinațiune din următoarele motive nu să poate primi la acest oficiu Protopresviterali : — I. Pentru că preoțimea română nu este în stare și nu scie limba ungară ; II. Pentru că această ordinațiune are lipsă de a se descopia preoțimei spre a o publica poporului în limba română ; — III. Pentru că de la 1861, de cîndu sub numărul 47 din 29 iunie au arătatu Officiului Comitatensu a se respecta limba noastră română, fiindu considerată cu cea maghiară în comitatu, pînă acum am primit și mi-au scrisu toate corespondențele de la Nobilulu Comitatu către și de la fostul comite suprem în limba poporului acestui comitatu ; — și IV. Pentru că dupre legile sustatatoare limba noastră română este egalu îndreptățită și sancționată de Maiestatea Sa, — dreptu aceea în poserea acestei legi remitu suslăudata aminitită ordinațiune pre lânga aceea officioasa rogare ca să binevoiți a ne scrie și în limba noastră — despre care totu respectul și cuvenita onoare reminu” [2].

După înlăturarea comitelui Ioan Pipoș și înlocuirea lui cu Alexandru Haller, se simte pe meleagurile zărăndene o înăsprire a politicii elementelor dominante față de populația românească majoritară. De aceea, fruntașii politici ai acestora s-au manifestat deosebit de activ, demascînd abuzurile săvîrșite de autorități, constituind un suport moral al întregii activități desfășurate împotriva oprimării naționale, pentru dezvăluirea caracterului reacționar al legilor și al politicii de deznaționalizare forțată, împotriva permanentului atentat la viața culturală, de sine stătătoare a maselor românești, la afirmarea năzuințelor și aspirațiilor tuturor românilor. Pe această linie, deosebit de convingător se înscrie o moțiune făcută în ședința extraordinară a comitetului din comitatul Zarand, din 22 aprilie 1872, de către Teodor Pop, membru în sus-numitul comitet, prin care se cere ca toate deciziile, concluziile și discursurile oficiale ale comitetului să fie enunțate și în limba română, care este limba majorității populației de aici. Desigur că sus-numita cerere se bazează și pe faptul că acest drept a fost cîștigat de români încă din 1861, drept anulat în mod abuziv, în 1869. Deci, Teodor Pop face următoarea moțiune : „Considerînd că majoritatea membrilor comitetului municipalității Zarand absolutamente nu pricep limba maghiară, în care se enunță exclusivamente toate anunțurile prezidiale ; Considerînd că de la anul 1861 adică de la reintroducerea formei constituționale în municipalitate pînă în anul 1869, 19 ianuarie exclusiv, prezidiul acestui comitet în toate afacerile sale s-a folosit de ambele limbi : româna și maghiara la enunțarea acelora ; Considerînd că limba oficioasă a acestei municipalități

[2] Arh. St. Deva, fond Prefectura județului Hunedoara, dosar 9/1867, f. 14.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

este cea română și ; Considerînd că de la 1869, 19 ianuarie, prezidiul în toate afacerile oficioase, respectiv în toate enunțurile prezidiale, se folosește exclusivamente numai de limba maghiară cu delăturarea celei române, singura pricepută de majoritatea absolută a comitetului : Din toate aceste considerente : Propun : Ca în viitor, în toate adunările comitetului acestui comitat, toate anunțurile prezidiale și respectiv decideri, concluziuni și vorbiri în orice afaceri oficioase, să se enunțe prin prezidiu în ambele limbi : română și maghiară. Cerînd în fine petractarea formală a acestei moțiuni"[3].

În 1871 începe să funcționeze la Deva un liceu maghiar de stat, care treptat devine cea mai importantă școală de grad secundar din comitatul Hunedoara, atît prin mărimea ei cît și prin calitatea pregătirii pe care reușea să o facă elevilor săi. Cheltuielile de construcție și înzestrarea edificiului au fost făcute în mare proporție din banii populației comitatului, care era în majoritate română. Dar în condițiile dualismului austro-ungar, prin elaborarea cunoscutelor legi antidemocratice și reacționare referitoare la învățămînt, copiii românilor hunedoreni nu puteau să-și însușească izvoarele învățăturii la această școală în limba lor maternă. De aceea ni se pare îndreptățită nota raport pe care dr. Lazăr Petco, membru al Consiliului orașului Deva, o înaintează, în anul 1880, comitatului Hunedoara și care merită a fi reprodusă în întregime. „Considerîndu că cultura și educațiunea fiecărui poporu, de regulă se poate cîștiga cu temeliu numai în limba nascerei și pe lengă toată asta regimul actualu pentru cultură și educațiunea poporului, de naționalitate nemaghiară pînă acum faptice, nece macaru semne n-a datu de îngrijire ; — considerăm că den una astfelu de neîngrijire întru unu statu poliglotu, nu se poate nasce și cresce poterea și vedea statului nece în lăuntru și cu atîtu mai puțin în afară ; considerîndu că poverile publice toți locuitorii le suportă după proporțiunea averei și numerosității loru, fără deosebire ; așea dreptatea frățească și acuitatea, încă pretendu, ca și din bine, toți să fie împărtășiți de una potriva după cum suportă și averile publice ; considerîndu mai departe speciale aici la comitatulu Uniadoarei locuit de 180.000 români abia vro 5.000 naționalități, că în Deva s-a înființat una școala reale, spre a cărei susținere contribuiesc locuitorii acestui comitatu, după contulu contribuției ; și pren urmare românii mai multu, ce au făcutu de începutulu în urma promisiunei și învoirei făcute den partea și cu frații maghiari den acestu comitatu, ca limba română la amintita școală va fi asemenea cu cea maghiară în respectulu propunerei de învățămîntu, în considerare că la acea școală pînă acumu limba română ca limbă de propunere nu se întrebuințează, fiendu eschlusiumente cea maghiară ; — în considerare că unu numeru de români atîtu de mare, a se îndreptăți și mai departe altu ceva, decîtu că regimul nu-și cunoasce marea sa misiune, și cu elu împreună, toți locuitorii den acestu comitatu fără deosebire considerîndu că altulu are nemijlocita datorie a nu se lasa nece decîtu vedere, educațiunea și cultura poporulu și în acesta cu atît mai vertosu, care e descrisă cu culorile cele mai triste, deși nu poporulu e de vină, fără negrigia cuvenită și dreaptă din partea celoru care au puterea și midiloce în mînă, pren

[3] Ibidem, fond Comitatul Zarand, dosar 59/1872, f. 29—30.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

aceste vinu a face în numele poporulu român den acestu comitatu, cu privire la școala reală din Deva următoria propunere: Comitatulu este, se decretează se face una reprezentațiune către Ministerulu Culteloru, în care se cere ca studiile prescrise pentru școala reale den Deva să se propună eleviloru români în limba română, ca astfelu să dispară cîtu mai curînd petele cele negre, cari de diasescu atîtu de tare acestu comitatu"[4].

Noua lege școlară, promulgată de parlamentul ungar în 1883, prevedea, printre altele, sporirea orelor de predare a limbii maghiare la școlile medii ale celorlalte naționalități, examinarea la orele de curs în limba maghiară, iar susținerea examenelor finale să fie făcută în fața unei comisii numite de guvern. În acest mod, textul legii încălca autonomia confesională, cu scopul vădit de deznaționalizare a tuturor nemaghiarilor. Contra proiectului de lege și-au spus cu hotărîre cuvîntul masele largi în adunări de protest. O asemenea adunare de protest contra legii menționate a fost convocată la Deva în luna martie 1883. În convocatorul lansat cu acest prilej, semnat, printre alții, de către cunoscuții fruntași ai luptelor pentru libertate națională și dreptate socială ale românilor hunedoreni, Francisc Hossu Longin, Lazăr Petco, Virgil Olaru, Ion Papiu, George Secula, se arată: „Subscrișii, în conînțelegere și unire cu mai mulți amici, am aflat de indispensabila trebuinție a convoca o adunare a tuturor românilor din comitat în ziua de 10 martie 1883 stil nou, după amiază, ora 3, aici în Deva, pentru ca între marginile legei să găsim modalitățile eficace și măsurile corespunzătoare spre a întîmpina noul proiect de lege, pe care guvernul unguresc și camera din Budapesta se încearcă de nou a-l crea în contra existenței naționale, referitor la instrucțiunea din școalele medii, prezentat deja camerei: Dreptul aceea, cînd ne luăm voia a-ți atrage atențiunea asupra acestui momentos obiect, te invităm cu tot respectul să binevoiești a te prezenta negreșit la acea adunare, în tot cazul marcabilă, și totodată a stărui atît la inteligenția cît și la poporul de rînd din giurul dumneatale, să se prezinte în număr cît se poate de considerabil; ca astfel să putem da, chiar și prin numărul participanților, însemnătatea cuvenită acestui act ce este a se săvîrși"[5].

Participanții la adunarea de la Deva, din 10 martie, glăsuiau în rezoluția lor: „...Considerînd că principalul factor al prosperității și îndestulării fiecărui popor sau naționalitate este luminarea prin instrucțiune și știință; Considerînd că instrucțiunea fiecărui popor este mai accesibilă către acela prin instrucțiune în limba sa maternă; Considerînd că poporul și naționalitatea română din această patrie este conștientă de existența și demnitatea sa națională, ca popor autohton cu drepturi și naturale și legale, și că națiunea română de aici nu se va sinucide nicicînd părăsind sorgintea sa și timbrul său național genetic, pe care le-a păstrat între valuri și furtuni zdrobitoare și nimicitoare în interval de aproape 18 secole, apoi: Avînd în vedere că proiectul de lege chestionat vatămă eternul principiu de dreptate ca fiecare națiune să se poată instrui în limba sa maternă, căci firesc, în școlile noastre românești dispozițiunea de a propune limba maghiară, a unui popor părtaș

[4] Ibidem, fond Prefectura județului Hunedoara, dosar 10/1880.
[5] Ibidem, fond Vicariatul greco-catolic Hațeg, dosar 187/1883, f. 16.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

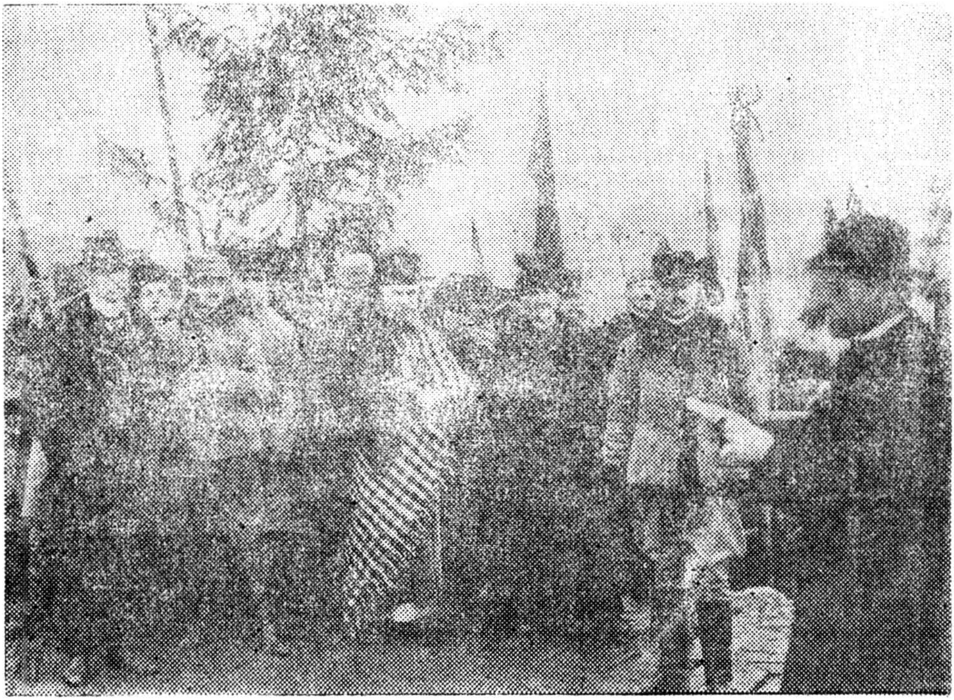

Episcopul Iuliu Hossu dă citire hotărîrii Unirii tuturor românilor.

Cuvîntul adresat la Alba Iulia de către episcopul Miron Cristea către poporul din „Țara Hațegului".

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

în patria comună, în limba sa genetică, ca disciplină de supraveghere dărîmătoare, şi ca calificaţiunea institutorilor sau profesorilor în şcolile noastre să nu se poată obţine decît în institute şi forme străine de sistemul nostru secular de pînă aici; ... Avînd în vedere că deşi statul ar avea imperioasă datorie de a subsidia institutele româneşti de învăţămînt din bugetul statului în proporţiunea contribuţiilor băneşti solvite erariului public de patrioţii români, totuşi nici un singur institut de învăţămînt românesc nu este nici măcar ajutorat din partea statului, ci sîntem avizaţi a le susţine abia şi pe modestele noastre puteri; Avînd în vedere că prin proiectul de lege vedem voinţa de a surpa absolut existenţa noastră naţională, dînd curs şi dezvoltare liberă curentului sinistru din ţară, înscăunat de fanatism pentru maghiarizarea a toată populaţia ţării în mod nepatriotic şi care este un atentat ce se comite condamnabil contra naţionalităţii noastre; În fine, avînd în vedere că suprema condiţiune a bunăstării şi înfloririi patriei nu poate să condiţioneze de la nemulţumirea absolută a unei populaţiuni a patriei în număr de aproape de trei milioane de suflete, oricît de salutară ar părea aceea elementului astăzi domnitor, rasei maghiare genetice; În faţa ţării, în faţa patriei pe care mult şi cu duioşenie o iubim şi în faţa lumii, contra acestei încălcări a civilizaţiunii prin istrucţiune protestăm cu solemnitate"[6].

Împotriva dominaţiei politice, economice şi a maghiarizării forţate a poporului român, burghezia şi intelectualitatea română răspundeau prin acţiuni menite să ducă la ridicarea culturală a maselor, la dezvoltarea conştiinţei lor naţionale. În complexul de împrejurări ale perioadei la care ne referim se remarcă „Asociaţiunea transilvană pentru literatura şi cultura poporului român", cunoscută sub denumirea prescurtată de „Astra", menită a făuri în cultură ceea ce nu s-a putut cîştiga prin lupta armată şi prin cea politică. „Astra" preia, continuă şi dezvoltă ideea luptei pentru eliberarea naţională a românilor transilvăneni, ea fiind de la început, aşa cum spunea T. Cipariu, „... un razim naţionalităţii române. Plămădită într-un timp de apărare politică, cînd popoarele aruncate la pămînt de puterea baionetelor tînjeau sub dominaţia unui absolutism aspru, dar deopotrivă pentru toţi în asprimea sa, ea vestea zorile unor zile mai senine, visate şi dorite de vînjoasa generaţiune din anul 1848. Orice manifestare politică fiind pe atunci împiedicată, energia naţională îşi caută şi-şi află alt cîmp de acţiune, un cîmp mai neted şi mai mănos: cîmpul nesfîrşit şi vecinic roditor al culturii"[7].

Folosind legalitatea instituţiei, cei mai de seamă conducători ai „Astrei" au fost la vreme de trebuinţă şi reprezentanţi ai mişcării politice româneşti, susţinînd, uneori cu grele sacrificii, interesele neamului. Adunările generale ale asociaţiunii au constituit cele mai prielnice ocazii de manifestare. După cum se ştie, acestea se ţineau de fiecare dată în altă localitate, la ele luînd parte reprezentanţi ai tuturor păturilor sociale româneşti.

De un deosebit prestigiu, alături de altele, s-au bucurat adunările generale care s-au ţinut, începînd cu anul 1863, la Haţeg, la Deva, la

[6] „Observatorul", nr. 29 din 2/14 martie 1883, p. 66.

[7] Andrei Bîrseanu, *La jubileul de 50 de ani al „Asociaţiunii"*, în „Transilvania", XLII (1911), nr. 4, p. 317.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Orăştie şi la Baia de Criş. Spaţiul nu ne permite să analizăm pe larg problemele dezbătute cu prilejul acestor adunări, în cele ce urmează limitîndu-ne a reproduce cuvîntul de deschidere rostit de cunoscutul luptător pentru drepturile românilor hunedoreni Francisc Hossu Longin, cu prilejul adunării generale a „Astrei", care a avut loc la Deva în zilele de 27—28 august 1889: „Ce dulce, ce însufleţitor este momentul cînd fiii şi fiicele aceluiaşi neam, încălziţi de aceeaşi ardere, cuprinşi de aceleaşi gînduri, se întrunesc cu dor şi dragoste, ca să deie mărturie de setea ce au pentru înaintarea în cultura lor proprie. Unde poate fi o serbare mai înălţătoare decît cînd fraţii se întrec a se înrola sub mîndrul steag al culturii lor naţionale! Un popor deştept şi viguros de la natură, aşezat de mii de ani într-o ţară atît de frumoasă, precum este scumpa noastră ţară, are drept să însătoşeze de cultură. Drept aceea, fiecare, oricît de muncit şi de ar da de cele mai mari piedici, fiecare român are dreptul şi datoria să alerge cu însufleţire acolo unde s-a ridicat stindardul înaintării, stindardul luminării. Adunărea noastră nu e nici înfiorătoare, nici nimicitoare de vieţi şi averi, ci ea ţinteşte de a dezarma cu lumină, a rivaliza cu producte spirituale şi a cuceri cu conştiinţa puterii sale intelectuale! Oştirea noastră nu rîvneşte la comoara nimănui şi ştie să preţuiască agoniseala oricărui neam. Oştirea noastră cinsteşte pe toţi cari luptă pe asemenea teren cu ea şi se bucură de orice progres ce se face pe vastul cîmp al culturii. Oştirea noastră nu invidiază, nu duşmăneşte oştirile străine, dar aderă şi apără cu bărbăţie comorile ce le avem şi ce le vom mai aduna în viitor. Sînt 30 de ani şi mai bine de cînd oştirea noastră, pe al cărei steag a scris cu litere de aur: „Asociaţiunea pentru literatura română şi cultura poporului român" an de an străbate cu mîndrie în mijlocul poporului român. Cîtă lumină a revărsat, cîtă bunătate a dus şi ce progres a făcut o ştie şi ţara, o ştie şi o simte fiecare român. Acest steag l-am adus aici în mijlocul vostru, iubiţi fraţi şi iubite surori, acest steag îl ridicăm azi şi sub acest steag vă rugăm să vă înrolaţi cu toţii, apoi veniţi să chibzuim cum să-l putem ridica tot mai sus, cum să-l asigurăm urmaşilor noştri mai cu temei şi cum să ne înşirăm la munca ce ne aşteaptă mai cu vrednicie" [8].

Aceste fapte expuse dovedesc în mod pregnant că lupta împotriva regimului dualist a fost permanentă, înregistrînd perioade de avînt şi uneori de încetinire. Ea s-a încadrat însă în marele val al luptelor de pe întinsul întregii Transilvanii, care a înscris o traiectorie mereu ascendentă, pînă la înlăturarea definitivă a jugului naţional.

RÉSUMÉ

L'auteur met en relief le fait qu'après 1867, quand on a installé le régime dualiste autrichien-hongrois, les habitants de la Transylvanie ont été déporvus de leurs droits les plus essentiels et ont été soumis à une sévère exploitation et oprression nationale. Après que la loi pour l'annexion de la Transylvanie à l'Hongrie a été ratifiée, on a donné d'autres lois aussi, par lesquelles on préconisaient des nouvelles mesures pour interdire l'emploi de la langue roumaine dans les écoles confessionelles, réduir l'autonomie ecclésiastique, organiser de nombreux procèses etc. Faisant usage des extraits de certains documents représentatifs, l'a-

---

[8] Arh. St., Sibiu, fond Astra, dosar 738/1899, f. 14.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

uteur met en évidence que, dans sa politique oprressive de refus vis-à-vis les droits des nationalités, l'administration autrichienne-hongroise s'est confrontée avec la ferme opposition des communautés roumaines de la région de Hunedoara.

SUMMARY

The author underlines the fact that after 1867, when the dualistic Austro-Hungarian regime was set up, the inhabitants of Transylvania found themselves deprived of the most elementary rights, being subject to an increased national exploitation and oppression. After the aprobation of the law by which Transylvania was incorporated to Hungary, some other laws were issued which stipulated new measures in order to prohibit the use of the Romanian language in confessional schools, to diminish the ecclesiastical autonomy, to organize numerous trials etc.

By using excerpts from some illustrative documents, the author emphasizes that the Austro-Hungarian governors' oppressive policy of rejection for the rights of the nationalities had to face the steadfast opposition of the Romanian communities from Hunedoara county.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Strategia dualistă de colonizare a Transilvaniei

IOAN RANCA

Cercetările din ultimul timp scot la lumină episoade istorice importante din lupta pentru păstrarea ființei naționale a poporului român[1]. Unul din acestea este legat de demersurile inițiate de diferite asociații și reuniuni cu un pronunțat caracter naționalist, de a schimba la cumpăna secolului trecut, raportul etnic [2] din unele zone compact românești din Transilvania, prin colonizarea unor populații aduse din Ungaria propriu-zisă, din localități transilvănene cu preponderență maghiară sau din zone locuite de secui.

Măsurile sînt în strînsă corelare cu pregătirea opiniei publice ungurești în favoarea colonizării Transilvaniei, sugerîndu-i-se teama că, după desființarea iobăgiei prin Patenta din 1854, românii, avînd preponderență numerică și devenind proprietari în Transilvania, vor înclina echilibrul politico-economic în favoarea lor. Prin această tactică se urmărea accelerarea procesului de colonizare și promovarea ca politică de stat a programului pregătit și lansat de contele István Bethlen în anul 1907 [3], ca urmare a punerii în aplicare, timp de 13 ani, a Articolului, respectiv a Legii nr. V din 1894 „Despre colonizare", sancționată la 17 martie 1894 și publicată în același an [4].

Literatura de specialitate și publicistica maghiară a vremii s-a pus cu tot entuziasmul în slujba acestei noi strategii, adoptată de stat în urma încercărilor insuficient valorificate în domeniul deznaționalizării, inițiate după 1867 în sfera învățămîntului, a educației, administrației etc.

Din ampla literatură pusă la dispoziția politicii de stat, de colonizare, fac parte și ideile cuprinse în memoriile lui Mikó Imre, personaj de prim rang în peisajul politic transilvănean, fost tezaurar, apoi președinte al Guberniului în timpul revoluției de la 1848 și după 1861.

Văzînd creșterea puterii economice a românilor, majoritari în Transilvania, și orientarea lor spre achiziționarea pămîntului de la nobilimea falimentară ungurească a timpului, Mikó nota: „Între alte nenorociri, cu cea mai îndurerată inimă privesc la tot mai intensa înstrăinare de fiecare zi a proprietăților ungurești" [5]. Încă din 1861, același Mikó aprecia

---

[1] A. Plămădeală, *Un episod important în lupta pentru limba română*, în „Ortodoxia", XXX (1978), nr. 3, p. 417.

[2] Din literatura noastră istorică cu privire la această problemă vezi Ioan Luca Ciomac *Despre stările agrare din Transilvania sub regimul maghiar* și *Cercetări asupra situației exploatărilor agricole după reforma agrară*, în Supliment la „Buletinul Ministerului Agriculturii și Domeniilor", București, 1931. A se vedea și același, *Observațiuni tehnice agricole și economice generale asupra Cîmpiei ardelene*, extras din „Societatea de mîine", Cluj, f.a., 17. p; Ștefan Manciulea, *Cîmpia Transilvaniei*, București, 1944, p. 119–128. Un studiu despre colonizările de străini în Banat semnează și profesorul Silviu Dragomir, în 1925, sub titlul *Vechimea elementului românesc și colonizările străine în Banat*, Cluj, 1925.

[3] István Bethlen, *A mezöség es az Erdély magyarság*, (Cîmpia Transilvaniei și ungurimea ardeleană), discurs ținut la Adunarea generală a Uniunii societăților secuiești desfășurată la Gherla la 6 august 1907, extras din numerele din 11 și 13 ale ziarului „Szabadság', Tîrgu Mureș, august 1907.

[4] *Codex Hungaricus Magyar Törvenyek 1894–1896*, Budapest, 1911, p. 2.

[5] Imré Mikó, *Irányeszmek Kalönlenyomat a Budapesti Szemléböl*, Pest, 1861, p. 59.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

că scăderea pămîntului din proprietatea agrară ungurească cu timpul va determina „... o mare lichidare statistico-politică" [6]. Cumpărarea pămîntului din mîinile grofilor maghiari nu constituia nici un secret că se constituise şi pentru români într-o strategie vitală adoptată, aşa cum George Bariţiu o sublinia într-o misivă din 1885 : „... da, este un război economic care trebuie continuat exclusiv cu puterile noastre în tot cuprinsul ţării, dacă vrem să existăm mai departe, dacă vrem ca întradevăr să avem o ţară" [7]. Înspăimîntat, Mikó Imre cerea nobilimii proprietare să-şi păstreze pămîntul [8].

Este cunoscut faptul că încorporarea Transilvaniei la Ungaria în anul 1867 a fost întîmpinată de români cu justificate proteste, întemeiaţi pe lipsa de realism a acestei odioase fuziuni şi pe totala ei netemeinicie. Legea uniunii, redactată în expresii liberale, asigura, ce e drept, egalitatea tuturor cetăţenilor Ungariei şi Transilvaniei sub aspect civic, dar încorpora în substratul ei organic un profund conţinut reacţionar, rasial chiar, întrucît s-a înfăptuit pe baza hotărîrii Dietelor nobiliare de la Pojon (Bratislava) şi din Cluj, din anul 1848, iar legea nr. 1 a acestei ultime diete, în pofida protestelor româneşti exprimate în Adunarea Naţională de la 3/15 mai a aceluiaşi an de la Blaj, nu a recunoscut existenţa legală de sine stătătoare a naţiunii române, ci doar prerogativele naţiunilor zise maghiară, secuie şi săsească.

Subliniem acest fapt întrucît el a fost „izvorul" de drept invocat după actul dualist din 1867 de către autoritatea statului totalitar ungar în numeroasele încercări de subminare a fiinţei naţionale a populaţiei româneşti a Transilvaniei, menite a o nega sau a o face să-şi piardă definitiv identitatea naţională.

Acţiunile politico-legislative declanşate cu mari speranţe de către autoritatea de stat ungară prin adoptarea legilor pentru maghiarizarea şcolilor populare (1879), a şcolilor de grad gimnazial (1883), a grădiniţelor de copii (1891), de maghiarizarea apoi a patronimelor etc., în pofida faptului că a înregistrat unele progrese, n-au fost însă pe măsura aşteptărilor.

Înregistrarea, aşadar, numai a unor succese relative, necorespunzătoare, i-a determinat pe guvernanţii de la Budapesta, care urmăreau deznaţionalizarea prin orice mijloace a popoarelor nemaghiare, să investigheze noi domenii de acţiune pentru maghiarizare, între care economicul şi demograficul aveau să prevaleze. Spre exemplu, Ministerul de Finanţe regal ungar a iniţiat întemeierea a 19 colonii pe moşiile fiscului, dar acţiunea n-a dat rezultate.[9]

Cîţiva ani mai tîrziu, în anul 1894, succesele limitate ale acestor colonizări determină guvernul de la Budapesta să dea colonizărilor un scop politic, să le prindă într-un sistem susţinut cu mijloace financiare şi cu legi. În acest scop obţine votarea Articolului de lege nr. V „Despre colonizări".

---

[6] *Ibidem.*

[7] V. Căpîlnean *Scrisori inedite ale lui George Bariţiu în Arhivele maramureşene,* în „Revista Arhivelor", anul LVII (1980), vol. XLII, nr. 1, p. 69–70.

[8] Imré Mikó, *op. cit.*, p. 59.

[9] Ion Luca Ciomac, *Despre stările agrare...*

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Scopul — mărturisit fără rezervă — era spargerea unității teritoriale și etnice a naționalităților nemaghiare, a românilor în primul rînd. Strategia adoptată viza întărirea cu noi etnici a văilor rîurilor principale, colonizarea deci tocmai pe căile de pătrundere inițială în Transilvania a primilor unguri. Se intenționa astfel închegarea într-un singur bloc a insulelor maghiare presărate prin văile afluenților Tisei (Mureșul, Crișurile și Someșul) înspre Cîmpia Transilvaniei și pînă în interiorul arcului carpatic.

„Politica de colonizare și cea industrială — scria Beksics Gustáv, un alt ideolog al colonizărilor — are ca scop întărirea și expansiunea ungurilor; ne poate ajuta să ajungem în mijlocul naționalităților. Politica de colonizare poate să dea pe mîna ungurimii toate văile rîurilor din Ardeal și astfel poate să izoleze complexele valahe de cele săsești... În același timp, cultura maghiară va ajuta și ea la lărgirea bazei naționale. Va contopi mai înainte toată populația nemaghiară a orașelor. Apoi, ajutată de propagația de rasă, va pătrunde, pas cu pas, tot mai tare prin ținuturile locuite de naționalități. Excepționînd pe sași, pot fi contopiți în neamul nostru aproape toți germanii (din Ungaria), o parte a slovacilor și chiar dintre valahi o parte destul de însemnată: acolo unde-s înconjurați de unguri în majoritate covîrșitoare. Iar sub contopire nu înțeleg numai a-i învăța să vorbească ungurește. Am spus de multe ori că învățarea limbii maghiare, deși este neapărat necesară, încă nu înseamnă contopirea în neamul maghiar. Contopirea este cînd germanul, slovacul, românul, sîrbul etc. și-au pierdut conștiința națională și au primit pe cea maghiară" [10]. Am dat întregul citat din lucrarea lui Beksics, întrucît el se constituie în adevăratul program al apologeților planurilor de făurire, înainte de primul război mondial, a statului maghiar totalitar.

Legea din 1894 prevedea alocarea sumei de 3.000.000 de forinți pentru punerea în operă a politicii de colonizare, fiind administrată ca fond rambursabil aflat la dispoziția Ministerului Agriculturii. La rîndul lui, acesta, întemeiat pe verificarea temeinică a condițiilor locale, cu avizele organelor de specialitate, era autorizat a cumpăra de la marii proprietari, dispuși a-și plasa capitalul în industrie sau afaceri bancare, moșii pe care statul să colonizeze etnici unguri din pătura săracă sau mijlocie, în vederea completării grupurilor etnice unguresti minoritare din zonele preconizate, făurind astfel un bloc etnic continuu din Ungaria pînă în părțile locuite de secui, urmînd, cum se plănuise, cursul rîurilor și Cîmpia Transilvaniei. Planul era conceput astfel încît zona strategică de colonizare să traverseze Transilvania și să asigure posibilități ulterioare de penetrație, prin fenomenul de iradiere, a maghiarismului pînă în cele mai inaccesibile zone, căci, același Beksics, îndemnînd pe aristocrații unguri să achiziționeze terenuri și în munți, zicea: „Să zidească aici castele de vînătoare și fabrici, ca astfel să cucerească pentru ideea de stat național maghiar regiunile cele mai ascunse ale slovăcimii și valahimii" [11].

---

[10] Gustáv Beksics, apud Ioan Rusu Sirianu, *Românii din statul ungar*, București, 1904, p. 106.

[11] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Un alt cunoscut propagandist al ideii de maghiarizare, satrapul şcolilor confesionale româneşti dinainte de 1918, Barabás Endre, socotea că „. . . dacă populaţia ungară din Cîmpie continuă să nu acorde mai multă atenţie acestei părţi a ţării, masa românească, superioară prin număr, proprietate şi bogăţie, va cuceri puterea; nu este decît o chestiune de timp" [12].

Pentru a putea urmări desfăşurarea procesului de colonizare în timp şi spaţiu, redăm şase acţiuni de colonizare în tot atîtea aşezări situate pe Cîmpia Transilvaniei, aleasă ca punct strategic pentru masiva ei locuire de români şi imposibil de evitat în cazul înşiruirii din Ungaria spre Secuime a lanţului de aşezări destinate colonizării.

Sărmaşul Mare, judeţul Cluj, plasa Sărmaş (azi Sărmaşu, judeţul Mureş). Colonizarea avea scopul de a întări elementul unguresc deja existent. Urmărind realizarea acestui deziderat încă înainte ca parlamentul de la Budapesta să fi adoptat legea colonizării, contele Bethlen András s-a înţeles în vederea achiziţionării moşiei proprietate comună a conţilor Teleki László, Sándor şi Blanka, de 3910 jugăre [13] cadastrale din Sărmaşu şi Tuşin (judeţul Cluj, azi judeţul Mureş), la preţul de 1.200.000 coroane şi a proprietăţii arendaşului lor Lázár János, de 358 jugăre din Sărmaşu. Prin colonizarea lor cu etnici unguri din judeţul Veszprém din Ungaria, Bethlen András urmărea să modifice compoziţia etnică din această comună, mai răsărită, din inima Transilvaniei [14], şi să o transforme într-un centru de iradiere a maghiarismului în Cîmpia Transilvaniei, zonă considerată încă prea compact românească [15].

În total, din moşia cumpărată au fost parcelate 190 de loturi, din care 20 erau de cîte 50 de jugăre şi 170 de cîte 20 de jugăre. Documentul încheiat cu statul [16] prevedea ca 800 de coroane să fie achitate de colonist iniţial, iar diferenţa pînă la lichidarea sumei totale să fie achitate în rate anuale de cîte 200 de coroane, timp de 50 de ani. Statul s-a îngrijit să sistematizeze şi să canalizeze comuna, s-o doteze cu clădiri administrative, pretură de plasă, primărie, jandarmerie, şcoală de stat, grădiniţă, casă parohială şi biserică reformată, cu locuinţe pentru directorul şcolii şi învăţători, cu edificii „care dau străzii o coloratură orăşenească".

Nimigea Ungurească, judeţul Bistriţa-Năsăud, plasa Năsăud, azi Nimigea, acelaşi judeţ, situată în Valea Someşului Mare, în pofida faptului că era populată în majoritate de unguri, a fost de asemenea colonizată în anul 1896 cu 25 de familii, atribuindu-li-se loturi de cîte 25 de jugăre, în aceleaşi condiţii cu cele atribuite celor din Sărmaşu. Din nefericire pentru iniţiatori, în scurt timp colonizarea de aici a fost ratată, 20 de familii din cele aduse părăsindu-şi locuinţele şi loturile spre a se reîntoarce la locul de baştină.

Viţa, judeţul Solnoc, azi Viţa. Şi colonizarea de aici a avut un caracter de întărire a elementului unguresc majoritar, constînd din 1000

---

[12] Barabás Endre, *Az erdélyrészi nepfajok birtokaránya (Raporturile de proprietate ale neamurilor din Ardeal)*, în „Gazdasági Szemle", 1905, p. 817—836.

[13] Lovas Sándor, *A legujabb állami települések Magyarországon*, Darányi Ignácz M. Kir. Foldmüvelésugyi Minister megbizásabol irta. . ., Budapest, 1908, p. 174. (Cele mai noi colonizări de stat din Ungaria ⟨lucrare⟩ scrisă de Lovas Sándor din încredinţarea ministrului regal ungar al agriculturii Darányi Ignácz).

[14] *Ibidem*, p. 175.

[15] Ion Luca Ciomac, *op. cit.*, p. 75.

[16] Sándor Lovas, *op. cit.*, p. 364—373.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

de suflete de religie romano-catolică şi 300 de calvini, care convieţuiau cu 111 suflete de români. Moşia destinată parcelării în vederea colonizării a fost achiziţionată în numele statului în 1893 de groful Bethlen András, cu suma de 120.000 de coroane şi consta din 686 de jugăre de teren bun, situat în zona Cîmpiei Transilvaniei. În 1908, la un bilanţ parţial al stadiului colonizării, erau ocupate doar 5 din 25 de case cu loturi, 20 fiind părăsite, în pofida parcelelor destul de convenabile de 25 de jugăre ce le-au fost acordate. Şi aici, ca şi în celelalte cazuri de pe Cîmpie, colonistul trebuia să achite anticipat 800 de coroane, restul pînă la suma totală de 5880 de coroane urmînd a fi achitat în rate anuale timp de 50 de ani [17].

Luduşul, comună mare cu peste 3000 de locuitori din judeţul Turda-Arieş, situat la vărsarea celei mai lungi văi omonime a Cîmpiei în Mureş, pe malul stîng al rîului, (azi înfloritorul oraş Luduş, judeţul Mureş). Luduşul era comună reşedinţă de plasă. Prin această politică se dorea ca pătura de intelectuali, funcţionari, comercianţi şi meseriaşi unguri de aici să fie întărită cu o pătură de mici proprietari de aceeaşi naţionalitate, pentru a transforma aşezarea românească într-un centru unguresc la poarta sudică a Cîmpiei. Transformarea a început însă din deceniile de la mijlocul secolului al XIX-lea, cînd, succesiv, statul înfiinţează aici un oficiu poştal (1852), pretura de plasă (1871), circumscripţia financiară (1891) şi autoritatea de carte funciară (1895). Pe aceste căi, între 1869—1900 populaţia comunei creşte de la 1290 la 2879 suflete şi consta, după limba vorbită, din 1351 de unguri, 154 de germani şi 1359 de români. Dintre locuitorii înregistraţi ca unguri, 609 erau izraeliţi vorbitori de limba maghiară. Aceştia din urmă dădeau aşezării un caracter comercial.

Colonizarea a început în 1903 [18] şi a durat pînă în 1906 [19], cînd întreaga suprafaţă, de 3722 jugăre cadastrale, achiziţionată de stat a fost parcelată şi atribuită succesiv, în patru valuri, la 141 familii. Şi aici constitutivumul parcelei a fost convenabil, variind între 20—27 jugăre cadastrale. Avansul iniţial a fost de 750 de coroane de familie, iar diferenţa pînă la 7500 urma să se achite în rate anuale de cîte 262 coroane în 50 de ani, cu dobîndă de 3%. Prin sprijinul economic şi demografic al guvernului de la Budapesta, în trei decenii proporţia etnică a localităţii s-a schimbat: existau 2525 unguri şi 1451 români, cu o creştere nesemnificativă şi 756 de alte naţionalităţi (evrei, germani ş.a.).

După o evoluţie sinuoasă, trecînd prin mîinile mai multor familii nobiliare, domeniul feudal al Luduşului ajunge în proprietatea lui Eczken Sándor şi a lui Andrássy Gyula. Primul vinde 1408 jugăre cadastrale şi 1046 stînjeni pătraţi, în mod condiţionat, ca noua aşezare sau cartier de colonişti să-i poarte numele, cu suma convenabilă de 316.000 coroane, gest pentru care este felicitat de însuşi împăratul monarhiei bicefale. Aproape concomitent, şi cel de al doilea vinde, cu 240 de coroane jugărul cadastral, moşiile sale de 1835 jugăre cadastrale din Luduş şi de 478 jugăre cadastrale din Bogata, satul din imediata apropiere.

---

[17] *Ibidem*.
[18] *Ibidem*, tabelul sinoptic general.
[19] Ion Luca Ciomac, *op. cit.*, tabelul general al colonizărilor.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Contractul încheiat între Eczken Sándor și Ministerul regal ungar al Agriculturii stipulează scopul politic declarat al colonizării, încă din primul său alineat, afirmînd că vînzătorul (denumit mai sus), „pătruns de sentimentul că pe Cîmpie colonizarea promovează cauza sporirii elementelor <unguroști> susținătoare ale statului, își vinde moșia ș.a. m.d." [20]. Eczken n-a vîndut însă numai terenul, ci și un important fond zootehnic, compus din animale de rasă, precum și produse agricole, instrumente și utilaje agricole, atît la conacul din Luduș cît și la hodăile din hotar care au trecut, odată cu imobilele în proprietatea coloniștilor, fapt apreciat a fi, în comparație cu situația diferită din alte colonii avantajul care a conferit durabilitatea colonizării de aici.

Colonizarea de adăugire din satul Cara, județul Cojocna, a început în anul 1903, încheindu-se în 1908, și a avut de asemenea ca scop întărirea elementului unguresc dispersat într-o masă românească compactă. Satul Cara era locuit de 800 de suflete, din care trei pătrimi români ortodocși, o optime țigani românofoni și 74 de suflete unguri de religie evanghelico-reformată, cei mai mulți dintre ei funcționari domeniali sau servitori ai domeniului. Colonizarea de aici ținea cont de situația numerică precară a etnicilor unguri din sat și s-a apreciat de către autoritățile austro-ungare că dacă se aduc aici, pe cele 1009 jugăre cadastrale, deocamdată 31 de familii, apoi cu timpul altele din Gheorghenii Clujului, acestea nu vor sărăci de unguri tîrgul Cojocna sau orașul regesc Cluj. În schimb, dacă se vor așeza aici acești unguri și statul le va zidi școală de stat și grădiniță, apoi sporind numărul maghiarilor și în alte sate pe care le va asigura cu preoți și învățători unguri, atunci nici Gheorghenii nu vor scădea numeric. Moșia de colonizare a fost achiziționată de la baroneasa Rottenthal Anna, născută Haller, cu 257—285 coroane jugărul cadastral, suma înglobînd și supraedificatele economice existente pe teren, care, împreună cu utilajele și instrumentele, ușurau de asemenea condiția inițială a colonistului. Din cele 31 de parcele defalcate pentru colonizare, numai 19 au fost ocupate, în pofida constitutivumului parcelei, care era chiar mai mare decît în alte sate, constînd din 27—30 jugăre. Aici parcela de colonizare era evaluată la 9660 de coroane, din care avansul s-a stabilit tot la 800 coroane, dobînzile după rata anuală de 353 de coroane fiind de 2—3%, de asemenea pe timp de 50 de ani.

Colonizarea din *Tritiul de Sus*, județul Turda—Arieș, azi județul Cluj, a avut de asemenea caracterul de întărire, prin adăugirea de noi familii de etnici unguri puținelor familii de aceeași naționalitate existente. Ambele Trutiuri, de Jos și de Sus aparțineau plășii Turda, formînd, împreună cu Cocul de Cîmpie și cu Urca, un notariat cercual cu sediul în Tritiul de Jos. Tritiul de Jos se întindea pe 3397 jugăre cadastrale, avînd o populație de 1316 suflete, din care doar 175 erau unguri, 1015 fiind români și țigani. Tritiul de Sus, de asemenea recunoscut și ca sat românesc, avea o întindere de 3457 jugăre cadastrale și o populație de 829 suflete. Aici proporția etnică este aproximativ aceeași: 100 de unguri și 729 români și țigani românofoni. Ambele sate aveau biserici și școli confesionale, iar Tritiul de Jos, în ciuda minorității etnice unguresti, pentru cele 20—30 de familii, avea biserică reformată

[20] Sándor Lovas, *op. cit.*, p. 401.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

şi şcoală de stat ungurească. Motivarea colonizării este găsită de autorităţi în trecutul aşa-zis unguresc al celor două sate, versiune care însă nu rezistă criticii istorice. Actul de colonizare e de atribuit elementului maghiarofon în scopul declarat de iradiere a acestuia în zonă, în vederea realizării cordonului etnic est-vest preconizat.

În timp ce opinia publică din Ungaria lua cunoştinţă, prin intermediul presei, despre quasi falimentul politicii de colonizare, recunoscut ulterior chiar de lucrarea oficială de informare a lui Lovas Sándor, în extremitatea nord-vestică a Cîmpiei Transilvaniei, la 6 august, la Gherla avea loc adunarea generală a Uniunii societăţilor secuieşti, la care conferenţiarul principal a fost parlamentarul apologet al colonizărilor, groful Bethlen István.

În calitate de parlamentar, Bethlen István face la Gherla o amplă expunere despre rolul ungurimii în Cîmpia ardeleană, expozeu în care propune o nouă strategie a colonizărilor, de data aceasta nu cu ungurii din Ungaria propriu-zisă ci cu secui săraci din arcul carpatic, mai adaptabili şi mai harnici decît ungurii utilizaţi în acest scop pînă atunci. Exeget versat al problemelor complexe ale politicii agrare şi implicit naţionale ungureşti din Transilvania, Bethlen constată, şi nu ezită s-o spună deschis, că schimbările intervenite în proprietatea agrară, cu implicaţiile lor politico-naţionale, au fost constatate de contemporani şi de aceea, în pofida eşecurilor suferite de politica de stat a colonizării, promovată de legea din 1894, ea trebuie reluată cu forţe şi strategii noi, fortificate, fiindcă altfel, chiar în condiţii de cîteva decenii de pace, ungurii vor trebui să facă o nouă descindere în Transilvania, în sensul că în acest timp ea ar fi devenit cu totul pierdută pentru ei, necesitînd o nouă ocupare *(uj honfoglalás)* [21].

Cu referire la procesul cumpărării pămîntului de către români, Bethlen consideră că Transilvania nu va putea păstra caracterul unguresc atîta timp cît pămîntul este în mîna românilor [22]. Apoi, înşirînd condiţiile fizico-economice care fac ca între Transilvania şi Ungaria să nu poată exista nici o unitate organică, constată că: „Depărtarea Ardealului de întinsul „Alföld" maghiar, aceste obstacole naturale care-i marchează depărtarea şi izolarea lui, apoi tradiţiile istorice diferite convieţuire ⟨apoi⟩ aici în prezenţa ameninţătoare a celei de a treia naţiuni compacte şi numeric superioare, cea română, face să determine indiscutabil ⟨imperativul⟩ ca în această parte de ţară, cu trecutul ei istoric diferit de cel din Ţara mamă („anya ország") Ungaria, ungurimea va trebui să ocupe locul dominant [23]. Acelaşi Bethlen exprimă la modul imperativ gîndul, de altfel deloc singular, că ofensiva maghiarizării şi implicit a colonizării este datoria generaţiei lui, căci generaţiile viitoare nu vor mai fi în stare s-o facă [24].

Ideea majoră a expozeului de la Gherla, din 1907, a contelui Bethlen István, este să determine pe reprezentanţii societăţilor secuieşti prezenţi la conferinţă ca, reîntorşi acasă, să instituie o campanie de presă şi de interpelări parlamentare pentru ca guvernul cu autorităţile de stat să

[21] Lászlo Tokaji, *Uj honfoglalás (O nouă ocupare)*, Cluj, 1913, p. 5–6.
[22] Bethlen István, *op. cit.*, p. 3.
[23] *Ibidem*, p. 4.
[24] *Ibidem*, p. 4–5.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

grăbească maghiarizarea românilor, spre a opri procesul natural de făurire a statului național unitar român și implicit pierderea Transilvaniei.

În același sens al previziunilor sumbre pentru politica de forță, cu durități exacerbate față de naționalități, apar, una după alta, o serie de lucrări ale unor socio-politologi menite să urgenteze luarea măsurilor de a bara accesul românilor la pămînt, citînd mereu dictonul potrivit căruia al cui e pămîntul, a aceluia e țara (stăpînirea). Menționăm din acestea doar trei, cu titluri care le explică fără echivoc conținutul.

În decurs de numai 2—3 ani, Tokaji Lászlo editează două studii cu date și argumente, cu titluri ca: *Elado ország*[25] (Țară de vînzare), în care schițează epilogul tragic, pentru statul ungar, al cumpărării nestînjenite de pămînt zis unguresc de către români și drept urmare al acestei politici de înfierată „nepăsare" a statului, necesitatea unei vaste și mult mai bine organizate și susținute campanii de colonizare a Transilvaniei cu etnici unguri, activitate căreia autorul îi dă denumirea de „o nouă ocupare" (Uj honfoglalás), care este concomitent și titlul dat celei de a doua cărți a lui.[26]

În același an, politologul Bizony László publică într-o ediție proprie, dedicată contelui Tisza István, ministrul președinte al guvernului ungar, lucrarea subintitulată studiu de economie națională, cu titlul *Cum să salvăm Ardealul*[27], în care soluțiile avansate sînt în fond aceleași: declanșarea unei campanii de înlăturare a românilor din economie și finanțe, spre a menține Ardealul în cuprinsul statului totalitar ungar.

Dar izbucnirea primului război mondial a pus capăt filosofărilor de acest fel, care ocupau o proporție importantă în publicistica vremii, iar finalul războiului a deschis popoarelor din monarhia austro-ungară drumul eliberării, posibilitatea de a se constitui în state naționale proprii, iar Transilvaniei să se unească cu țara, prin vrerea unanimă a tuturor românilor, exprimată prin glasul celor peste 100.000 reprezentanți adunați la 1 decembrie 1918 la Alba Iulia.

RÉSUMÉ

Après 1867, quand le dualisme autrichien-hongrois a été réalisé, l'administration de Budapest a poursuit, par tous les moyens, la consolidation de l'élément magyar de la Transylvanie. Un de ces moyens a été la colonisation des familles hongroises apportées de l'Hongrie le but étant de détruire l'unité territoriale des roumains et de réunir dans une unique entité, les «îles» magyares dispersées sur tout la province. On a essayé telles colonisations surtout dans la Plaine de Transylvanie, à Sărmașu Mare, Nimigea, Vița, Luduș, Tritiu de Sus. Mais le but n'a pas été atteint car la population roumaine a continué à garder la préponderence numérique et la mission principale dans la vie socio-économique de la Transylvanie.

SUMMARY

After 1867, when the Austro-Hungarian dualism was set up, the governors from Budapest had in view the consolidation, by all means, of the Hungarian element in Transylvania. One of these ways was the colonization of some Magyar families, brought from Hungary in order to break the Romanians' territorial unity and to get together, into a single whole, the Magyar „islands" spread all over the county. There were attempts of such colonizations, especially in the Transylvanian Plain, at Sărmașu Mare, Nimigea, Vița, Luduș, Tritiu de Jos. However, this aim could not be achieved since the Romanian population kept on being numerically preponderent and continued to lead the prominent part in the socio-economical life of the county.

---

[25] László Tokaji, *Elado ország (Țară de vînzare)*.

[26] Vezi nota 21.

[27] László Bizony, *Hogy mentsük meg Erdélyt?*, Nemzetgazdasági tanulmány, Budapest, ⟨1913⟩.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Contribuția românilor de pe meleagurile Albei la realizarea actului istoric de la 1 Decembrie 1918

IOAN PLEȘA

Se împlinesc anul acesta 72 de ani de cînd Marea Adunare Națională a românilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, întrunită la Alba Iulia, în ziua de 1 Decembrie 1918 și sprijinită de imensa adunare populară de pe „Cîmpul lui Horea", a proclamat unirea lor și a teritoriilor locuite de ei din moși-strămoși cu România. Se încheia astfel procesul de unificare națională și de stat a tuturor românilor pe teritoriul lor etnic. Unirea din anul 1918 și, prin ea, statul național unitar au fost realizate prin lupta și voința întregului popor român, proclamarea ei în mod plebiscitar fiind un act politic firesc, dreptul său inalienabil.

Se cunosc astăzi, în amănunțime, contribuțiile tuturor factorilor care au realizat Marea Unire, ale maselor populare de pe ambele versante ale Carpaților, fruntașilor și conducătorilor politici, diplomaților, emigranților, formațiunilor militare de voluntari și ale altora.

În ceea ce privește Transilvania, în toamna anului 1918, pe fondul destrămării imperiului anacronic austro-ungar, ca urmare a înfrîngerilor de pe fronturile de luptă și a intensificării, fără precedent, a mișcărilor revoluționare ale popoarelor subjugate pentru eliberare socială și națională, masele de muncitori și de țărani români au intrat în acțiune pentru a înlătura dublul jug înrobitor: cel național și social. Forța de șoc a fost sporită prin aderarea la revoluție a soldaților reîntorși de pe fronturi, din cazărmi și din prizonierat, în mare parte înarmați, și ei fii de muncitori și de țărani. În scurtă vreme, organele represive și ale administrației de stat au fost înlăturate, iar marii proprietari și arendași de pămînt, precum și alți exploatatori au fost expropriați de bunuri și alungați.

Pe fondul acestor succese revoluționare, s-au putut constitui, din îndemnul și sub conducerea Consiliului Național Român Central, consiliile și gărzile naționale române locale, care au preluat efectiv puterea politică, militară și administrativă din zonele lor de competență, adîncind procesul revoluționar spre realizarea obiectivului fundamental al unității naționale și de stat.

Multitudinea și complexitatea problemelor care au fost rezolvate într-un răstimp de abia o lună au scos în evidență nu numai puterea de concentrare și de sacrificiu a poporului român în marile sale momente istorice, nu numai unitatea sa sufletească, ci și faptul că el a înțeles comandamentele timpului și a răspuns cu promptitudine acțiunilor organizate de către fruntașii săi politici. O subliniere se mai impune aici. În 1918 vom găsi multe similitudini cu ceea ce s-a petrecut cu 70 de ani în urmă, în timpul revoluției pașoptiste, semn al perpetuării în conștiința poporului a semnificațiilor marilor evenimente istorice petrecute atunci.

★

Moștenind o îndelungată și puternică tradiție revoluționară, dominînd în mod absolut zona sub aspect etnografic, românii de pe me-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

leagurile Albei (fostul comitat, mai tîrziu județ Alba Inferioară) au intrat imediat în acțiune și, în cîteva zile, desființînd efectiv vechea administrație de stat, organele represive ale statului și alungînd pe foștii exploatatori, majoritatea străini, au favorizat instituirea noilor organe românești, care au preluat puterea.

Ca și la 1848, în 1918 fruntașii politici români au acordat o atenție deosebită orașului Alba Iulia, datorită poziției sale strategice și fortăreței sale, uriaș depozit de armament, muniție și echipament militar dar, desigur, și datorită profundelor sale semnificații istorice.

Consiliului Național Român Central, constituit la Budapesta, în noaptea de 30 spre 31 octombrie și mutat, mai apoi, la 2 noiembrie, la Arad, pentru a-și putea exercita mandatul [1], dar mai ales sfatului său militar, le era clar că cetatea și orașul trebuia preluate imediat sub control. De altfel, fruntașii românilor din localitate trebuie să fi fost permanent ținuți la curent cu situația politică și cu obiectivele imediate ale mișcării pentru desprinderea de Austro-Ungaria și unirea cu România, prin comitetul de acțiune constituit la Blaj la 21 octombrie, imediat deci după prezentarea, la 18 octombrie, în Parlamentul maghiar a Declarației de independență națională, adoptat în ședința de la Oradea, din 12 octombrie, a Comitetului executiv al Partidului Național Român.

Comitetul din Blaj, constituit la început din 3 membri, a avut misiunea de a sta pregătit pentru ca, în caz de nevoie, să ia legătura cu celelalte centre românești și să pornească acțiuni în interesul cauzei naționale. De la 26 octombrie, comitetul și-a sporit numărul la 9 membri, începînd să trimită curieri spre toate centrele, între care, desigur, și la Alba Iulia. Legătura comitetului din Blaj cu C.N.R. Central din Arad s-a făcut prin președintele său, Dr. Alexandru Nicolescu și prin alți membri ai săi.[2]

La 2 noiembrie C. N. R. Central trimite la Alba Iulia pe doi dintre ofițerii care-i stăteau la dispoziție și anume pe cp. Negruțiu F. Ioan, inginer mobilizat din Blaj și pe cp. Medrea Florian, ofițer de carieră din Alba Iulia, ambii aparținînd de Regimentul 50 infanterie din localitate. În aceeași zi, a fost înființat Consiliul Național Român local, alcătuit din 9 membri, sub președinția protopopului ortodox Teculescu Ioan, precum și Sfatul militar național român local, format din 12 membri, avîndu-l pe cpt. Negruțiu ca președinte iar pe cpt. Medrea comandant militar.

Imediat ce s-au format aceste două organe, o delegație de ofițeri români, în frunte cu cpt. Negruțiu, s-a prezentat la comandantul cetății, un colonel austriac, pe care l-au informat asupra situației și l-au somat ca în termen de 2 ore să le predea cetatea, altfel aceasta va fi ocupată cu forța. După un sfert de oră de gîndire, comandantul austriac a acceptat cu condiția de a se asigura ieșirea fără neplăceri a militarilor austrieci din oraș.[3]

[1] Ștefan Pascu, *Făurirea statului național unitar român — 1918*, vol II, București, 1983, p. 86, 91. Pentru mișcările revoluționare a se vedea Ioan Pleșa, *Contribuția maselor din județul Alba la realizarea actului unirii Transilvaniei cu România din 1 Decembrie 1918*, în *Alba Iulia — 2000*, Alba Iulia, 1975, p. 377—416.

[2] Viorica Lascu, Marcel Știrban, *Consiliul Național Român din Blaj (noiembrie 1918—ianuarie 1919) — Protocoale și acte —*, vol. I, Cluj, 1980, p. 129.

[3] Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 95.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

În apelurile pe care le lansează la 4 noiembrie C.N.R. Alba Iulia și Sfatul militar român constituit pentru Alba Iulia și împrejurimile sale, se cerea formarea în toate localitățile a consiliilor și gărzilor naționale române locale, urmînd ca gardiștii să depună jurămîntul de credință față de C.N.R. Central și față de Adunarea generală a poporului român.[4]

La 4 noiembrie, a luat ființă apoi C.N.R. din Blaj, format din 25 de persoane, sub președinția vicarului Mitropoliei greco-catolice din Blaj, Dr. Vasile Suciu. Din partea C.N.R. Central din Arad, la acest eveniment a fost delegat cpt. Ioan Munteanu, care a avut și misiunea de a organiza garda națională blăjeană. În „Chemarea" C.N.R. din Blaj, lansată cu acest prilej, se făcea o succintă dar foarte limpede analiză a consecințelor politice ale primului război mondial și a drumului românilor spre împlinirea idealului național. „Chemarea" a fost tipărită atît în ziarul local cu nume simbolic „Unirea", cît și sub formă de manifest, răspîndindu-se astfel în toate zonele intra și extracarpatice.

În ziua de 5 noiembrie, convocîndu-se o mare adunare populară a românilor din Alba-Iulia, aceasta a ales un nou consiliu național, alcătuit doar din 7 membri. Dintre aceștia 5, în frunte cu președintele Teculescu Ioan, făcuseră parte și din vechiul consiliu constituit ad-hoc la 2 noiembrie.[5] În perioada următoare, C.N.R. din Alba Iulia și Blaj, precum și sfaturile lor militare au luat măsuri pentru formarea consiliilor și a gărzilor naționale în zonele lor de competență, astfel că pînă în jurul datei de 12 noiembrie acestea erau aproape toate în funcțiune.

De la bun început, consiliile și gărzile naționale de pe meleagurile Albei au recunoscut autoritatea C. N. R. Central din Arad, cu care au conlucrat strîns, mai ales după ce, prin comunicatul acestuia publicat în ziarul „Românul" din 12 noiembrie, s-a pus la punct încercarea Senatului Român din Cluj de a se constitui ca un nou centru de coordonare a luptei de eliberare națională a românilor din Transilvania.

Conlucrarea cu C. N. R. Central a avut două faze distincte: *pînă la 14 noiembrie*, cînd s-au urmărit problemele de organizare, de preluare și menținere a puterii politice, militare și administrative și *după 14 noiembrie*, cînd eforturile principale au fost îndreptate spre pregătirea Marii Adunări Naționale.

În prima perioadă, organele românești din Alba Iulia au avut un rol deosebit în înarmarea și echiparea gărzilor naționale din comitatul Alba Inferioară, din comitatele vecine Tîrnava Mică și Turda-Arieș, precum și din unele mai îndepărtate, cum au fost Aradul și Bihorul. În special la Arad, contemporanii afirmă că s-au transportat camioane întregi cu arme. Cu toate acestea, în depozitele cetății mai rămăseseră

---

[4] Muzeul Unirii Alba Iulia, colecția Documentele Unirii, nr. 2415 (nr. vechi 1843).

[5] Arh. St. Alba Iulia, fond Tribunalul Alba Iulia, dosar penal nr. 589/1919 și fond Consiliul Național Român Alba Iulia, dosar 3/1918; Muzeul Unirii Alba Iulia, colecția cit., nr. 2417 (nr. vechi 1846). Ziarul „Unirea" Blaj, nr. 68 și 69/1918, nr. 48/1943.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

cca 30.000 de arme, ceea ce oferea posibilitatea înarmării și a altor formațiuni, în caz de nevoie.[6]

În ședința din 10 noiembrie a C. N. R. Alba Iulia s-a propus să fie felicitați conducătorii Antantei care au sprijinit mai mult cauza românească, dar s-a hotărît să se amîne chestiunea pînă la sosirea „soliei de la Arad", ceea ce demonstrează că legătura cu organul central era o realitate.

Pînă la 11 noiembrie, C. N. R. din Alba Iulia se considera filială a celui central. După ce însă, în aceeași zi, a avut loc la Blaj solemnitatea constituirii C. N. R. al comitatului Alba Inferioară, în care au fost cooptați și 5 fruntași din Alba Iulia, dintre care 4 membri ai C. N. R. local, el a trecut în subordinea acestuia.[7]

După apariția dispozițiilor din 7 și 8 noiembrie 1918 ale C. N. R. Central pentru constituirea Legiunii Naționale Române, ca armată națională, C. N. R. din Alba Iulia ia inițiativa îndrăzneață de a pune bazele Legiunii de Alba Iulia. Aceasta, pusă sub comanda cpt. Florian Medrea, emite la 12 noiembrie 2 apeluri, unul pentru mobilizarea ofițerilor și altul pentru mobilizarea trupei din zona de recrutare a Regimentului 50 infanterie local, organizîndu-și 4 batalioane la Alba Iulia, Blaj, Abrud și Turda.[8]

Această puternică rețea de formațiuni militare, care a cuprins întregul comitat Alba Inferioară și, în bună parte, pe cele vecine, a făcut ca întreaga autoritate din zonă să treacă în mîinile românilor. Acesta era și motivul pentru care contemporanii afirmau că în acele timpuri Alba Iulia „era cea mai tare cetate românească" din Transilvania.[9]

Cu data de 12 noiembrie, C. N. R. al comitatului Alba Inferioară din Blaj transformă ziarul local „Unirea" în organul său de propagandă și îl pune în slujba cauzei naționale. Ziarul respectiv avea o largă răspîndire în Transilvania, dar răzbătea și în celelalte teritorii românești.

La tratativele de la Arad, din 13—14 noiembrie, purtate între C. N. R. Central și reprezentanții guvernului maghiar, a participat și un delegat albaiulian și anume lt. Călutiu Marțian, membru al sfatului militar local.[10]

În ziua de 14 noiembrie, pe cînd tratativele se mai desfășurau încă, Sfatul militar român din Alba Iulia a primit un ordin secret de la C.N.R. Central, prin care acesta, menționînd ca posibilă înființarea unui minister român pentru administrarea teritoriilor locuite de români, cerea tuturor gărzilor „centrale" să trimită la Arad cîte o companie de soldați și 4 ofițeri, pentru a avea forța militară necesară la dispoziție. Comanda

---

[6] Ioan Pleșa, *Colaborarea consiliilor naționale române din comitatul Alba Inferioară cu Consiliul Național Român Central din Arad pentru pregătirea Adunării Naționale de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918*, în „Ziridava", vol. II, Arad, 1977, p. 251; Ioan Pleșa *Contribuția maselor din județul Alba...*, p. 416, 418.

[7] Arh. St. Alba Iulia, fond Consiliul Național Român Alba Iulia, dosar 6 și 8/1918; Viorica Lascu, Marcel Știrban, *op. cit.*, vol. I, p. 45—46.

[8] Arh. St. Alba Iulia, fond Consiliul Național Român Alba Iulia, dosar 9/1918; Muzeul Unirii Alba Iulia, colecția cit., nr. 2420 (nr. vechi 1836), nr. 2426—2427 (nr. vechi 1844).

[9] Ion Clopoțel, *Revoluția din 1918 și Unirea Ardealului cu România*, Cluj, 1926, p. 102.

[10] Viorica Lascu, Marcel Știrban, *op. cit.*, vol. I, p. 219; Ioan Pleșa, *Contribuția maselor din județul Alba...*, p. 417.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

legiunii din Alba Iulia a dat imediat ordine comunelor vecine pentru recrutarea soldaților necesari.[11]

Pentru a face față evenimentelor ce se întrezăreau, C.N.R. din Alba Iulia, în ședința sa din 14 noiembrie, mai cooptează trei membri în rîndurile sale, și se organizează pe trei comisiuni : organizatorică, militară și de alimentație conduse de un prezidiu, hotărește să țină ședințe comune cu comanda legiunii române și să asigure permanența la sediul său.[12]

Se pare că, încă în timpul tratativelor de la Arad, C.N.R. Central a hotărît convocarea Adunării Naționale a românilor. Totodată, el a decis să trimită la Iași delegați care să ia legătura cu cercurile conducătoare din România, în vederea cunoașterii atitudinii acestora și a coordonării acțiunilor de unire. Prima delegație, alcătuită din prof. Nicolae Bălan și cpt. Victor Precup, a plecat la 14 noiembrie din Sibiu, iar a doua, alcătuită din George Crișan, secretarul C.N.R. Central, și Teodor Roxin, a plecat la 16 noiembrie din Arad.[13]

După eșuarea acestor tratative, făcută cunoscută oficial de către C.N.R. Central încă din seara zilei de 14 noiembrie, au existat, desigur, temeri în legătură cu reacția prin forță a guvernului maghiar. În acele momente a existat chiar intenția Comenzii centrale a gărzilor naționale române de la Arad de a se muta la Alba Iulia, în acest sens fiind anunțate atît organele comitatense din Blaj, cît și cele de la Alba Iulia.[14] Așa se explică faptul că în ziua următoare, la 15 noiembrie, plutonul din comuna Berghin cerea gărzilor naționale subordonate să-i trimită cît mai mulți feciori care să ajute la mutarea „Comandei superioare în vechea capitală, ca să putem proclama independența poporului nostru".[15]

După ce, la 15 noiembrie, C.N.R. Central anunță oficial că va convoca în curînd Adunarea Națională, membrii săi discută cu aprindere unde să fie convocată aceasta. Toate argumentele au pledat pentru Alba Iulia. În primul rînd cele istorice. Este un merit de necontestat al generației de fruntași politici de la 1918 că, după o matură chibzuință, a oferit prilej orașului primei unificări politice a românilor sub Mihai Viteazul să o desăvîrșească. În al doilea rînd, au fost luate în considerare condițiile de siguranță pe care le ofereau orașul și fortăreața sa.

Pentru a vedea dacă organele locale își puteau asuma răspunderea organizării și dacă istoricul oraș putea oferi condițiile necesare unei acțiuni de o asemenea amploare, C.N.R. Central trimite pe Iuliu Maniu la Alba Iulia. Acesta sosește la 17 noiembrie în oraș și, după ce face cunoscută hotărîrea C.N.R. Central de a convoca Adunarea Națională în „vechea capitală a Ardealului", stabilește cu organele românești locale ce pregătiri trebuia făcute. Totodată, el cerea ca la Adunare să vină cît mai mult popor în haine de sărbătoare, precum și formarea unei companii de onoare pentru ceremonii.[16]

---

[11] Muzeul Unirii Alba Iulia, colecția cit., nr. 2668 (nr. vechi 1884).

[12] Arh. St. Alba Iulia, fond Tribunalul Alba Iulia, dosar penal nr. 589/1918.

[13] Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 123, Ioan Pleșa, *Contribuția maselor din județul Alba*, p. 420.

[14] Viorica Lascu, Marcel Știrban *op. cit.*, vol. I, p. 102—103, 109.

[15] Muzeul Unirii Alba Iulia, colecția cit., nr. 2474 (nr. vechi 1906).

[16] Viorica Lascu Marcel Știrban, *op. cit.*, vol. I, p. 109, 111, 112; Ziarul „Unirea" Blaj, nr. de propagandă 7 din 20 noiembrie 1918, p. 1; Muzeul Unirii Alba Iulia, colecția cit., nr. 2470 (nr. vechi 1900).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

În ziua următoare, la 18 noiembrie, Iuliu Maniu s-a deplasat la Blaj pentru a informa și pe membrii C.N.R. al comitatului Alba Inferioară asupra celor hotărîte. Aici, în fața unei adunări publice, el ține un discurs de informare, în care, referindu-se la motivele care au determinat alegerea Albei Iulia ca loc de convocare a Adunării Naționale, pronunță cuvintele: „Ghiciți, desigur, de ce acolo! Lucrați din răsputeri ca Adunarea aceasta să fie vrednică de neamul românesc".

Ca urmare a celor stabilite la 18 noiembrie, C.N.R. din Alba Iulia se întrunește și hotărăște luarea celor mai urgente măsuri pentru pregătirea Adunării, între care: contractarea unui împrumut de 10.000 coroane de la o bancă locală, instituirea a trei comisii operative: de organizare, de primire și de încartiruire și organizarea alegerilor delegaților la Adunare în cercurile electorale Alba Iulia, Ighiu și Vințul de Jos.[17]

După ce la 20 noiembrie C.N.R. Central emite circulara de convocare a Adunării Naționale la Alba Iulia în ziua de 1 Decembrie 1918, în oraș se iau măsuri concrete de pregătire. În aceeași zi, căpitanul Florian Medrea a fost numit de către Comandantul central ca șef al trupelor de ordine, acestea urmînd să fie convocate în seara zilei de 30 noiembrie pentru a intra în dispozitiv.

La 21 noiembrie, C.N.R. din Alba Iulia trimite la Arad pe unul dintre membrii săi, Ioan Pop, pentru a perfecta cu organul central chestiunile de amănunt pe linie organizatorică. Ioan Pop a asigurat C.N.R. Central că s-au luat și se vor lua, în continuare, măsuri pentru ca Adunarea să se țină în cele mai bune condițiuni.

O zi mai tîrziu, la 22 noiembrie, după sosirea la Alba Iulia a delegatului militar al comisiei de organizare de la Arad, cpt. A. Bogdan, a fost elaborat și dat publicității programul Adunării Naționale. Totodată, a fost elaborat și planul de apărare militară a orașului pentru zilele Adunării. În elaborarea acestui plan, rolul principal l-a avut cpt. Florian Medrea. Acordînd o atenție specială fortăreței, în incinta căreia se afla sala Casinei militare destinată Adunării și în care nu se putea pătrunde decît prin cele două porți de acces (de est și de vest), el nu a neglijat nici orașul propriu-zis, în care a organizat 14 formațiuni principale de apărare și nici împrejurimile, care au fost acoperite cu cordoane militare, mijloace de comunicație și patrule. După unele aprecieri, forțele aflate atunci la dispoziția comenzii din Alba Iulia s-au ridicat la cifra de 17.000 gardiști înarmați cu puști, mitraliere și cîteva piese de artilerie.[18]

La 23 noiembrie, se petrece la Blaj un eveniment deosebit de important pentru cauza națională. Pe „Cîmpul Libertății" a aterizat un

[17] Arh. St. Alba Iulia, fond Tribunalul Alba Iulia, dosar penal nr. 589/1918, Ioan Pleșa, *Contribuția maselor din județul Alba...*, p. 422—423.

[18] Ștefan Pascu, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia — Încununarea ideii, a tendințelor și a luptelor de unitate a poporului român*, Cluj, 1968, p. 363—374; *Unirea Transilvaniei cu România — 1 Decembrie 1918*, București, 1970, pp. 677—678; Ion Clopoțel, *op. cit.*, p. 102; Arh. St. Alba Iulia, fond Tribunalul Alba Iulia, dosar penal nr. 589/1918; Muzeul Unirii Alba Iulia, colecția cit., nr. 2438 (nr. vechi 1847): *Misiunea istorică a gărzilor naționale în luptele de dezrobire din 1918*, București, 1943, p. 33—34; Ioan Pleșa, *Formarea și activitatea consiliilor naționale din județul Alba în luna noiembrie 1918*, în „Apulum", vol. VII/II, Alba Iulia, 1969, pp. 406—407; Ziarul „Alba Iulia", număr ocazional din 1 decembrie 1918, p. 4.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

1. Locuitorii din comuna Galtiu în momentul plecării spre Alba Iulia.

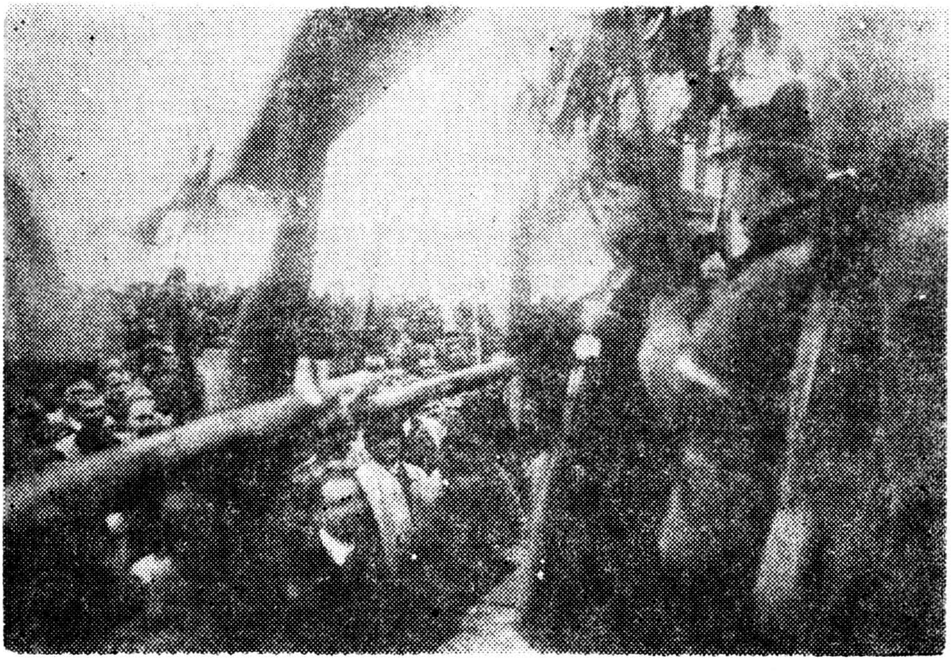

2. Locuitorii din comuna Galtiu jucînd hora înaintea plecării spre Alba Iulia.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

avion militar românesc venit de la Bacău, pilotat de lt. Vasile Niculescu și avîndu-l ca pasager pe cpt. Victor Precup, cel plecat în delegație la Iași în 14 noiembrie. Aceștia aveau misiunea de a preda C.N.R. Central scrisoarea lui Ion Brătianu și raportul prof. Nicolae Bălan, urmînd să se reîntoarcă a doua zi cu răspunsul. Totodată, în avion s-au adus și cîteva pachete din manifestele semnate de către generalul Prezan, adresate populației cu prilejul intrării trupelor române pe teritoriul Transilvaniei. C.N.R. din Blaj a expediat imediat documentele originale la Arad și cópii după ele în centrele mai importante din Transilvania (Cluj, Sibiu, Alba Iulia etc.), menționînd în adresele de expediere că : „în țară nu se știe nimic de Adunare. Se așteaptă".

Întrucît avionul trebuia să se reîntoarcă în țară a doua zi, 24 noiembrie, cu aprobarea și, probabil, după indicațiile telefonice ale C.N.R. Central, Consiliul Național din Blaj a formulat, în noaptea de 23 spre 24 noiembrie, răspunsul către guvernanții români. Prin pana sa s-a exprimat, încă odată, dorința și voința poporului român de dincoace de Carpați de a se uni cu țara. Astfel, la 24 noiembrie, mesajul transilvănean a putut pleca, fiind predat a doua zi la Iași.

În zilele următoare, C.N.R. și comanda Legiunii din Alba Iulia au stabilit și alte măsuri importante, cum ar fi : organizarea propagandei, asigurarea circulației, încartiruirea delegaților și a celorlalți participanți în oraș și în comunele din jur, alimentarea acestora, orientarea tuturor spre locurile destinate, oficiile de protocol și multe altele. Toate acestea au fost aprobate de către C.N.R. Central fără rezerve, ca dovadă a maturității cu care au fost chibzuite.

La 27 noiembrie s-a constituit în oraș și o echipă de tipografi, care a editat afișe, manifeste, programe, noul ziar local „*Alba Iulia — organ al proclamării unității naționale*" și, probabil rezoluția Marii Adunări Naționale, pentru a putea fi citită maselor de pe „Cîmpul lui Horea". Zilele care mai rămăseseră pînă la Adunare au fost petrecute într-un entuziasm de nedescris pe teritoriul întregului comitat Alba Inferioară, ca de altfel în întreaga Transilvanie.

La 29 noiembrie însă, un eveniment neașteptat avea să producă îngrijorare organizatorilor. Un ofițer german din trupele lui Mackensen, aflate în retragere din România, s-a prezentat la autoritățile orașului cerînd încartiruirea unei divizii în zilele de 30 noiembrie — 1 decembrie. Evident, acestea s-au opus intrării trupelor germane în oraș în zilele Adunării Naționale și au determinat pe comandanți să le cantoneze în comunele de dincolo de Mureș și în orașul Sebeș.[20] Iată deci, că nu armata română era la porțile Albei Iulia în zilele desăvîrșirii unității naționale și de stat a românilor, ci, dimpotrivă, armate potrivnice acestui act. Nimic nu mai putea împiedica însă în acele zile voința poporului român.

---

[19] Ioan Pleșa, *Contribuția maselor din județul Alba...*, p. 426—428.

[20] Arh. St. Alba Iulia, fond Consiliul Național Român Alba Iulia, dosar 33/1918 ; Ion Clopoțel, *op. cit.*, p. 70 ; Alexandru Borza, *În preajma zilei de 1 Decembrie 1918 la Alba Iulia*, în „Apulum", vol. VII/II, 1969, pp. 283—284.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

La Alba Iulia se aștepta cu emoție sosirea C.N.R. Central. Aceasta a avut loc în după-amiaza zilei de 29 noiembrie. După onorurile militare, Vasile Urzică, vicepreședintele C.N.R. local, îi întîmpină pe oaspeți cu cuvintele: „... Ați venit pe pămîntul sfințit de țărîna martirilor Horea, Cloșca și Crișan ca să aduceți dezrobirea neamului nostru, care a gemut atîtea veacuri de grele suferințe...".

Din partea C.N.R. Central a răspuns președintele Ștefan Cicio Pop: „... am venit pe aceste locuri de bogate amintiri naționale. Aici a fost Golgota, aici trebuie să vină și mîntuirea. Cu drag am venit la Marea Adunare Națională, cea mai mare și mai frumoasă sărbătoare națională pe care au avut-o românii de la descălecatul lui Traian încoace și doresc să ne apropiem de locul adunării cu smerenie și cu demnitate".[21]

Au urmat apoi ședințele preliminare și impresionanta manifestare a voinței naționale în cadrul Marii Adunări Naționale și a uriașei adunări populare, la care românii de pe meleagurile Albei au fost reprezentați prin 116 delegați aleși, de drept și supleanți, dintre care mulți fuseseră membri cu funcții de conducere ai consiliilor și gărzilor naționale din zonă, precum și prin mii de cetățeni.[22] Ei și-au unit glasurile cu ale tuturor celorlalți participanți și au proclamat unirea cu România pentru totdeauna. S-a realizat astfel visul de veacuri al poporului român — unitatea națională pe teritoriul național.

Dintre delegații la Adunare, Dr. Alexandru Fodor din Alba Iulia a fost ales ca secretar al acesteia și, mai apoi, împreună cu alte 17 personalități din fostul comitat Alba Inferioară ca membrii ai Marelui Sfat Național Român ales la 1 Decembrie 1918.[23]

În anii care au urmat, în cadrul lucrărilor de pregătire pentru încoronarea la Alba Iulia a regelui Ferdinand și a reginei Maria, ca suverani ai tuturor românilor, eveniment care a avut loc la 15 octombrie 1922, pe frontispiciul înfrumusețat al sălii Casinei Militare, devenite acum Sala Unirii, a fost fixată o placă de marmură cu un text care sintetizează marea înfăptuire realizată aici: „Anno domini MDCCCCXVIII Kalendis Decembris Hoc loco Unio Transilvaniae cum universa Daco-Romania Solenni et unanimo populi voto in perpetuum atque irevocabiliter proclamata est. Cuius rei memoria sempiterna sit". În limba română textul sună astfel: „În anul Domnului 1918, la întîi decembrie, în acest loc a fost proclamată unirea Transilvaniei cu întreaga Românie, prin votul solemn și unanim al poporului, pentru totdeauna și în mod irevocabil. Memoria acestui fapt să fie eternă".

---

[21] Ziarul „Alba Iulia" din 1 decembrie (30 nov. n.a.) 1918.

[22] *Marea Unire de la 1 Decembrie 1918*, București, 1943, pp. 53—84; „Gazeta Oficială a Consiliului Dirigent al Transilvaniei, Banatului și ținuturilor românești din Ungaria", Sibiu, de la nr. 1 din 14 decembrie 1918 pînă la nr. 15 din 8 martie 1919.

[23] Arh. St. Alba Iulia, fond Primăria orașului Abrud, dosar 2/1929 și fond Prefectura județului Alba, Acte înregistrate, nr. 6120/1929; *Marea Unire...*, p. 84; „Gazeta Oficială a Consiliului Dirigent...", nr. 13 din 28 februarie, p. 63—65.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

STUDII ȘI COMUNICĂRI

Penetrația marelui domeniu în moșia Teișani

ELVIRA CIULIN – IONESCU
GION IONESCU

Șoseaua, atît de frecventată astăzi, Ploiești—Văleni—Cheia—Brașov trece chiar pe teritoriul comunei Teișani, din dreapta kilometrului 30 pînă la kilometrul 36 [1]. Teritoriul acestei comune face parte din fîșia internă a Subcarpaților, ceea ce explică aspectul reliefului său foarte frămîntat și variat, caracteristică fundamentală a zonei. Plaiurile Teișanilor închid spre vest culoarul dintre cei doi pinteni paleogeni de fliș: Ivăneț—Homoriciu și Lopătari—Vălenii de Munte.[2]

Suprafața arondată comunei de astăzi s-ar putea înscrie cu aproximație într-un dreptunghi cu laturile lungi spre nord și spre sud. Latura dinspre nord o desparte de satul Homoriciu, astăzi component al comunei Izvoare. Către est, dincolo de apa Teleajenului, care este hotarul său real și firesc, se află comuna Drajna de Jos. În sud se află orașul Vălenii de Munte, iar la vest apa Slănicului o separă de orașul cu același nume, Slănic.[3] Dacă se aproximează la șapte kilometri distanța dintre cele două ape care mărginesc Teișanii, la est și la vest, s-ar putea admite că această comună are o suprafață în jur de 40 km^2.

Doi factori caracterizează istoria așezării Teișani. Primul l-a constituit șoseaua de comerț [4], dar și strategică, Ploiești—Văleni—Brașov [5], pe care s-au transportat mari capacități din produsele Țării Românești spre Brașov, iar de acolo se aducea renumita „brașovenie". Cel de al doilea factor l-a constituit sarea, fie din subsolul propriu, fie din cel vecin al Slănicului. Dacă vestitele drumuri ale sării au început cîndva de la ocna Ghitioara, ele s-au continuat de la Teișani. Este de așteptat deci să fi fost întîlnite carele cu sare ale moșnenilor din Teișani chiar în schelele Dunării sau pînă departe către Hotin.

Urmarea acestor doi factori a fost cărăușia, de care moșnenii din Teișani s-au bucurat din plin. Despre cărăușii din Teișani grăiesc documente din arhivele Brașovului, catagrafia din 1838 [6], și chiar docu-

---

[1] Arh. St. București, fond Ministerul Lucrărilor Publice, dosar 85/1910, schița de plan.

[2] Gh. Niculescu, I. Velcea, *Județul Prahova*, București, 1973, p. 14.

[3] Biblioteca Academiei Române, Hărți D. LXXXIII. 1 (scara 1/100.000, planșa — Vălenii de Munte).

[4] Radu Manolescu, *Comerțul Țării Românești și Moldovei cu Brașovul (secolele XIV—XVI)*, București, 1965, p. 25, 30.

[5] Gh. M. Zagoritz, *Trecătorile Teleajenului*, în „Anuarul de geografie și antropogeografie", III (1911—1912), p. 17, 65, 69 și harta 〈Trecători și drumuri vechi între Buzău și Prahova〉 (1/300.000, ediția Socec).

[6] Arh. St. București, colecția Catagrafii, 1838, județul Saac, plaiul Teleajen, dosar 90, II, f. 660—671.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

mentele Filipeştilor, care stau la baza acestei lucrări.[7] Iată dar că obştea Teişani putea să se bucure de oarecare prosperitate.

Două precizări trebuie reţinute pentru a se circumscrie problema marelui domeniu boieresc din această moşie. Mai întîi se arată că boierii Filipeşti, folosindu-se probabil de vecinătatea cu moşia Drajna şi dominînd obştea Teişani mai mult de 150 de ani, n-au fost singurii care s-au infiltrat aici. Au mai pătruns Pantazi căpitan şi Scarlat Hrisoscoleu, gineri ai Mariei stolniceasa Filipescu, folosindu-se de protimisisul de rudenie. Schitul Văleni, posedînd în vecinătatea de nord moşia Homoriciu, şi-a apropriat de asemenea o parte din moşia Teişani. În sfîrşit, au fost şi alţi acaparatori mai mărunţi, cum e cazul lui Ene vătaf de plai sau al unor neguţători din Văleni, dar de la care au răscumpărat totdeauna Filipeştii.

Cea de a doua precizare este că lucrarea se referă în mod exclusiv numai la fosta moşie Teişani. Comuna de astăzi înglobează şi alte foste moşii : Stîlpeasca, Stănculeasca, Mălăiasca etc., situate în partea de sud a comunei şi care pot face obiectul altor lucrări.

★

Nu s-a putut afla cînd au descins Filipeştii în Teişani. În schimb, se ştie că, la 25 aprilie 1683, domnul Şerban Cantacuzino întărea cumpărăturile de moşie pe care le realizase Matei Filipescu, fost mare agă, pînă atunci în hotarul obştii Teişani.[8] Întrucît hrisovul lui Şerban vodă constată o stare de fapt încheiată mai înainte, s-ar putea admite că Filipeştii au apărut la Teişani, ca stăpîni, în ultimul sfert al veacului al XVI-lea, prin fostul mare agă Matei.

În comparaţie cu alte obşti subcarpatice, mai mult sau mai puţin apropiate, penetraţia feudalilor în Teişani a fost se pare mai tîrzie. Aceasta se datoreşte pomenitei cărăuşii care, aducînd oarecare prosperitate, a făcut ca obştea să reziste mai mult. Pînă la urmă însă, excesivitatea fiscală, ce caracterizează mai ales perioada fanariotă, a condus la scăderea posibilităţilor financiare şi coeziunii obştii, luată în sens demografic. Astfel, s-a ivit momentul prielnic ca vecinătatea cu Drajna să permită Filipeştilor a păşi peste Teleajen, în Teişani.

Citatul hrisov cantacuzin grăieşte ritos că marele agă „venit-a —naintea domniei mele la divan, împreună cu toţi megieşii din Teişani, aducînd şi zapisele megieşilor... care au fost făcute la mîna boierului... ca să-şi facă aşezămînt". Boierul îşi stabilea astfel un cap de pod sigur şi oficializat, platforma juridică de pe care el şi urmaşii săi aveau să-şi extindă acaparările în Teişani la proporţii nebănuite.

Documentul mai constată că Matei Filipescu avea deja 13 funii şi 1/8 în moşia Teişani, cu analogiile respective în averea extrateişenească a obştii, adică în muntele Pietrosul şi Podurile Tîmpei, Valea Berii şi Fîntîna Cucului. Analogia se referea la averea în devălmăşie : poduri,

---

[7] Ibidem, colecţia Documente istorice, DCXLV. Documentele din acest pachet sau din alte fonduri, referitoare la moşia Teişani au fost copiate de noi şi constituite în două volume dactilografiate.

[8] Arh. St. Bucureşti, colecţia Documente istorice, DCXLV/ 196.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

vaduri de moară, livezi, fîneţe şi mai ales sarea.[9] Numai pentru acest din urmă produs, sarea, Matei mare agă îşi apropriase o analogie de „50 de funii şi jumătate de dijmă de sare". Pentru a-i oferi o întărire temeinică, domnul a numit o comisie formată din trei mari boieri: Grigore mare logofăt, Danciu mare serdar şi Fiera Racotă mare vistier. Înzestraţi cu răvaşe domneşti, ei aveau „să-i aşeze şi tocmiască" aşezămîntul de care avea nevoie Matei Filipescu. În orice caz, cumpărăturile agăi, pînă la 1683, valorau 520 de taleri.

Este posibil ca, în continuare, cercetările să descopere şi anaforaua celor trei mari boieri despre aşezămîntul dintre moşneni şi fostul mare agă. Aceasta, cu atît mai mult, cu cît un alt hrisov domnesc aminteşte de aşezămîntul întocmit de cei trei boieri. Este hrisovul lui Constantin Brîncoveanu din 6 martie 1688, prin care se reîntăreau şi cumpărăturile lui Matei în Teişani.[10] Mai mult chiar, voievodul martir preciza că, în acest act de aşezămînt, „avînd ⟨aga Matei⟩ tocmială cu moşnenii, ca oriunde s-ar găsi sare mai bună şi mai multă pe acea moşie a satului Teişani, să fie volnic dumnealui a face ocnă de sare şi să ia dijmă din 10 bolovani unul şi din jumătate de bolovan...", pe care tocmeală de asemenea o întărea. După cum se vede, aşezămîntul lui Matei era un contract leonin şi un adevărat monopol al sării, dacă se mărgineşte noţiunea la Teişani. Altcineva nu putea deschide ocne acolo. Un document arată că în răstimpul dintre 1688, data hrisovului lui Constantin Brîncoveanu şi 8 iulie 1694, aga Matei îşi sporise funiile din dijma de sare cu cumpărături de 600 de taleri în „moşia de la ocnele vechi de la Slănic"[11], părţi ce mai rămăseseră Slănicenilor nevîndute pînă atunci.

Dacă cercetătorul ar poseda o hartă a moşiei Teişani din 1700, ar constata că moşia prezenta numai hotarele exterioare care o despărţeau de celelalte moşii din jur. În interior nu existau încă hotarele despărţitoare între moşi sau cete din punct de vedere genealogic, deşi spiţele lor se respectau în cadrul colectivităţii. Stăpînirea pămîntului continua în devălmăşie şi venitul se repartiza prin analogie cu numărul de funii sau stînjeni, cum pomeneşte şi hrisovul lui Şerban Cantacuzino.

Destrămarea era însă avansată şi evidentă, pentru că se vorbea tocmai de cete, de moşi[12]. Munca nu se mai făcea în comun şi mai ales moşnenii nu-şi mai vindeau pămîntul numai între ei, de la o familie la alta, ca pînă acum, ci îl înstrăinau şi intruşilor. Dreptul lor, socotit genealogic, constatat oficial prin „boieri alegători şi tocmielnici", era acaparat cu zapise garantate de întreaga obşte. De aceea s-a scris în primul hrisov că aga Matei s-a înfăţişat lui vodă în divan cu „toţi megieşii din Teişani", deşi numai unii dintre ei vînduseră.

Abia mai tîrziu, cînd dreptul genealogic (de baştină) în funii sau alte unităţi de măsură va fi materializat concret pe teren cu hotare proprii, deci cînd partea fiecăruia va fi şi hotărnicită, se va putea citi pe hartă prăpastia în care aluneca inexorabil stăpînirea moşnenească din Teişani.

---

[9] Ibidem, colecţia Manuscrise, nr. 130, f. 354.
[10] Ibidem, colecţia Documente istorice, DCXLV/200.
[11] Ibidem, CCCLXIX/104.
[12] P. P. Panaitescu, *Obştea ţărănească în Ţara Românească şi Moldova. Orînduirea feudală,* Bucureşti, 1964, p. 235–250.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Este momentul să se reţină că de la data hrisovului lui Şerban Vodă şi pînă la 1818, Filipeştii stăpînitori în Teişani n-au încetat cumpărăturile din pămînturile acestei obşti. Sînt poate 200 de asemenea zapise. Chiar simpla lor citare ar cere un spaţiu destul de mare. De aceea lucrarea se va mărgini numai la hotărniciile ce vor apărea la perioade destul de scurte, creîndu-se adevărate etape de penetraţie boierească. Rămîne deci stabilit că, în 1863, marele agă Matei Filipescu, mai apoi mare stolnic, stăpînea în moşia Teişani 13 funii şi 1/8, cu venitul aferent după analogie.

★

Starea aceasta de fapt a devălmăşiei în moşia Teişani s-a menţinut pînă în 1702, răstimp în care fostul mare stolnic Matei Filipescu murise [13], sfîrşitul său avînd loc la 1 martie 1669. În acel an a apărut şi prima amputare a devălmăşiei. Demersul acesta a fost întreprins de Maria stolnicească Filipeasca, prima soţie a răposatului Matei. La jalba acesteia, domnul Constantin Brîncoveanu poruncea altor 12 boiernaşi să meargă la faţa locului în Teişani. Aceştia au tras moşia în curmeziş, deci în lăţime, de la nord spre sud, „prin trei locuri, precum este obiceiul" şi „au dat la o parte", apoi au împietrit partea cuvenită Mariei [14], creînd astfel primul hotar interior în moşia Teişani. Aşadar, moşia Teişani a fost scindată în două: partea rămasă moşnenilor şi partea stolnicesei Maria, exact cele 13 funii mari şi 1/8 pe care le-a moştenit de la Matei şi care au fost transformate de hotarnici în 775 stînjeni masă.[15]

Stînjenii Mariei au fost daţi în înţelegere cu moşnenii, în partea de jos (sud) a moşiei, începînd din punctul Malul Vînos de pe Teleajen. Hotarnicii au mai scris despre această parte: „Şi am împietrit, şi din sus, şi din jos". Hotarele din est şi din vest nu mai trebuia împietrite, deoarece se suprapuneau cu cele ale întregii moşii, în apa Teleajenului şi Slănicului. Ei i-au înmînat Mariei şi ţidula de stînjeni, cum cerea pravila hotărniciilor.

De remarcat este că le mai rămăseseră moşnenilor 1.410 stînjeni, adică aproape 2/3 din suprafaţa moşiei lor. Ei au cerut să fie împărţită în doi moşi, unul din sus şi altul din jos, fiecare a cîte 705 stînjeni masă.

Fărîmiţarea era însă mai accentuată. Cu ocazia acestei hotărnicii au ieşit din indiviziune şi unii dintre moşneni, cum e cazul lui Pătraşco fiul lui Matei, cu 30 de stînjeni, sau Bratu feciorul Catanii, ori Badea Flotan, cu 230 de stînjeni.[16] Hotarele se înmulţeau. Hotarelor li se imprima o dinamică deosebită, date fiind cumpărăturile pe care avea să le mai facă Maria Filipeasca [17] sau alţii din moşia care le rămăsese moşnenilor.[18]

[13] Arh. St. Bucureşti, colecţia Documente istorice, DCXLV/10 şi 202. (Este ultimul document al Teişanilor semnat de Matei Filipescu).

[14] Ibidem, DCXLV/11 şi 203.

[15] Vezi planşa nr. 1 din această lucrare.

[16] Arh. St. Bucureşti, Documente istorice, DCXLV/204 şi 205. Vezi şi O.D. Brezeanu, I. Jercan, N. I. Simache şi M. Vulpescu, *File de istorie din trecutul comunei Teişani*, Ploieşti, f.a., p. 100—102.

[17] Arh. St. Bucureşti, colecţia Documente istorice, DCXLV/12—13.

[18] Ibidem, fond Mănăstirea Cotroceni, XLIX/12 şi 21; XLVI/8.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Prin 1724, apare concurent la acaparare în Teișani „dumnealui jupînul Pantazi Primichiriu” [19], fost mare căpitan de Slatina, dar care avea în Teișani de mai înainte moșie.[20] Moșia de mai înainte nu constituia altceva decît stînjenii cumpărați de Maria, după hotărnicia din 1702. Nu trebuie să surprindă. Acei stînjeni fuseseră dați fiicei sale Voichița, care se recăsătorise cu Pantazi căpitan.[21] În afară de Pantazi, a mai cumpărat sau a primit donație și egumenul Gherasim al schitului Văleni de pe Teleajen. Schitul avea moșie în hotarul vecin Homoriciu și egumenul s-a folosit de acest criteriu al vecinătății.

Anul 1729 a fost marcat pentru istoria obștii Teișani de hotărnicia întocmită de fostul mare medelnicer Constantin Năsturel și șase boiernași din partea locului. Hotărnicia a fost stîrnită de jalba ce au făcut-o Pantazi și egumenul ca să li se comaseze cumpărăturile și să li se separe părțile astfel realizate de moșia moșnenilor, care nu fusese vîndută pînă în acel moment. Domnul Nicolae Mavrocordat, aflat pe atunci în a doua sa domnie, a aprobat cererea și a poruncit de urmare[22].

Schitului Văleni i-au revenit 150 de stînjeni masă [23]. Aceștia au fost măsurați în curmezișul moșiei megieșești, „în moșul de sus”, din hotarul Homoriciului, unde se afla moșia schitului, către sud. Lungimea lor era aceea a întregii moșii, din Teleajen în Slănic. Partea lui Pantazi a înglobat 797 de stînjeni masă și i s-a dat imediat la sud de aceea a schitului, pînă în Valea lui Dragomir.[24]

Iată dar că moșnenii pierduseră, numai într-un sfert de veac, încă 950 de stînjeni masă. Mai rămăseseră în Teișani 23 de familii de moșneni care, la acea dată, 26 iulie 1729, stăpîneau abia 688 de stînjeni.[25] Se poate spune că, din 1729, moșia megieșească, puțină cît mai rămăsese, a fost strînsă și mereu amenințată de cele două fălci ale unei menghine uriașe: din nord egumenii Vălenilor și Pantazi, ajuns medelnicer, iar dinspre sud urmașii Mariei stolniceasa.

★

Următoarea hotărnicie a moșiei Teișani s-a efectuat la 15 mai 1776. În perioada dintre 1729–1776 se stinseseră din viață atît Maria Filipeasca cît și Pantazi medelnicerul. Partea de moșie a celui din urmă rămăsese în grija unei rudenii prin alianță, Atanasie paharnic. Pentru a plăti unele datorii ale răposatului medelnicer, în 1745, cei 797 de stînjeni fuseseră zălogiți la Ene vătaful de plai, cu 780 de taleri.[26]

După 30 de ani, moșnenii Teișani luaseră zălogul asupra lor, întorcînd urmașilor lui Ene vătaful cei 780 de taleri [27]. În judecata pe care au întîmpinat-o, moșnenii au invocat protimisisul de rudenie cu vechii

---

[19] Ibidem, colecția Documente istorice, DCXLV/16, 18, 209–212 și CCCLIX/113.

[20] Ibidem, DCXLV/17, 20.

[21] Ibidem, fond Achiziții Noi, XXXI/11. Acest document mai arată că perechea Matei mare agă și Maria a mai avut două fiice, Maria și Ancuța, pe care le-au înzestrat cu mari averi.

[22] Ibidem, fond Mănăstirea Cotroceni, XLVI/10.

[23] Ibidem, XLVI/21. Vezi și colecția Documente istorice aDCXLV/213–215.

[24] Vezi planșa nr. 2 din această lucrare.

[25] Arh. St. București, fond Mănăstirea Cotroceni, XLVI/23.

[26] Ibidem, colecția Documente istorice, DCXLV/25, 218.

[27] Ibidem, DCXLV/27.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

vînzători și teama ca pămîntul „să nu ajungă pe mîini streine". Tot atunci au luat și moara ce era, de asemenea, zălog, căci „li s-a căzut, fiind iarăși de la neamul lor". Pentru ea au întors alți 380 de taleri lui Nicolae Argintoianu, ginerele lui Anastasie paharnicul.[28]

Între timp, succesiunea Mariei și a lui Matei Filipescu în Teișani se deplasase către un nepot de frate, anume Pană (al II-lea) Filipescu și Manolache Hrisoscoleu. Acesta din urmă era îndreptățit numai la 190 de stînjeni „ca o zestre". Tatăl lui, Scarlat stolnic Hrisoscoleu, fusese ginerele Mariei Filipeasca.

Acești doi urmași ai Mariei stolniceasa au cerut domnului Alexandru Ipsilanti o nouă hotărnicie, cu care au fost însărcinați Dumitru Cioranu, fost mare paharnic și Radu Golescu, fost mare clucer, însoțiți de Oancea, al doilea portar.[29] Hotarnicii au ales și au împietrit cei 190 de stînjeni ce au revenit lui Manolache. Ceilalți 586 din partea Mariei au fost transferați fostului mare logofăt Pană (II). Lîngă acești 586 s-au adăugat alți 370 de stînjeni, pe care îi cumpărase vel logofătul cu 8 zapise între 1703—1727, realizînd 955 de stînjeni. Pentru a nu intra cu stăpînirea în vatra satului, aceștia i-au fost împietriți în două hotare: unul de 546 de stînjeni, la sud de moșia moșnenilor, iar restul pînă la 955 la nord de moșia megieșească.[30]

Dar moșnenii erau nevoiți să vîndă mereu. „Răzmirița nemților", sporul de dăjdii și „alte zaharele ce au curs acum în vreme de oștire" au făcut ca satul să se risipească. Pînă la urmă, cei mai mulți s-au întors să refacă satul. „Siliți de zapcii și cu strașnici mumbașiri... îngreunîndu-se oștirile... cu cereri, peste cereri", au vîndut [31] averile celor fugiți, „ca să scape și ei de la gros" [32]. Se pot da și exemple.[33]

În actele Teișanilor apare către 1790 fiul lui Pană (II), fostul mare vistier Constantin Filipescu. Acesta a înlăturat pe unii cumpărători sau răscumpărători, invocînd la judecăți des folosita excepție a protimisisului.[34] Noul stăpîn a pus în mișcare morișca hotărniciei.[35] De data aceasta, hotarnic a fost șetrarul Mihai Greceanu.[36]

La 20 august 1798, șetrarul Greceanu întocmea hotărnicia părții Filipescului, a medelnicerului Manolache Hrisoscoleu și a celor trei codri de loc: Degerații lui Dumitrașco Racoviță, fost mare ban, al unor Slăniceni în moșia Teișani și al Mănăstirii Colții, pe care exista vechea ocnă.[37] Iată rezultatul în scurt al acestei hotărnicii: 150 stînjeni ai schitului Văleni; 796 stînjeni ai marelui vistier Constantin Filipescu, în hotarul de sus (nord); 110 stînjeni ai răposatului Ene vătaf și care aveau să fie răscumpărați de vistier; 540 stînjeni ce mai rămăseseră moșnenilor; 396 stînjeni, tot ai vistierului, dar în hotarul de jos; 476 stînjeni ai marelui paharnic Manolache Hrisoscoleu.

---

[28] Ibidem, DCXLV/26, 219—220.
[29] Arh. St. București, colecția Documente istorice, DCXLV/28.
[30] Vezi planșa nr. 3 din această lucrare.
[31] Arh. St. Buc., colecția Documente istorice, DCXLV/35.
[32] Ibidem, DCXLV/45.
[33] Ibidem, DCXLV/46, 48.
[34] Ibidem, DCXLV/47.
[35] Ibidem, DCXLV/49.
[36] Ibidem, DCXLV/67.
[37] Ibidem, DCXLV/68.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

De reţinut că aceşti ultimi şi penultimi 872 de stînjeni aveau lungimea din Teleajen şi pînă în valea Bughia. Erau mai scurţi. În capătul de vest al acestora se aflau cei 3 codri amintiţi, a căror lungime era orientată de la nord către sud. În partea de nord a moşiei se găsea aşa-zisul Gol al Tăricenilor, format în realitate din vechile curături de pădure şi se găseau cîte una pe părţile de moşie a schitului şi a lui Iordache postelnicelul, urmaşul lui Ene vătaf, iar celelalte cinci pe partea marelui vistier.[38] Pricina cu Tăricenii a durat mulţi ani, pînă la lichidarea ei, şi atunci prin măsura extremă ca „golurile" să fie cumpărate de Filipeşti.

Etapa aceasta se caracterizează prin insuccesul celor doi mari boieri, C. Filipescu şi M. Hrisoscoleu de a acapara cu ajutorul hotărniciei golurile Tăricenilor şi cei trei codri de loc din sud-vestul moşiei.

★

Abia trecuseră 12 ani de la hotărnicia Greceanu. Fostul mare vistier ceruse între timp răscumpărarea celor 33 de stînjeni cumpăraţi de Mihai bogasierul de la fugarul Stan Duduci şi de la Gheorghe fiul lui Vîlsan. El continua însă şi cumpărarea altor stînjeni de la moşneni. Numai în trei ani, adică între 1805—1808, vistierul reuşise să-şi aproprie încă 50 de noi stînjeni.[39] Aşa se face că, după amintiţii 12 ani, adică în 1810, să i se fi admis măsurarea şi alipirea acestor stînjeni de către doi hotarnici: Tudorache Homoriceanu, din partea boierului şi Stoica Buiescu căpitan, ales de moşneni.[40]

Pentru a evita să li se ia „căminurile ce au vechi, cu case, cu tot şi <să> rămînă clăcaşi", moşnenii au convenit cu vechilii boierului ca 50 din acei 88 de stînjeni să fie alipiţi la hotarul de jos al vistierului, iar restul de 38 la cel de sus.[41] Orice nouă cumpărătură în viitor trebuia să atingă şi vatra satului. Menghina devenea şi mai ameninţătoare. Ea avea să muşte în curînd şi din satul propriu-zis.

La 8 februarie 1813, Constantin Filipescu, ajuns mare ban, obţinea de la domnul Ion Gheorghe Caragea să i se orînduiască de către ispravnici „boiernaşi cu praxis la faţa locului", ca să-i aleagă alţi 94 de stînjeni prin răscumpărare de la neguţătorul Panca, pe acelaşi considerent al protimisisului.[42] Oricîte „şiretlicuri" a folosit Panca, n-a putut rezista marelui boier. Ispravnicii au trimis pe postelnicelul Tudorache Homoriceanu şi pe polcovnicul Dumitrache, vătaful plaiului.[43] Ei şi-au îndeplinit însărcinarea[44], dar de data aceasta trebuia sacrificate şi parte din căminuri. Moşnenii însă s-au opus.[45] Hotarele aveau să se modifice

[38] Vezi planşa nr. 4, cu excepţia anului 1779 (fâşia cea îngustă cu moara de pe Teleajen).

[39] Arh. St. Bucureşti, colecţia Documente istorice, DCXLV/94, 95.

[40] Ibidem, DCXLV/104.

[41] Ibidem, DCXLV/98.

[42] Ibidem, DCXLV/99 şi 113.

[43] Ibidem, DCXLV/100.

[44] Ibidem, DCXLV/102.

[45] Ibidem, DCXLV/101.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

totuși vertiginos, date fiind alte și alte cumpărături de pămînt moșnenesc.[46] Natural că gîlcevile cu moșnenii se înmulțeau.[47]

Așa se face că pentru moșia Teișani se efectua în 1814 o nouă hotărnicie, moment deosebit de important în examinarea stării sociale a colectivității respective. Hotărnicia a fost întreprinsă de același postelnicel Tudorache, conform unei porunci domnești, la cererea lui Constantin Filipescu. Cu această ocazie, noile cumpărături nu mai puteau evita căminele moșnenilor, și pentru „a nu suferi clăcășia decît cei ce vînduseră", moșnenii rămași încă stăpîni pe pămîntul lor au cerut „să se dea fiecare cumpărătoare pe unde au stăpînit vînzătorii și neamul lor".[48]

În felul acesta, pe schița de plan a moșiei Teișani apare o a treia zonă de stăpînire a lui Constantin Filipescu.[49] Era o fîșie îngustă, e drept, dar care spune cercetătorului că visul marelui ban țintea ca, pe încetul, cele 3 hotare să se unească, apropriindu-și în același timp tot pămîntul moșnenesc.

Se înțelege că moșia era de-a dreptul hăcuită. În fața acestui păienjeniș de hotare, moșnenii, cîți mai rămăseseră cu părți nevîndute, au hotărît să se hotărnicească și părțile lor, de teamă ca pînă la urmă pămîntul să nu se mai ajungă și să rămîie cu stînjeni recunoscuți, dar fără acoperire în moșie. Cazuri de asemenea natură se întîmplaseră deja în moșiile vecine dinspre sud.[50] Era în realitate dezintegrarea ultimei părți de devălmășie.

Prin această ieșire din indiviziune, moșnenii au cerut ca Tudorache postelnicelul să ia de bază hotărnicia banului Năsturel, iar lungimea stînjenilor „din cap în cap", adică din apa Teleajenului pînă în cea a Slănicului. Zapisul lor de învoială cu postelnicelul era semnat de 23 moșneni, dintre care doi locuiau în Slănic. [51] Slănicenii erau probabil zestrași.

În ceea ce privește moșia moșnenească, hotărnicia și alegerea erau gata la 4 decembrie 1814.[52] În pachetul de documente al Filipeștilor Teișani țidulele se află îngemănate într-un catastih (terfelog), constituind documentele 117—132. Pentru culegerea folosită s-a reprodus numai un simplu extras, pentru a se arăta cu cîtă migală s-a putut trasa noua serie de hotare. Au fost necesare 5—21 de trăsuri.[53]

Revenind la domeniul boieresc, cu ocazia acestor lucrări, care au durat pînă la 1818, s-a ivit și surpriza. Mai întîi, la trăsura a doua, adică de la mijlocul moșiei, Homoriceanu a găsit că schitul Văleni era „păgubaș pe 70 de stînjeni". În schimb, a aflat „spor în moșia moșnenilor". Stîrnindu-i bănuiala, hotarnicul a pornit să verifice. A găsit pietrele hotare dintre partea de moșie a schitului și cea moșnenească „date jos". Con-

---

[46] Ibidem, DCXLV/102, 108.
[47] Ibidem, DCXLV/106.
[48] Ibidem, DCXLV/109, 110 (schița) și 112.
[49] Vezi planșa nr. 4 din această lucrare.
[50] Arh. St. București, fond Mănăstirea Cotroceni, XLIX/45. Vezi și colecția Manuscrise, nr. 206, f. 228.
[51] Arh. St. București, colecția Documente istorice, DCXLV/112.
[52] D. I. Brezeanu, *Ocolnița comunii Teișani, plasa Teleajen, județul Saac*; în „Revista Istorică", XIV(1928), nr. 10—12, pp. 371—391.
[53] Arh. St. București, Colecția Documente istorice, DCXLV/117, 132.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

tinuind verificarea, s-a dovedit că nici stînjenii lui Constantin Filipescu nu ieșeau la socoteală, dat fiind că „se lățise" moșia moșnenilor.

Pentru ca lucrurile să se rezolve în surdină, hotarnicul a propus moșnenilor îndreptarea. Ei nu voiră, „iar popa Costandin cu totul s-a împotrivit". Era același preot recidivist și amenințat de pedeapsa domnească și mitropolitană nu cu mult înainte, și tot pentru strămutare de hotare și incitare la împotrivire. Postelnicelul hotarnic mai scria în raportul către marele ban Constantin Filipescu de admonestarea cu care l-a înfruntat popa Costandin, care „și mai nainte a stricat pietrele moșiei dumitale; și că nu mi se cade să fiu hotarnic, fiind și eu moșnean"[54].

Cea de a doua surpriză o ofereau Tăricenii, care imitaseră pe preotul amintit, înlăturînd și ei pietrele și călcînd moșia. Cauza aceasta l-a determinat pe Constantin Filipescu să ceară scoaterea lor cu totul de pe întinsul moșiei sale, deoarece nu respectaseră angajamentul de a nu se mai întinde cu călcarea moșiei boierești.[55] La judecată, Tăricenii au negat.

Istovindu-se probabil răbdarea Filipeștilor, marele vornic Grigore Filipescu, intrat de curînd în stăpînirea moșiei Teișani, a găsit mai nimerit să termine cu ei, cumpărîndu-le golurile. Și în adevăr, epistații lui cumpărară totul. Erau în total 166 de stînjeni.[56]

Dar despre aceste cumpărături, la 21 august 1818, postelnicelul Tudorache îi raporta marelui vornic că Tăricenii îi vînduseră cei 166 de stînjeni din propria moșie a vornicului.[57] Prin vînzările făcute, Tăricenii tot nu aveau să iasă din moșie.

Fostul mare ban Constantin Filipescu, în paralel cu pricinile avute cu popa Constantin și Tăricenii, continuase iureșul cumpărăturilor.[58] Începînd de la 1 februarie 1815 și pînă la 10 mai 1817, el cumpărase încă 81 de funii cu 10 zapise și plătise 745 de taleri.[59] A fost ultima vijelie. Cu ea s-au terminat, se pare, atît cumpărăturile Filipeștilor în Teișani, cît și viața fostului mare ban.[60]

★

Faptul că pentru perioada dintre 1818—1833, adică timp de 15 ani, amintitul pachet de documente ale Filipeștilor despre moșia Teișani prezintă un gol lipsit de acte, nu înseamnă că obștea Teișani nu a suferit frămîntări. Cel puțin arendașii, dornici totdeauna de îmbogățire rapidă, trebuie să fi dat dovezi de silnicie în detrimentul obștii Teișani.

Dar tăcerea aceasta mai are o explicație temeinică. A fost revoluția lui Tudor Vladimirescu, cu care se încheia în fapt perioada fanariotă și care a zdruncinat din temelie sistemul social anacronic, făcînd să răsară zorile transformărilor ulterioare.

---

[54] Ibidem, DCXLV/114.
[55] Ibidem, DCXLV/135 și 343.
[56] Ibidem, DCXLV/169.
[57] Ibidem, DCXLV/180, 345 și 346.
[58] Ibidem, DCXLV/139, 144—149, 152, 154, 156, 308—326.
[59] Ibidem, DCXLV/151.
[60] Ibidem, DCXLV/155, 327. (Este ultimul document semnat de banul Constantin Filipescu).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Chiar unul dintre documentele de mai tîrziu ale Filipeştilor dezvăluie că revoluţia pornită din Padeş a avut răsunet şi în Teişani. Într-un raport din 1834, se arată că, cumpărăturile făcute cu ultimele 20 de zapise, amintite mai sus, nici nu intraseră „în întruparea moşiei Teişani (bineînţeles a moşiei Filipescu n.n.) din pricinile întîmplării zaverii..." [61]

Revoluţia lui Tudor a mai avut darul să stîrpească şi cîntecul de lebădă al stăpînirii Filipeştilor în Teişani. Înainte de a asculta însă acest cîntec, este neapărat de reţinut că, deşi judecăţile şi hotărniciile validaseră cumpărăturile cu cele 20 de ultime zapise, printre care şi ale ciocănaşilor Tăriceni, n-au intrat în stăpînirea Filipeştilor, deşi fuseseră plătite. Şi nu vor intra nici după aceea. Aşa încît hotărnicia Homoriceanu a rămas fără efect în aceste 20 de cazuri.

Iată preludiul cîntecului amintit. La 7 octombrie 1833, fostul mare vornic Grigore Filipescu şi soţia sa Tarsiţa întocmeau foaia de zestre pentru fiica lor Anastasia. Dota constituită îngloba 13.100 de galbeni împărăteşti, dintre care 3.000 erau în numerar. Pentru restul de 7.100 de galbeni, vornicul oferise moşia Teişani. Drept ceilalţi 3000 de galbeni erau preţuite bijuteriile (mărgăritare, briliante, smaralde), argintăria şi îmbrăcămintea.[62]

Anastasia urma să se căsătorească cu podpolcovnicul Mihail Fonton de Verraion din „ghineraricescul ştab" al trupelor ruseşti aflate în Ţara Românească. Era unul din aghiotanţii generalului Kiseleff. Marele vornic făcuse greşala să menţioneze în foaia de zestre că viitorii soţi au voie „să o vînză".

Primul pas făcut de Mihail Fonton a fost să obţină o catagrafie oficială a moşiei. În zilele de 29 şi 30 ianuarie 1834, Manolache Papadat, membru al Judecătoriei judeţului Saac, asistat de consilierul Ştefan Crijonovschi de la consulatul rusesc din Bucureşti, în prezenţa podpolcovnicului Verraion şi a medelnicerului Mîrzea, subcîrmuitor al plaiului Teleajen, şi a altora, au făcut investigaţiile necesare. Mărturii „în frica lui Dumnezeu" au dat preotul Vasile, postelnicelul Ilarion Ioniţă, pîrcălabii Ilie Ciolac şi State, ispravnicii Tănase şi Ene Streche, precum şi sătenii din Teişani. Au fost de faţă inginerul hotarnic Teodor Palade şi Alexandru Geanoglu Lesviodax.[63]

Grupul acesta a văzut „casa boierească, moara, hanul şi pădurea". Cele relative la clăcaşi, curături de fîn, livezi şi pruni, arături, izlazuri ş.a. urmau a se face după arătările locuitorilor şi ale arendaşului. Hotarele trebuia precizate printr-o nouă hotărnicie. Se pare că aceasta se află în alt fond de la Filiala Arhivelor Statului din Ploieşti. Culegerea ce se foloseşte în această lucrare dispune de o fotocopie de pe harta ce a însoţit hotărnicia, şi în care sînt suficiente elemente pentru a se vedea că moşia Verraion era aceeaşi cu cea din hotărnicia Homoriceanu, apărînd şi al treilea hotar Filipescu.[64]

---

[61] Ibidem, DCXLV/186.
[62] Ibidem, DCXLV/347.
[63] Ibidem, DCXLV/185.
[64] Ibidem, DCXLV/191. (După acest plan rusesc s-au întocmit planşele anexe din această lucrare).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Iată şi o succintă privire asupra catagrafiei care s-a întocmit şi semnat de comisia amintită. S-au găsit 102 familii de clăcaşi, din care 55 la Teişani, 26 la Curmătură şi 21 la Malul Vînăt. În afară de aceştia, mai erau 19 la Slănic, dar care „nu s-au supus a-şi plăti datoria lor". Clăcaşii posedau 354 de boi, 125 de vaci, 45 de cai, 28 de oi şi 20 de capre.

S-au înregistrat 31 de curături făcute de locuitorii din Teişani şi alte 32 de slăniceni. S-au mai găsit 351 stînjeni mici pentru fîn pe Valea lui Dragomir şi alţi 380 de stînjeni scurţi, tot pe aceeaşi vale, iar 25 la Piatra. Mai sînt menţionate : izlazul ce se arenda la ocna Slănic pentru păşunatul cailor de la carele cu sare, cu 1.500 lei anual, pogoane de grîu, orz, ovăz, mei şi porumb, 4 livezi boiereşti cu cîte 150 de pruni, livezi mici şi mari ale clăcaşilor, alte 13 livezi de pruni ale streinilor, adică ale locuitorilor clăcaşi din cătunul Teişanii Streini.

În catagrafie sînt descrise în amănunt : hanul de pe drumul mocanilor, grajdul pentru 16 cai, moara cu două roate de pe apa Teleajenului, casa boierească din sat („nouă de patru ani") cu băcănie, cîrciuma de pe drumul Scheiului (actuala şosea Vălenii de Munte—Cheia n.n.) cu bordei, două vaduri de cîrciumă la Malul Vînăt şi la Curmătură, trei păduri.[65]

Pentru a se vedea veniturile anuale ale acestei moşii, este suficient să se afle că, pe anul 1834, podpolcovnicul Fonton avea să încaseze 27.820 de lei. Prezintă interes deosebit categoriile de venit. Se percepea de la fiecare clăcaş cap de familie cîte doi galbeni pe an sau 64 de lei. Deci, galbenul era cotat în 1834 cu 32 de lei. În total se încasa de la clăcaşi 7.360 de lei. Mai erau 15 însurăţei care plăteau numai cîte un galben şi, în plus, ca toţi clăcaşii, pentru „clacă, obăcie, ziua de lucru şi carul de lemne". Se specifică despre clăcaşi că se îndeletniceau „cu plugăria, livezi de pomi şi cu deosebire cu cărăuşia, cu 352 de boi". După stînjenii cei scurţi de pe Valea lui Dragomir şi Piatra, intrau în punga boierească aproape 4.000 de lei, iar după cele 500 de pogoane arătoare aproape 6.000 de lei.

Cele patru cîrciumi din Teişani, Malul Vînăt, Curmătura şi Slănic aduceau un venit de 1300 de lei, moara boierească 2500 de lei şi „hanul de piatră cu grajd şi prăvălie.. de pe drumul Mocanilor ce vine la Vălenii de Munte din Austria pe la Teişani[66] ... 1200 lei".[67]

Documentul acesta cuprinde, în partea finală, şi unele amănunte descriptive ale moşiei. Astfel, în afara acareturilor, moşia dispunea de pădurea oprită la tăiere, deci numai pentru boier, „în trei văi mari, pe amîndouă părţile văilor şi anume : la Cruce, la Stîlp şi la Bîrza, a căror lungime se socoteşte a fi mai mult decît 5000 de stînjeni".

Iată şi starea de fapt a moşiei, ceea ce s-ar fi putut afla din hotărnicia făcută de Teodor Palade : „Lungimea moşiei se mărgineşte între

---

[65] Ibidem, DCXLV/182.

[66] Vezi fotocopia de pe planul moşiei Teişani, întocmit de topografii ruşi, inclus în colecţia Documente istorice, DCXLV/191.

[67] Arh. St. Bucureşti, colecţia Documente istorice, DCXLV/182.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

rîurile Teleajenului şi Slănicului şi se întinde pînă la stînjeni 4000, iar în lăţime se împarte în doă, adică partea din sus 800 şi partea din jos 775, care fac peste tot 1575 de stînjeni masă. Între aceste amîndouă părţile se află partea megieşească, cuprinzătoare pînă la 500 stînjeni masă şi se vede că în vremea cînd s-a hotărît această moşie de stăpînii ei, s-a lăsat în mijloc partea moşnenilor, cu socoteala ca, oricînd vor vinde ei ⟨moşnenii⟩, să le cumpere ⟨stăpînii⟩, folosindu-se de dreptăţile megieşeşti, care s-a şi întîmplat, cumpărînd stăpînul Teişanilor cîteva părţi..." Aminteşte apoi de necazul cu „zavera" şi continuă: „dacă se va hotărî acum moşia, apoi megieşească va rămîne o prea mică parte, pe care de la dînşii foarte lesne se poate răscumpăra. Acum însă, stăpînii Teişanilor stăpînesc între dînşii (adică între moşneni n.n.) numai 54 stînjeni masă în lungul de la Valea Teleajenului, pînă la valea Bîrzii şi 15 stînjeni masă din Stîlpu, pînă la Tăriceni"[68].

Din cele expuse, dar şi din harta moşiei, întocmită cu siguranţă de ofiţerii topografi ruşi, aduşi de Mihail Fonton la Teişani, se vede că moşnenii stăpîneau în Teişani mai puţin de o pătrime din fosta lor moşie. Şi toate pierderile acestea se produseseră numai în 150 de ani de la penetraţia primului boier Filipescu în Teişani.

Starea socială a obştii Teişani din acea vreme se poate desprinde şi mai bine din catagrafia anului 1838, unul dintre primele recensăminte oficiale ale Ţării Româneşti. Pentru satul Teişanii Megieşeşti, catagrafia a înregistrat 130 de familii, cu 255 de pogoane lucrate şi semănate cu porumb, grîu sau orz. Aceste familii aveau 28 de cai, 236 de boi, 72 de vaci, 82 de oi, 28 de capre, 44 de rîmători şi 7.260 de pruni.

Dintre capii de familie numai 60 erau moşneni, în catagrafie menţionaţi însă „cu casa pe moşie proprie". Pentru unii dintre aceştia 60, menţiunea este completată cu numărul de stînjeni (4, 6 5,8), mai totdeauna foarte mic. Pot fi semnalate două excepţii: Tudor ginerele lui Tănase Breazu, cu 20 de stînjeni şi Dinu fiul lui Stan Duduci, cu 34 de stînjeni. Printre moşneni erau şi din cei cu 1—2 clăcaşi. Aproximativ 50 dintre clăcaşi sînt arătaţi a fi „clăcaş al dumnealui Fonton".[69]

Marea majoritate a locuitorilor din Teişani erau cărăuşi, consecinţă imediată a aşezării lîngă şoseaua către şi dinspre Braşov, o adevărată constantă istorică. Apar ca meseriaşi: 3 cojocari, 1 rotar, 2 dulgheri, 1 neguţător patentar (Dinu Stan Duduci), 1 baci, 2 poteraşi, 1 bărbier, 2 cismari şi 1 preot.

În Teişanii Streini, mai înainte Malul Vînăt, se aflau 30 de familii, cu 98 de suflete. Aceştia lucrau 42 de pogoane şi aveau 14 cai, 48 de boi, 10 vaci, 40 de oi, 40 de rîmători şi 1065 de pruni. Toţi capii de familie erau clăcaşi ai lui Fonton. Trei erau cismari.

În final, starea obştii Teişani arată că pe cei aproape 40 km² de moşie se mai aflau doar 60 de familii megieşeşti, cu frînturi de moşie de 4—8 stînjeni. Erau efectele nenorocite ale pauperizării continue a moşnenilor, ceea ce condusese la destrămarea totală a obştii şi facilitase astfel pătrunderea domeniului boieresc de proporţii colosale.

---

68 Ibidem.

69 Ibidem.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

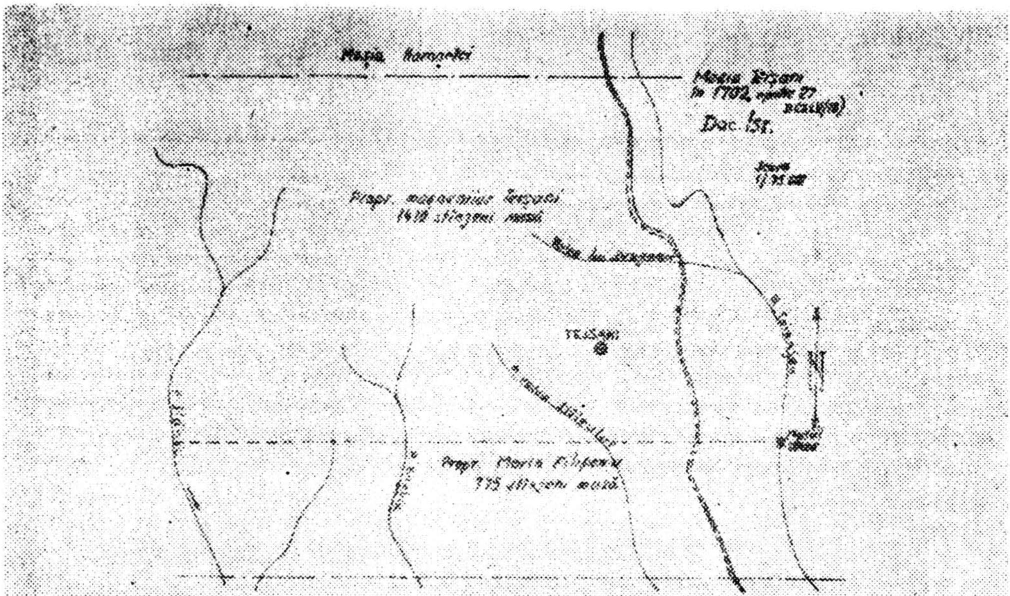

Planşa Nr. 1

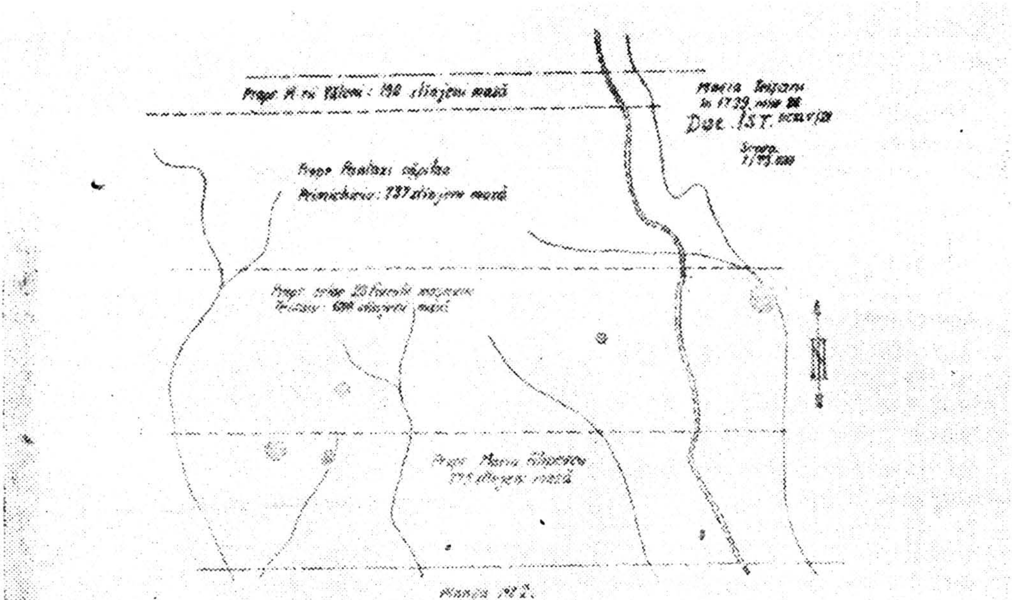

Planşa Nr. 2

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

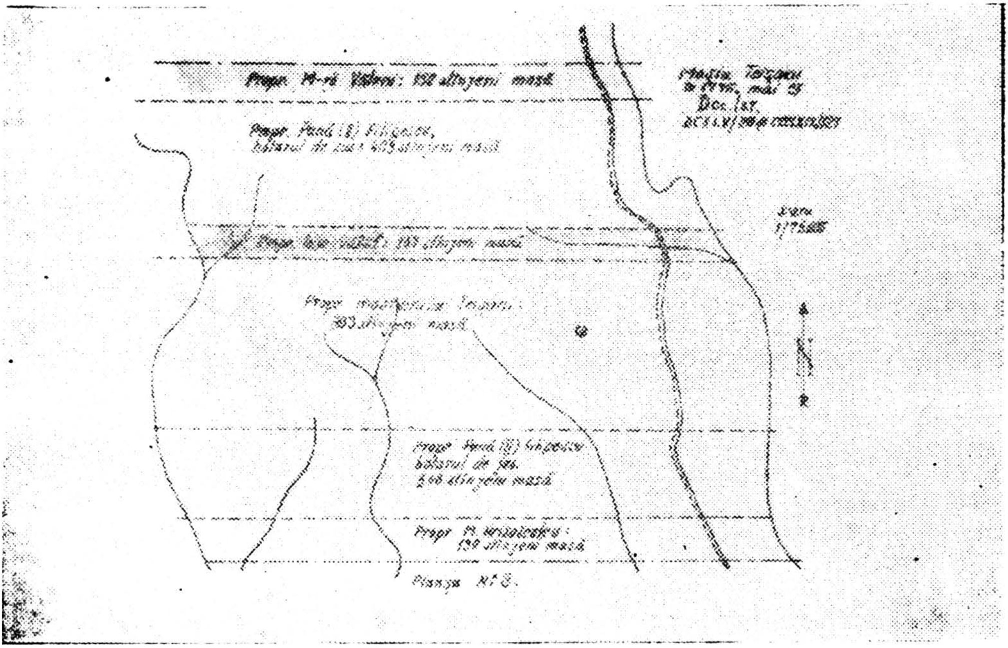

Planşa Nr. 3

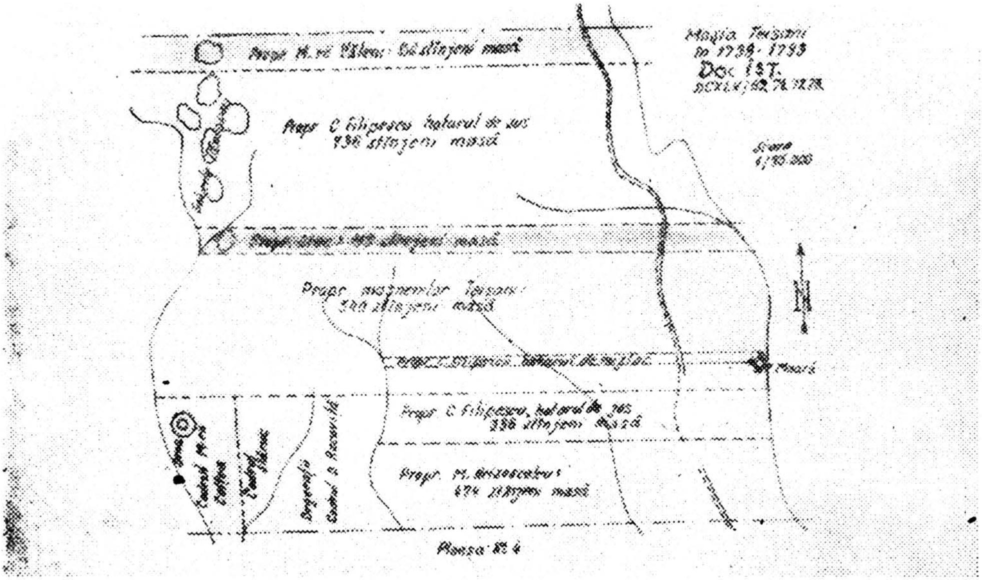

Planşa Nr. 4

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

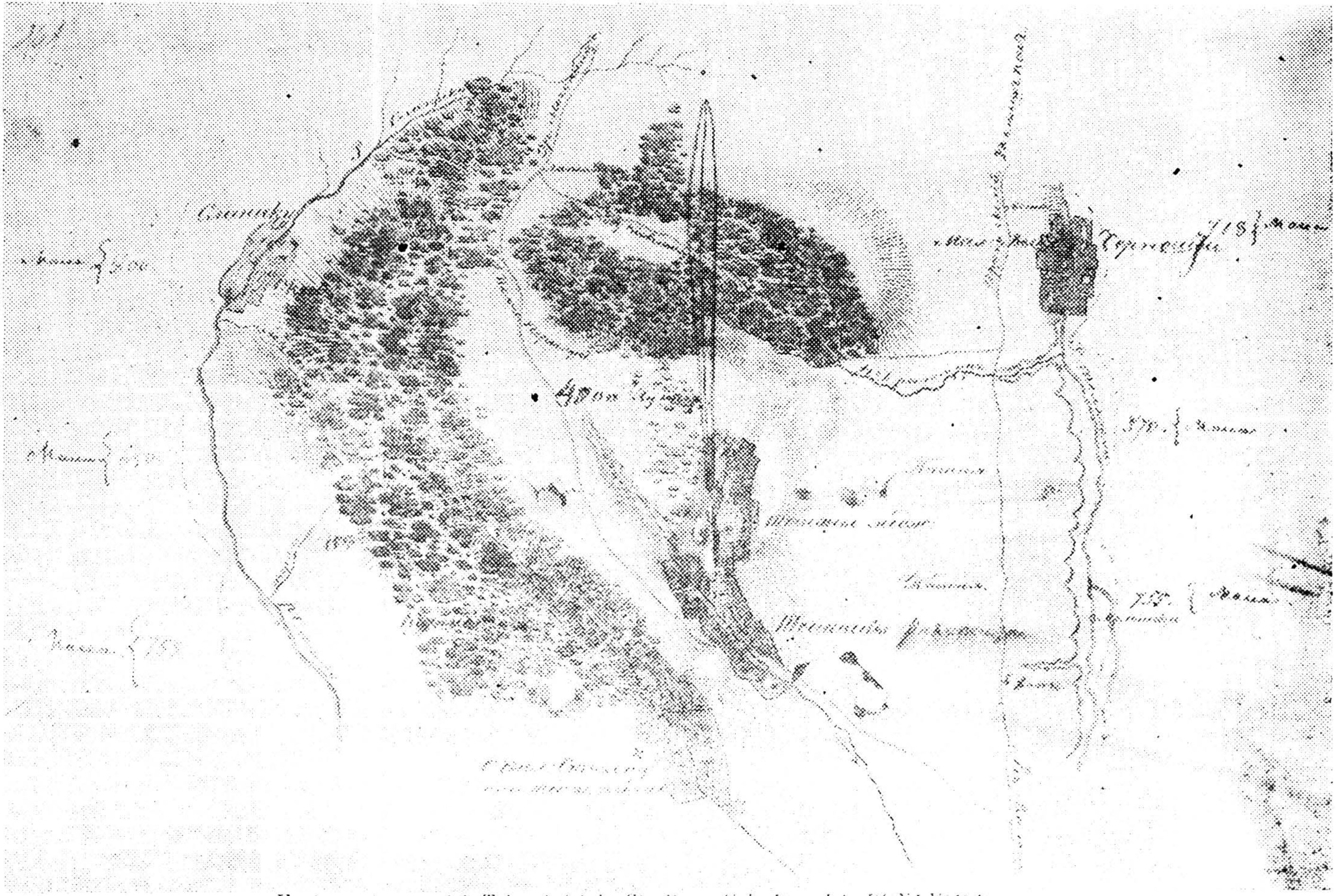

Harta rusă a moşiei Teişani (Arh. St. Buc., Col. Doc. Ist. DCXLV/191).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

★

După cinci ani de la amintita foaie de zestre, evenimentele s-au precipitat vertiginos. La 14 iulie 1839, perechea Anastasia şi Mihail Fonton trimitea din „Santpeterburg" consilierului rus din Bucureşti, Eustaţie Simionovici Copov, procură de vînzarea moşiei Teişani cu preţul de 9000 de galbeni olandezi.

În acest act de împuternicire se cuprinde şi menţiunea că Eustaţie Copov trebuia să plătească din preţul încasat „împrumuturile ce a făcut cu emanetarisirea aceleaşi moşii", apoi restul de bani şi „zapisele cele de împrumutare, rupte", să fie trimise lui Mihail Fonton la Petersburg. Astfel, se află că moşia Teişani fusese amanetată în acest scurt răstimp, de 5 ani, de la căsătorie.[70] Probabil că pentru aceste „emanetarisiri" fusese nevoie de catagrafie şi hotărnicia oficială.

Vînzarea avea să se efectueze în fapt la 30 octombrie 1839. Cumpărătorul era tot un străin, prinţul sîrb Miloş Obrenovici, care a plătit prin vechilul său, pitarul Gheorghe Băleanu, 9000 de galbeni olandezi, echivalentul a aproape 300.000 de lei.[71]

Negreşit că istoria domeniului boieresc în Teişani nu se sfîrşeşte cu risipitorul Mihail Fonton de Verraion sau cu prinţul speculant Miloş Obrenovici. Atît oferă documentele scoase la lumină din sursele Filipeştilor. Documente de altă provenienţă vor arăta trecerea acestei moşii în alte mîini de stăpîni sau arendaşi. Cumpărarea ei de la prinţul Miloş de către Hristodor Stavridis şi stăpînirea ei de urmaşii acestuia pînă în 1945 este deja semnalată în studiul de prezentare a celor 215 documente culese de D. I. Brezeanu.[72]

RÉSUMÉ

La propriété de Teișani est située à 30 km nord de Ploiești, sur la rive droite de Teleajen. Du temps jadis les paysans qu'y viviaient avaient bénéficié du sel qui se trouvait dans le sous-sol et du charroi qu'ils faisaient sur la route de commerce avec la ville de Brașov. Pourtant, entre 1683—1817, quatre grands boyards de la famille Filipescu se sont appropriés, par des achats succesifs, 1575 toises, c'est à dire 3/4 de la propriété. -En 18380 dès 130 familles de la village de Teișani, seulement 60 avaient restés libres, avec 4—8 arpents chaqune. Les autres avaient devenues des serfs : un déplorable état social. Les planches annexées indiquent les quatre grandes phases de pénétration du grand domaine dans Teișani et la carte russe montre l'état de la propriété foncière de Teișani au moment où elle a été acquisitionée par Miloș Obrenovici (le 30 octobre 1839).

SUMMARY

The landed property of Teișani is situaded at 30 kms north from Ploiești, on the right bank of the river Teleajen. From ancient times the Yeomen who lived here had benefitted from the underground salt and from the carriage they did on the commercial road to the town of Brașov. However between 1683—1817, four great boyars from the Filipescu family obtained by successive purchases 1575 fathoms that is 3/4s of the property. In 1838, of the 130 families of the Teișani village only 60 had remained free, with a land of 4—8 acres each. The rest of them had become serfs : a terrible social estate. The pictures show the four great penetration phases of the grand domain into Teișani and the Russian map indicates the state of the Teișani landed property at the moment when it was bought by Miloş Obrenovici (the 30th of October 1839).

---

[70] Ibidem, DCXLV/351.
[71] Ibidem, DCXLV/352.
[72] O. D. Brezeanu, I. Jerean, N. I. Simache și M. Vulpescu, *op. cit.*, p. 19.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

DOCUMENTE

Statutul din 1480 al breslei blănarilor și cojocarilor din Baia Mare

COSTIN FENEȘAN

Secolul al XV-lea trebuie considerat, fără îndoială, drept hotărîtor pentru dezvoltarea vieții urbane din Transilvania. Emancipate în bună parte de sub tutela adeseori stînjenitoare și păgubitoare a marilor feudali laici sau ecleziastici, cîștigînd necontenit în importanță nu numai pe plan economic ci deopotrivă politic și militar, orașele s-au impus ca adevărate centre de putere, ca un factor deloc neglijabil al politicii de centralizare promovată de Sigismund de Luxemburg, Iancu de Hunedoara și Matia Corvin. De aceea interesul regalității pentru sprijinirea vieții orășenești pe toate planurile s-a manifestat constant în tot cursul secolului al XV-lea, dovadă fiind numeroasele privilegii și acte de danie de care s-au bucurat orașele transilvănene din partea suveranilor Ungariei. Nu e însă mai puțin adevărat faptul că în mai toate cazurile impulsurile de consolidare a vieții orășenești au venit din însuși mediul urban, ca rod al acumulărilor calitative și cantitative înregistrate. În acest context, procesului de dezvoltare și diversificare a meșteșugurilor, mai ales începînd cu a doua jumătate a secolului al XIV-lea, i-a revenit o însemnătate de netăgăduit. Un moment hotărîtor pentru evoluția activității meșteșugărești din mediul urban l-a constituit formarea breslelor și apariția primelor statute care reglementau funcționarea acestora. Acest fenomen a fost mai timpuriu și totodată mai intens în marile centre urbane ale voievodatului transilvan (Brașov, Sibiu, Cluj, Bistrița, Sighișoara), dar s-a manifestat, cu deosebire din a doua jumătate a secolului al XV-lea, și în unele orașe importante din comitatele bănățene, maramureșene și crișene (Timișoara, Oradea, Baia Mare).

În cele ce urmează vom înfățișa modul în care a fost reglementată funcționarea breslei blănarilor și cojocarilor din centrul urban cel mai important al Maramureșului, Baia Mare, cunoscut mai cu seamă datorită activității sale miniere. Se pare, de altfel, că aurarii de la Baia Mare au fost primii dintre meșteșugarii orașului care s-au constituit într-o breaslă încă de la sfîrșitul secolului al XIV-lea. Cea dintîi corporație meșteșugărească atestată însă cu certitudine în orașul de pe valea Izei a fost breasla croitorilor, amintită la 1412 într-o scrisoare de protecție de la Ștefan Lazarevici [1]. Bogăția deosebită a pădurilor maramureșene în animale cu blăni prețioase sau semiprețioase, precum și numărul mare de vite crescute în satele de pe teritoriul comitatului au determinat în

[1] L. Szádeczky, *Nagybánya régi iparáról és czéheiről*, în „Századok", vol. XXIII (1889), p. 677.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

mod firesc apariţia şi dezvoltarea la Baia Mare a meşteşugurilor legate de prelucrarea pieilor acestora. În atari condiţii, numărul pielarilor, tăbăcarilor, blănarilor şi cojocarilor a sporit necontenit, resimţindu-se necesitatea organizării lor profesionale. Încă în anul 1459, la recomandarea comitelui Cămării monetare de la Baia Mare, Emeric Zápolya, regele Matia Corvin a acordat blănarilor şi cojocarilor băimăreni un document privilegial, fără ca acesta să însemne încă actul de naştere al breslei propriu-zise [2]. Nevoile de ordin practic au grăbit însă procesul de constituire a breslei. În 1479 blănarii şi cojocarii băimăreni s-au adresat regelui Matia Corvin cu cererea ca, după chipul altor oraşe (mai cu seamă Buda), să se poată constitui în breaslă, deoarece lipsa acesteia le produsese şi le cauza în continuare mari daune. Cererea blănarilor şi cojocarilor a fost sprijinită pe lîngă rege de Thomas Göbel, comitele Cămării monetare de la Baia Mare. Drept urmare, suveranul a poruncit Sfatului băimărean, al cărui jude era chiar Thomas Göbel, să nu pună piedici blănarilor şi cojocarilor de acolo la organizarea breslei [3]. Dînd curs poruncii regale, sfatul băimărean a aprobat la 31 ianuarie 1480 constituirea breslei blănarilor şi cojocarilor, al cărei statut de organizare şi funcţionare a fost redactat şi aprobat cu aceeaşi ocazie [4]. Înainte de a purcede însă la prezentarea acestei mărturii de preţ pentru istoria breslelor transilvănene [5], se cuvine să precizăm împrejurările care, credem, au grăbit procesul de organizare şi recunoaştere oficială a breslei blănarilor şi cojocarilor băimăreni. Astfel, reţinem pentru semnificaţia sa deosebită faptul că, în 1467, Sfatul oraşului Baia Mare, prin persoana aceluiaşi amintit jude Thomas Göbel, a fost din nou confruntat cu redeschiderea în faţa curiei regale a procesului ce-i fusese intentat de familia Dragfy, cu privire la dreptul de folosinţă asupra Pădurii Negre *(silva nigra)* şi a altor păduri ţinînd de cetatea Chioar, de către cetăţenii şi minerii *(montaniste)* băimăreni. Conflictul aflat în dezbaterea curiei regale a înregistrat un moment de vîrf tocmai în anii 1475—1480 (prelungindu-se, de altfel, pînă în prima jumătate a secolului al XVI-lea) [6], atunci cînd se poate constata o adevărată ofensivă a orăşenilor băimăreni în favoarea

---

[2] *Ibidem*, p. 680.

[3] *Ibidem*.

[4] L. Szádeczky, *op. cit.*, p. 680—683 cunoaşte acest statut, din care prezintă unele prevederi mai importante numai după o traducere din 1666 în limba maghiară. Cercetările de arhivă ne-au îngăduit găsirea originalului în limba latină, al cărui text, însoţit de traducerea în limba română, îl publicăm în anexă.

[5] Prima breaslă transilvăneană a blănarilor şi cojocarilor atestată documentar este cea de la Sibiu (1367), în vreme ce primul statut cunoscut al unei bresle de acest profil este cel de la Cluj din anul 1369 (reînnoit în 1381, 1479 şi 1500), cf. Şt. Pascu, *Meşteşugurile din Transilvania pînă în secolul al XVI-lea*, Bucureşti, 1954, p. 62—63. De remarcat este faptul că într-un oraş cu puternice tradiţii meşteşugăreşti precum Bistriţa, statutul breslei blănarilor şi cojocarilor datează abia din jurul anului 1500, cf. H. Wittstock, *Aelteres Zunft— und Gewerbewesen in Bistritz bis ins XVI. Jahrhundert*, în „Programm des ev. Gymnasiums A. B. zu Bistritz", Bistriţa, 1863/1864, p. 36—40. În schimb la Sighişoara statutele breslei blănarilor şi cojocarilor sînt reînnoite în 1484, cf. Şt. Pascu, *op. cit.*, p. 121.

[6] Vezi în acest sens documentul regelui Vladislav al II-lea din 1507 la Arhiva Naţională Maghiară Budapesta *(Magyar Országos Levéltár)*, Dl. 72.092, care cuprinde, în transumt sau în rezumat, actele procesului dintre familia Dragfy şi oraşul Baia Mare; vezi şi unele referiri la Fr. Pesty, *Magyarország helynevei történeti, földrajzi és nyelvészeti tekintetben*, vol. I, Budapesta, 1888, p. 180—182.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

respectării și chiar a codificării drepturilor și privilegiilor lor. În acest context organizarea breslei blănarilor și cojocarilor, precum și aprobarea statutului acesteia, ne apare cu atît mai mult ca un moment semnificativ al luptei orășenimii pentru o autonomie cît mai largă, ca o reacție de apărare împotriva oricărei încercări străine de imixtiune în organizarea și desfășurarea vieții urbane.

Asemeni altor documente de aceeași natură, statutul din 1480 al breslei blănarilor și cojocarilor băimăreni a urmărit să reglementeze, în principal, trei domenii de cea mai mare însemnătate pentru desfășurarea activității meșteșugarilor atît pe planul relațiilor interne cît și al celor externe: organizarea vieții interne de breaslă și, în strînsă legătură cu aceasta, statornicirea unor raporturi clare în procesul de muncă; aprovizionarea cu materii prime; desfacerea produselor realizate, în același timp cu luarea unor măsuri de cointeresare a conducerii orașului la protejarea breslei.

În ceea ce privește reglementarea structurii interne a breslei și organizarea procesului de muncă în cadrul acesteia, statutul blănarilor și cojocarilor băimăreni — asemeni altor documente contemporane și mai tîrzii de aceeași natură — a cuprins o serie de prevederi restrictive referitoare la limitarea numărului de lucrători din atelierul unui meșter breslaș (art. 5 alin. d), la promovarea ucenicilor (art. 5 alin. e) și calfelor (art. 5 alin.f ; art. 6 alin. b), cît și la primirea de noi membri în breaslă (art. 6 alin. a și c; art. 7 alin. d) ori la condițiile de succesiune impuse urmașilor unui meșter decedat (art. 7 alin. a—c). Prin aceste măsuri cu evident caracter protecționist, justificate în bună măsură în momentul constituirii breslei, economia de breaslă a dobîndit încă de la început un caracter închis, devenind cu timpul o frînă în calea dezvoltării libere a relațiilor de piață. Pornind, fără îndoială, de la realitățile anterioare constituirii breslei, statutul blănarilor și cojocarilor băimăreni a cuprins prevederi extrem de severe menite să asigure respectarea unor norme morale și de drept. Astfel, dacă injuriile erau pedepsite cu plata unei amenzi de 60 denari (art. 4 alin. a), iar delictul de calomnie/defăimare penalizat cu plata unui florin (art. 4 alin. b), în schimb membrului breslei, dovedit că într-o dispută recursese la arme, i se tăia o mînă, iar în cazul rănirii victimei, acesta era pasibil chiar de pedeapsa capitală (art. 4 alin. d). Ținem să subliniem faptul că aceste pedepse corporale sînt cele mai aspre dintre cele prevăzute în statut, urmate, prin gravitatea sancțiunii, de excluderea din breaslă și interzicerea practicării meșteșugului în cazul meșterului dovedit că a ademenit ucenici sau calfe ale altui meșter să lucreze în atelierul său (art. 5 alin. d). În toate celelalte cazuri de încălcare a prevederilor statutului sancțiunile au constat fie în aplicarea unei amenzi bănești, fie în confiscarea materiei prime sau a produselor finite. În același timp, pentru a conferi o greutate cît mai mare înfăptuirii actului de justiție, statutul a prevăzut o amendă de un florin pentru orice membru al breslei care l-ar fi împiedicat pe starostele acesteia „să facă dreptate" sau să perceapă amenzile dictate (art. 4 alin. c). Este însă la fel de adevărat că și prevederile statutului se dovedesc în unele cazuri foarte largi, pretîndu-se la interpretări arbitrare, ca de pildă atunci cînd se prevede recurgerea la normele de drept cutumiar *(iuxta ipsorum consuetudinem)* la dezbaterea cauzelor a căror

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

valoare trecea de un florin în fața obștii meșterilor și în prezența părților interesate (art. 4 alin. e).

Un domeniu, căruia statutul blănarilor și cojocarilor băimăreni i-a acordat, în mod firesc, o atenție cu totul deosebită, a fost cel al aprovizionării membrilor breslei cu materii prime. Protejarea fiecărui meșter atît față de tendința de aprovizionare frauduloasă prin intermediul unor terțe persoane (art. 2 alin. b), prin procurarea de materie primă peste nevoile proprii (art. 2 alin. a) sau prin concurență neloială la achiziționarea pieilor (art. 2 alin. c), cît și față de stocarea sau risipa de piei (art. 5 alin. a) urma să fie asigurată prin plata unei amenzi destul de consistente sau chiar prin confiscarea pieilor în cauză.

În fine, un alt domeniu de mare însemnătate, cel al desfacerii produselor, a asigurării și protejării pieții, și-a aflat în statutul blănarilor și cojocarilor băimăreni o reglementare cît se poate de strictă, pedepsele aplicate contravenienților mergînd de la confiscarea mărfii pînă la pierderea calității de meșter. Astfel, oricărui meșter străin i se interzicea desfacerea produselor de blănărie și cojocărie pe piața orașului (art. 1 alin. a), după cum nici un meșter localnic nu avea dreptul să vîndă la Baia Mare articole de blănărie și cojocărie lucrate în altă parte sau în alt atelier (art. 1 alin. b). De asemenea, în afară de meșterii cuprinși în breaslă, nici un locuitor al Băii Mari și nici un străin nu aveau îngăduința să desfacă în oraș produse de blănărie și cojocărie (art. 5 alin. a) cu excepția pieilor *neprelucrate* de sobol, rîs, hermelină, bursuc și a altor blănuri prețioase legate în baloturi (art. 5 alin. c).

Se mai cuvine remarcat faptul că blănarii și cojocarii băimăreni au înțeles să-și asigure prin unele prevederi ale statutului de breaslă protecția și sprijinul autorităților orășenești. Astfel, în cazul produselor de blănărie și cojocărie oferite spre vînzare în mod ilicit pe piața Băii Mari de către vreun străin și confiscate cu sprijinul Sfatului orășenesc, 2/3 reveneau breslei iar 1/3 judelui (art. 1 alin. a), aceeași proporție fiind aplicată și în cazul pieilor confiscate de la un locuitor al orașului surprins că face comerț cu acele articole (art. 2 alin. a; art. 5 alin. b).

Ceea ce pare oarecum surprinzător în cazul statutului blănarilor și cojocarilor de la Baia Mare este lipsa vreunei referiri cît de neînsemnate la prețul de desfacere al produselor, indicație prezentă în cazul unor documente similare din Transilvania. Această constatare nu diminuează însă cu nimic valoarea documentară a statutului prezentat, ale cărui informații întregesc o dată mai mult imaginea colorată a vieții meșteșugărești din Transilvania secolului al XV-lea.

1480 ianuarie 31, Baia Mare. Sfatul orașului Baia Mare aprobă blănarilor și cojocarilor de acolo organizarea într-o breaslă, încuviințînd statutul de funcționare al acesteia.

Ex quo hominum memoria labilis sit et oblivioni vicina, expedit ut ipsorum acta litteris inscribantur et ex scriptis in evum deducantur. Nos, igitur, Thomas Göebel, camerarius ac iudex, Johannes Sartor, Petrus Fachzy, Erasmus Newmayster, Cristannus Prews, Stephanus More, Johannes Telky, Jacobus Somlay, Anthonius Pellifex, Bernhardus Thawzdorffer, Stephanus Magnus, Valentinus Auriseparator, Petrus Institor, iurati consules civitatis

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Rivuli Dominarum, universis tam presentibus quam eciam futuris, memorie recommendamus [1] et singulis, quod venientes nostri in presenciam circumspecti viri, Laurencius Pellifex, Anthonius, Ladislaus, Johannes, iterum Johannes, Nicolaus, Michael ac tota universalitas [1] zeche artificii mechanice pellificie pellifices, protunc nostre civitatis inhabitatores, ad modum gravis querele proponentes, quomodo ipsi usque ad presens propter zeche carenciam ad instar civitatis solii regalis Bude et aliarum in ambitu regni Hungarie civitatum habitam, conservatam et consuetam, ad magna devenissent dampnorum nocumenta, timentes ne et hoc idem in ipsorum heredes et heredum eorundem redundaret successores, supplicantes nobis precum cum instancia, vti et eisdem simili et equato modo, ad instar aliarum civitatum, in medio nostre civitatis vnam zecham, sine quovis nostre civitatis dampno, cum articulis et punctis infrascriptis per ipsos laudabiliter observantibus dare et concedere dignaremur.

Quorum articulorum *primus is est*, quod nullus forensis pellifex pellificia mastrucas cuiuscumque ferarum generis in medio nostri vendendi habeat facultatem. Si quis autem repertus fuerit, ipsi magistri pellifices, auctoritate et iuvamine dominorum iudicis et iuratorum, ipsa pellificia recipiendi liberam habeant facultatem, quarum pars tercia iudici civitatis presentetur, alie vero due partes ipsis magistris illius artificii cedere debent, similiter et zeche irrogari. Si qui vero ex magistris pellificum hic commorantibus aliunde laborata pellificia mastrucas aut alias quascumque pellificum res hic venderet manibusque suis et suorum famulorum non laborasset, tales artificii dicti magisterio iuridice privari debent.

Secundus : Si aliquis hominum in eandem civitate commorancium pro se aut sua vxore et pueris de pellibus ferarum aut aliarum quarumcumque pro veste emere vellet, emendi liberam habeat facultatem. Sed si vltra vestem emeret vendendi gracia, dicti magistri pelles superfluentes liberam habeant recipiendi facultatem et distribuendi, ut habetur in primo articulo. Nullusque famulorum dicti artificii aliquam pellem emere sibi ipsi neque domino suo debet neque audet. Si quis autem vltra hec fecerit, extunc dicti artificii seniori magistri illas recipiant. Et si quis magistrorum pro aliquibus pellibus forisaretur et tandem magistrorum alter cariore precio illas emeret, extunc in sexaginta denariis puniatur, pro eodem autem precio aut cariore ut primus emere voluit priori discedente *emere* [2] potest.

Tercius articulus : Si quis magistrorum inveniret in foro centum vel plures pelles cuiuscumque generis ferarum et pro eisdem forisaret et antequam inter forisantes forum deci⟨deret⟩ [2] et aliqui magistri advenirent partem illarum pellium cupientes, extunc primus emptor tenetur aliis supervenientibus partem dare et eisdem secundum numerum distribuere. Si quis autem magistrorum reperiens pelles paucas vel multas in foro vel alibi et non emeret aut cum portante in foro forum non decideret aut publice pelles vendere volentes in domum suam duceret et in ea emit ⟨pel⟩ lem [2], in preiudicium aliorum magistrorum forisaret, extunc talis magister in vno floreno auri puniatur. Sed si venditor illarum pellium in domum alicuius magistri cuiuscumque generis pelles por ⟨taret⟩ [2] et ipse magister venditorem in domum suam non introduceret seu vocaret, extunc talis magister a pellium venditore ipsas pelles emere liberam habeat facultatem.

Quartus : Si aliq ⟨uis ex⟩ [2] magistris in casu aut familiaribus dicti artificii in qualicumque loco in alterutrum verba obrobriosa [3] et reprehensoria inferret, in sexaginta denariis irremissibiliter convincatur. Si verba turpia vel ⟨frau⟩ dulosa [2] in alterutrum iniceret, extunc talis reus in vno floreno auri puniatur. Si quis autem magistrorum seu dicti artificii famulorum contra seniorem magistrum iudicium faciendum aut pro excess ⟨ibus birsa⟩ gia [2] exigenda in iudicio manus senioris magistri detineret, tales in vno convincatur floreno. Si arma evaginata sumserit [1], una manu privetur ; si vero aliquam lesionem fecerit, capite privatur ipsique magistri iuxta ipsorum consuetudinem coram ipsis litigantibus super vno floreno in ceha [1] ipsorum iudicium facere valeant.

Quintus: Si aliqua pellicia vel pelles inutiliter laborate et ordinate reperte fuerint sub ipsorum! magisterio, extunc magister illius laboris secundum qualitatem ipsius excessus ab aliis magistris puniri debet. Nullusque inhabitatorum dicte civitatis neque extraneorum pellicia mastrucas neque schwbas [1], mitrellas cuiuscumque ferarum generis fuerint vendere audeat paratas. Si quis autem vendiderit, privetur illis et distribuantur ablata, ut haberetur in primo articulo. Omnes autem, qui pelles zobollionum [1], lintherium vel hermelorum et migalium proprie *Schönwerk* [1] in congerie vna, videlicet *Czymer* [1], mastrucas quoque cuinscumque generis non preparatas abduxerint et apportaverint, vendendi habeant liberam facultatem. Institores vero pelles hermelorum singulariter vendendas crudas et non preparatas, proprie *gelidert* [1] vendere debent etc. Si quis autem magistrorum famulum alterius magistri per se vel

[1] Astfel în text.

[2] Textul șters și greu lizibil, fiind la îndoitura pergamentului ; întregire după sens.

[3] Corect : *opprobiosa.*

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

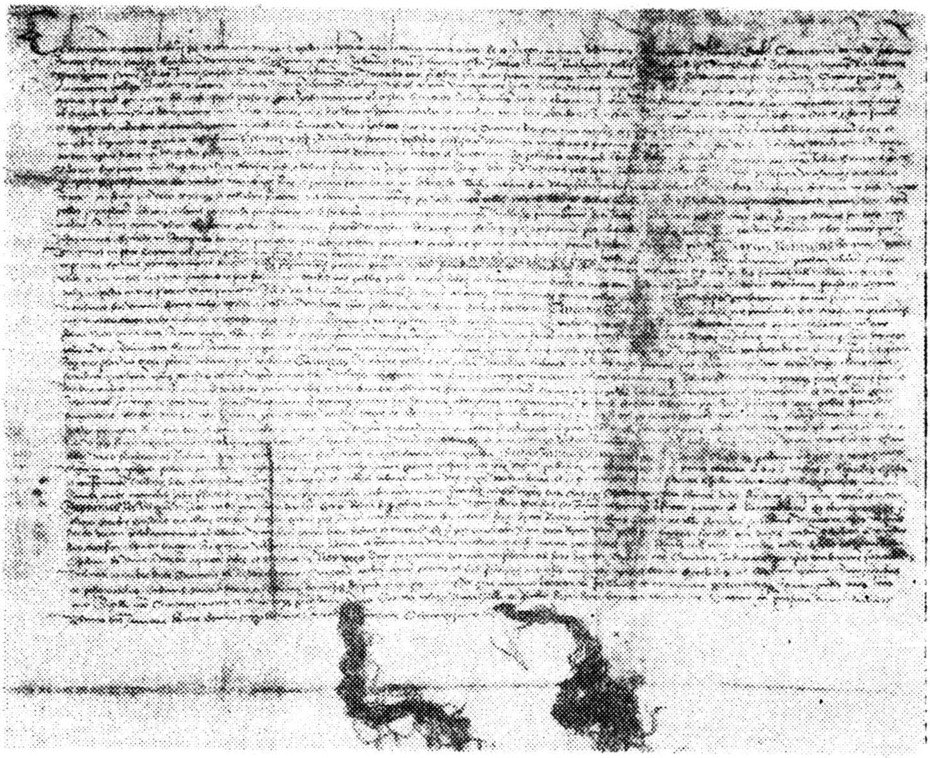

per alium seduceret, talis ab ipsis magistris magisterio et zecha privetur. Et si quis dicti artificii famulorum relinquencium vnum magistrum et alium magistrum pro labore se ordinaret, si prior magister eundem li⟨berum di⟩ xerit [2], alter magister eum tenere post alias nonnisi a priori magistro fuerit liver pronunciatus. Si quis vero liber illius artificii socius magister existere velle et se in magistrorum zecham intromittere p ⟨retender⟩ it [2], talis ipsis magistris vnum prandium honestum cum vino sufficiente ad prandium requisito et ad czeham florenos auri quatuor dare debet et teneatur.

Sextus articulus : Si a ⟨liqui⟩ [2] ⟨magistri⟩ [4] cerdones [5] pellium albarum et ⟨consequenter⟩ [4] magistri in arte ipsorum pelles in falcastrum causa laboris imponerent, tales ipsorum labores perficere per ipsos magistros pellifices *non admittantur, nisi prius* [6] obtenta a dictis magistris pellificibus czeha et confraternitate. Nullusque liber artificii illius socius sibimet ipsi artificium laborare audeat, nisi prius vxorem ducat et se ipsum *in medio ipsorum* [6] obtenta czeha intromittat, illam tenendam et roborandam secundum omnes articulos zehe [1] predicte. Et si quis magistrorum extraneorum in medio ipsorum morari pretenderet, talis a magistris dicti artificii cheham [1] integram obtinere debet, secundum quod in quinto articulo continetur.

Septimus articulus : Si quis magistrorum ex Dei permissione decederet, extunc relicta sua, alias coniunx, magistrum illius artificii per annum integrum si voluerit servare, prout laborare facere, habet facultatem. Et si aliqui heredes existant, qui illius artificii fuerint, extunc, post annum integrum interim quo laborare fecit, prefata relicta, mater illius heredis ac illi heredes possideant magistratum ipsis magistris dando vnam prelibacionem et ad cheham [1] vnum florenum auri dare debent et teneantur. Et si post revolucionem anni dicta relicta vnum pelli ⟨fi⟩ cem duxerit, sic ille quem duxit mediante cheham [1] a magistris dicti

---

[4] Textul șters și ilizibil pe o porțiune de 3,5 cm, fiind la îndoitura pergamentului; întregire după sens.

[5] Lectură nesigură, textul aflat la îndoitura pergamentului fiind șters și greu lizibil.

[6] Textul șters și greu lizibil.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

artificii obtinere teneatur. Si quis autem magistrorum, obtenta licencia a senioribus magistris, recederet et alibi morari pretenderet, ⟨sed post⟩ [7] annum vel citra revenire vellet, extunc talis mediam cheham [1] de novo a magistris aquirere [1] debet et teneatur etc.

Nos vero, tum peticionem eorundem considerantes fore digram, dum ⟨taxat⟩ [6] nostre civitatis indigencie per ipsos contribucionem faciendam inclinati, in medio dicte civitatis ad instar aliarum civitatum habendam, tenendam pariter et sub prescriptis articulis conservandam ipsis et eorum heredibus ac heredum ipsorum successoribus ac posteritatibus dedimus, annuimus et concedimus damusque de presenti et confirmamus vigore nostrarum literarum etc. In cuius rei memoriam perpetuitatisque signum presentes nostras literas cum sigillo nostre civitatis maiori et autentico presentibus in sona [1] sericea colorum nigri, albi et rubri dependenti duximus roborandas. Datum in prefata Rivulo Dominarum, vltima die Januarii, anno Domini millesimo quadringentesimo octuagesimo.

Traducere:

Deoarece memoria oamenilor e trecătoare și învecinată cu uitarea, se cuvine ca faptele lor să fie înscrise în documente și transmise în scris pentru totdeauna. De aceea noi, Thomas Göebel, cămărar și jude, Ioan croitorul, Petru Fachzy, Erasmus Neumeister, Christian Preuss, Ștefan More, Ioan Telky, Iacob Somlay, Antonie pielarul, Bernhard Thawzdorffer, Ștefan Mare, Valentin separatorul de aur, Petru negustorul, jurați consuli ai orașului Baia Mare, dăm de știre tuturora și fiecăruia, atît celor de față cît și viitori, că, venind înaintea noastră chibzuiții bărbați Laurențiu pielarul, Antonie, Ladislau, Ioan, un alt Ioan, Nicolae și Mihail, pielari, precum și întreaga obște a breslei ținînd de meșteșugul pielăriei, cu toții locuind acum în orașul nostru, ne-au înfățișat sub chip de grea plîngere în ce fel — din lipsa unei bresle, așa cum o are, cum este păstrată și obișnuită nu numai în orașul regesc Buda, ci și în alte orașe din hotarele regatului Ungariei — ei au suferit pînă acum mari stricăciuni și pagubă și temîndu-se ca nu cumva același lucru să-i copleșească și pe moștenitorii lor și pe urmașii acelor moștenitori, ne-au implorat cu rugăminți stăruitoare, ca — asemenea altor orașe — să binevoim a le da și îngădui și lor, în chip asemănător și pe potrivă, o breaslă în orașul nostru, fără vreo păgubire a orașului nostru, avînd articolele și punctele scrise mai jos :

Primul dintre aceste articole este acela, ca nici un pielar străin să nu aibă îngăduința să vîndă în mijlocul nostru pieile și cojoacele ⟨confecționate⟩ din orice fel de animal sălbatic. Dacă va fi însă descoperit unul ca acela, chiar meșterii pielari — din împuternicirea și cu ajutorul domnului jude și al domnilor jurați — să aibă deplină îngăduință, să ia în stăpînire acele piei, dintre care a treia parte să fie înfățișate judelui orașului, iar celelalte două părți să fie cedate meșterilor ⟨practicind⟩ acel meșteșug și acordate, de asemenea, breslei. Iar dacă vreunul dintre meșterii pielari stabiliți aici ar vinde tot aici piei, blănuri sau alte lucruri de pielărie, oricare ar fi acelea, lucrate în altă parte, și nu le vor lucra cu mîinile lor proprii și ale propriilor lor slujitori, asemenea meșteșugari trebuie să fie lipsiți de drept de zisa calitate de meșter.

Al doilea ⟨articol⟩ : Dacă vreunul dintre oamenii aflați în același oraș va vroi să cumpere pentru sine sau nevasta sa și copiii săi piei de animale sălbatice sau orice alt fel ⟨de piei⟩ pentru ⟨confecționarea⟩ îmbrăcămintii, să aibă îngăduință deplină să le cumpere. Dacă va cumpăra însă peste ⟨cele necesare⟩ îmbrăcămintii, cu scopul de a vinde, zișii meșteri pielari să aibă îngăduința deplină să ia pieile întrecînd nevoile și să le împartă așa cum se prevede în primul articol. Nici un slujitor al zisului meșteșug să nu cumpere, nici să nu îndrăznească ⟨să cumpere⟩ vreo piele pentru sine și nici pentru stăpînul său. Dacă vreunul va încălca însă această ⟨prevedere⟩, atunci meșterii starosti ai zisului meșteșug să ia aceste ⟨piei⟩. Și dacă vreunul dintre meșteri s-ar tîrgui pentru niște piei, iar un alt meșter le va cumpăra în cele din urmă la un preț mai mare, unul ca acela să fie pedepsit cu 60 denari ; dacă cel dintîi ⟨meșter⟩ va renunța însă, atunci un alt ⟨meșter⟩ să le poată cumpăra la același preț sau la unul mai mare decît cel la care a vrut să le cumpere primul.

Articolul al treilea : Dacă vreunul dintre meșteri va găsi la tîrg o sută sau mai multe piei de orice fel de animale sălbatice și se va tîrgui pentru acestea și va încheia mai degrabă tîrgul cu vînzătorii și vor veni unii meșteri, care doresc o parte din aceste piei, atunci primul cumpărător să fie dator să dea o parte celor veniți mai apoi și să le împartă acestora potrivit cu numărul lor. Iar dacă vreunul dintre meșteri, găsind la tîrg sau altundeva piei puține sau multe și nu le va cumpăra sau nu va încheia tîrgul cu cel ce le aduce la tîrg ori va duce la casa sa pe cei ce voiesc să vîndă piei în public și va cumpăra pieile acolo, tîrguind

[7] Textul șters 2 cm ; întregire după sens.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

spre paguba celorlalți meșteri, atunci un astfel de meșter să fie pedepsit cu un florin de aur. Dacă vînzătorul acelor piei va aduce însă în casa vreunui meșter orice fel de piei, iar acest meșter nu îl va băga sau chema pe vînzător în casa sa, atunci un astfel de meșter să aibă deplină îngăduință să cumpere acele piei de la vînzătorul lor.

Al patrulea ⟨articol⟩ : Dacă vreunul dintre meșteri va pronunța fie din întîmplare, fie împotriva ortacilor zisului meșteșug, în orice loc, cuvinte rușinoase și dojenitoare, să fie pedepsit fără iertare cu 60 denari. Dacă va porni vorbe murdare sau înșelătoare împotriva altuia, atunci un astfel de vinovat să fie pedepsit cu un florin de aur. Dacă vreunii dintre meșterii ori slujitorii zisului meșteșug îl vor împiedica însă pe staroste la judecată, împotrivindu-se cînd starostele trebuie să facă dreptate sau să perceapă gloabe pentru abateri, unii ca aceștia să fie pedepsiți cu un florin. Dacă ⟨vreun meșter sau slujitor⟩ va scoate arma din teacă, să își piardă o mînă ; dacă va produce însă vreo rană, să își piardă capul și înșiși meșterii să poată face judecata în breasla lor, potrivit cu obiceiul lor, în fața părților ⟨care se judecă⟩ pentru mai mult de un florin.

Al cincilea ⟨articol⟩ : Dacă în timpul cît este meșter se vor găsi pielițe sau piei lucrate și orînduite fără rost, atunci meșterul unor astfel de lucrări să fie pedepsit de ceilalți meșteri potrivit cu natura acelei abateri. Nici unul dintre locuitorii zisului oraș și nici dintre străini să nu îndrăznească să vîndă cojoace gata lucrate din piei, nici șube și căciuli, din orice fel de animal sălbatic ar fi ⟨lucrate⟩. Dacă vreunul le-ar vinde însă, el să fie lipsit de acestea, iar cele confiscate să fie împărțite așa cum se prevede în primul articol. Toți aceia însă, care vor duce și vor aduce, legate anume laolaltă într-un balot, piei de sobol, rîs sau hermelină și bursuc, fără să fie prelucrate, îndeosebi *Schönwerk* [8], precum și blănuri de orice fel, să aibă deplină îngăduință să le vîndă liber. Negustorii care vînd cu bucata piei de hermelină trebuie să le vîndă însă crude și neprelucrate, îndeosebi tăbăcite ⟨?⟩ [9] etc. Dacă vreunul dintre meșteri îl va ademeni — fie personal, fie prin altcineva — pe slujitorul altui meșter, unul ca acela să fie scos chiar de către meșteri din meșteșug și din breaslă. Iar dacă vreunul dintre slujitorii zisului meșteșug își va părăsi meșterul, el va putea să-și rînduiască muncă la un alt meșter doar dacă cel dintîi meșter îl va declara liber, iar celălalt meșter nu îl va putea ține decît după ce va fi fost declarat liber de către primul meșter. Dacă vreo calfă liberă a acestui meșteșug va vroi să devină meșter și va cere să fie primită în breasla meșterilor, una ca aceasta trebuie și este datoare să dea acelor meșteri un prînz cumsecade, cu vin și îndestulător cît se cuvine unei mese de prînz, și să dea breslei patru florini de aur.

Articolul al șaselea : Dacă vreun meșter tăbăcar de piele albă și meșter de același fel va trece, ⟨cu ocazia exercitării⟩ meșteșugului, pieile pe sub ⟨lama⟩ cosorului pentru a le prelucra, o asemenea muncă nu îi va fi îngăduită de meșterii pielari decît dacă a fost mai întîi primit în breaslă și confraternitate de către zișii meșteri pielari. Nici o calfă liberă a acestui meșteșug să nu îndrăznească să lucreze în meseria sa, dacă nu și-a luat mai înainte nevastă și a fost primit în rîndurile breslei, spre a o ține și întări potrivit cu toate articolele breslei amintite. Iar dacă vreunul dintre meșterii străini ar cere să rămînă în mijlocul acestor ⟨breslași⟩, unul ca acesta trebuie să obțină de la meșterii zisului meșteșug ⟨dreptul⟩ deplin de ⟨membru⟩ al breslei potrivit celor cuprinse în articolul al cincilea.

Articolul al șaptelea : Dacă — cu voia lui Dumnezeu — vreunul dintre meșteri ar înceta din viață, atunci văduva sa, cu alte cuvinte soția sa, are îngăduința — dacă va voi — să păstreze vreme de un an întreg ⟨calitatea de⟩ meșter al acelui meșteșug, precum să îl și exercite. Iar dacă vor fi alți moștenitori, care sînt de același meșteșug, atunci după un an întreg, în cursul căruia au lucrat, văduva amintită, mama acelui moștenitor și acei moștenitori să stăpînească ⟨dreptul⟩ de meșter al acelui meșter, dînd o agapă și să fie obligați și datori să dea breslei un florin de aur. Iar dacă după trecerea unui an zisa văduvă se va căsători cu un pielar, ea să fie datoare să-l ia pe cel cu care se căsătorește prin mijlocirea breslei dintre meșterii zisului meșteșug. Dacă vreunul dintre meșteri — după ce va fi obținut îngăduința din partea staroștilor — va renunța ⟨la meșteșug⟩ și va cere să se stabilească altundeva, dar va voi să revină după un an sau ceva mai înainte, atunci unul ca acesta trebuie și este dator să dea din nou meșterilor jumătate din taxa de breaslă.

---

[8] Blănuri de podoabă (în lb. germană).

[9] În document „gelidert" — tăbăcite ⟨?⟩ (în lb. germană).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Noi, așadar, socotind a fi nu numai vrednică cererea acelora, ci fiind nu mai puțin înduplecați de nevoile orașului nostru, care se vor vedea împlinite prin contribuția acestora, am dat, am încuviințat și am hărăzit, precum dăm și întărim acum prin temeiul scrisorii noastre, acestora și moștenitorilor lor, precum și urmașilor acestor moștenitori și urmașilor acelora, ⟨o breaslă⟩ în zisul nostru oraș, asemenea celor din alte orașe, pentru a o avea, ține și păstra cu articolele sus-scrise. Spre amintirea cărui lucru și spre semn de veșnicie am hotărît să întărim această scrisoare a noastră cu sigiliul mare și autentic de acum al orașului nostru, atîrnat cu șnur de mătase de culoare neagră, albă și roșie.
Dată în pomenita Baia Mare, în ultima zi a lui ianuarie, în anul Domnului o mie patru sute optzeci.

Arhivele Statului București, colecția Documente istorice, pach. MCDLXXV, nr. 5; origina pe pergament; se păstrează numai șnurul de mătase roșie al sigiliului atîrnat.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Documente referitoare la organizarea și funcționarea Companiei grecești din Sibiu

Încă din secolul al XV-lea mulți negustori greci din Macedonia, Epir și Tracia, în dorința de a prospera, s-au îndreptat spre Italia, Austria, Ungaria, Țările române, Rusia și alte țări cu care întrețineau de mai mult timp legături comerciale. Unii dintre aceștia au fondat importante case comerciale, ce au jucat un important rol economic și cultural timp de aproape trei secole. Printre acestea se numără și Compania greacă din Sibiu, întemeiată la începutul secolului al XVII-lea care a avut un rol deosebit în viața economică a Transilvaniei, stăpînind o lungă perioadă de timp întregul comerț cu Orientul și o mare parte din cel cu Occidentul. Istoricii au menționat activitatea negustorilor greci desfășurată într-o serie de localități din Transilvania cum sînt: Sibiu, Brașov, Cluj, Arad, Alba Iulia, Hunedoara etc. Deși, la început, negustorilor orientali sau „supuși turci" li s-au impus o serie de interdicții, cum ar fi măsura luată în 1559 de Dieta Transilvaniei, prin care se decidea ca negustorii străini care nu au domiciliu stabil în Transilvania să nu poată face „nici un fel de negoț" în această țară, totuși, datorită faptului că produsele vehiculate de aceștia erau absolut necesare, principii Transilvaniei acordă unele privilegii cum este și acel din 1588, prin care li se îngăduie să vîndă și peste cuprinsul privilegiilor orașelor săsești, oriunde, numai prețul să nu fie mare"[1]. Privilegiul de întemeiere a Companiei grecești din Sibiu a fost acordat de principele Gh. Rákoczi I la 8 iulie 1636, doar la scurt timp după înființarea pe continentul european a companiilor comerciale engleze, franceze, olandeze (1555–1670).

Prin acesta principele Transilvaniei admitea grecilor „... ca să fie volnici să-și aleagă, să numească și să-și pună în frunte ca privighetor fruntaș, un bărbat potrivit pentru aceasta, de o condiție aleasă, din mijlocul lor, cu încuviințarea și aprobarea guvernatorului transilvănean, pentru a se îngriji de treburile rînduite și pentru a pune capăt neînțelegerilor procesuale, pornite între ei și alți greci străini; nici unul dintre ei să nu poată fi arestat de dregătorii sau magistrații vreunui loc, să nu fie deținut sau tras la judecată pentru vreo afacere, la stăruința părții adverse, desigur tot un grec fie el transilvănean fie chiar un străin, ci netezirea prin judecată sau în alt chip a neînțelegerilor și conflictelor de acest fel iscate între ei ... să rămînă de competența starostelui lor în toate timpurile viitoare"[2]. Prin privilegiul acordat de principele Rakóczi, Compania a obținut și dreptul de judecată „Jus Judicandi", important, deoarece conturează autonomia acesteia.

Diploma acordată de împăratul Leopold Companiei grecești din Sibiu la 12 septembrie 1701 adaugă o nouă clauză privilegiului de constituire a acestei companii, dreptul de a face apel la jurisdicția camerală și tezaurială[3]. Că autonomia companiei nu era absolută rezultă din faptul că, în anumite cazuri, împricinații puteau face apel la Camera aulică,

---

[1] N. Iorga, *Acte românești și cîteva grecești*, Vălenii de Munte, 1932, p. V–VI.

[2] O. Cicanci, *Companiile grecești din Transilvania și comerțul european în anii 1636–1746*, București, 1981, p. 28.

[3] Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, Vol. XV, p. aII-a, București, 1911, p. 1488.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

iar magistraţii din Transilvania aveau dreptul să judece litigiile dintre companişti şi stările privilegiate. Judele şi cei doisprezece juraţi, în afara dreptului de a judeca constituiau şi conducerea administrativă a companiei.

În schimbul privilegiilor acordate de principii Transilvaniei, compania trebuia să plătească un impozit anual către visteria principatului, iar odată cu stabilirea dominaţiei austriece în Transilvania, fiscul imperial. Toate regulamentele de funcţionare a Companiei din Sibiu aveau menirea să întărească ordinea stabilită şi să respecte articolele care condiţionau privilegiul de întemeiere. În orice centre unde apăreau mai mulţi companişti, ei ridicau biserici şi şcoli de genul celei „de pe groapă" din Sibiu, ai cărei ctitori au fost negustorii originari din Oltenia, „hagiu" (= închinători la Locurile Sfinte) Petru Luca şi ginerele său Constantin Pop. Spre a arăta forţa lor comercială, amintim că în 1770 casa Hagi C. Pop arvunea pentru Austria 12.000 ocale de lînă, iar în 1775, agenţii ei din Craiova şi Rîmnic trimiteau Austriei 18.000 piei brute şi argăsite.[4]

Prin scopul întemeierii ei, Compania grecească din Sibiu trebuia să fie o asociaţie de negustori, uniţi şi solidari prin interese comune, ea fiind o soluţie şi pentru autorităţile transilvănene, ce preferau o asociaţie organizată care să răspundă pentru membrii săi.

La sfîrşitul veacului al XVII-lea şi începutul celui următor intervin unele schimbări în situaţia companiei, generate mai ales de faptul că şi alţi negustori „orientali", armeni, evrei, obţin o serie de privilegii. De aceea, în această perioadă se iau măsuri contra străinilor, acordîndu-se o mare importanţă solidarităţii companiştilor de acelaşi neam, respectării stricte a legilor şi regulamentelor de funcţionare a Companiei.

Documentele pe care le prezentăm în continuare vin să sublinieze modul în care aceste hotărîri erau respectate de toţi membrii Companiei.

DAN LIVEZEANU

1

1777 iunie 12, Sibiu. Atanasie Şt. Pilenga solicită primirea sa în cadrul Companiei negustorilor greci din Sibiu.

Εντιμω χρισιμοτατε καὶ ευγτν στατε ἀρχα καὶ πρὸεστε κύζ θὸμα ὁμοὺ με ὁλον τὸ τιμὶον ἀδελφατω.

Τὸ παρὸν μον εἰς ἀλλο, δὲν εἰλὶν διὰ νὰ παρακαλεσο πρὸτον μὲν τὴν εὐγενὶαν τῆς καὶ δεὺτεροω ὁλον τὸ τιμὶον ἀδελφατων διά νὰ μοῦ καὶ τὰ δεχτῖτε καὶ ἐμὲνα ἐναν ἀπὸ τῆς τιμὶας 6ας, ὀτι εἰς τοὺτον, αὺτο ἦλθα καὶ ἐγῶ ἐδὸ διὰ νὰ κατικὶσω καθὸς καὶ ἡπιληπι ἀπὸ τοὺς προεστοτες ἐπιδι καὶ ἐγὼ ὀποῦ ἐbαλα τὸν ὀρκον μον καὶ μὰλιστα ἐδὸ ἐπαντρεὺθηκα καὶ ἐχο γνομὴν διὰ νὰ κατικὶσω ἐδὸ εἰς ὀλιν μον ὴν ξοὴν καθὸς καὶ ἡ εὐγενια σας ὀλοι καὶ θὲλο νὰ ἠξενρω καὶ ἐγὼ πὸθεν ἐιμαι καὶ πὸθεν κατὰγομην, ὀθεν παρακὰτω τὴν ενγενὶαν της ὀλον τὸ τιμὶον αδελφὰτον νὰ ἐχο τὸ ρεξολοντιὸνη καὶ οὺτως μὲνο πὰντος

Τὴς εὐγενὶας της δοὺλος ταπὶος

Α θανὰσιος Μ. Πὴλεγκα

1777 Γ'ουνὶου12εὶςΣιμπὶνει

[4] Teodor Bodogae, *Cîteva momente mai importante din trecutul catedralei mitropolitane din Sibiu*, în „Mitropolia Ardealului", XXXII (1987), nr. 5, p. 97.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

⟨**Traducere**⟩:

Prea cinstite și prea nobile proestos kir Toma și tuturor celor din prea cinstita Companie

Prezenta mea ⟨cerere⟩ nu este făcută pentru altceva decît pentru a vă ruga mai întîi pe dumneavoastră prea nobile și mai apoi pe preacinstita Companie să mă primiți și pe mine ca unul din cinstita dumneavoastră Companie, deoarece și eu am venit să mă stabilesc aici la fel ca și ceilalți dintre proestași, deoarece și eu am depus jurămîntul și desigur, aici m-am căsătorit și sînt hotărît să rămîn aici toată viața, la fel ca și dumneavoastră toți, doresc să știu și eu de unde sînt și de unde sînt condus, astfel că vă rog prea nobile și pe toți din prea cinstita Companie să am aprobarea dumneavoastră și rămîn credincios pentru totdeauna.

al cinstitei ⟨Companii⟩ prea plecată slugă
Atanasie M. Pileuga

1777 iunie 12, Sibiu

2

1783 ian. 22, Sibiu. Gheorghe I Marcu face însemnare în protocol că toți frații comunității și ai breslei au luat hotărîrea să cumpere casa răposatului Brașoveanu numit și Benedict, casă situată pe ulița Fleischerilor nr. 100, pentru comunitate.

1 783 τπ 22 Ιανουαρίου Σημπ ήνη. Εἰς ἐνθυμησιν.

Εσυνάχθημεν ὅλα τὰ ἀδέλφια τῆς κοινότατος μας καὶ ἀδελφότιτος ὅσοι ενρέθειμεν κατὰ τὸ παρὸν. Μὲ τὸ νὰ ἐσυναθρίσθημεν ἀκόμι και εκάμα μεν ἀναμεταξ. μας καὶ πήραμεν τὸ οσπήτιον τοῦ χὲρ Γεώργι Κὸνρατμὲ τὸ ὄνομα τῆς κοινότητος, διὰ νὰ κτίσωμεν ἐκκλησίαν τὸ ὁποῖον καὶ ἐτελείωσεν θεοῦ βοηθοῦτας, μέ τὸ νὰ ἔτνχεν ομως τῶρα κη πονλήεται τὸ οσπήτιον τοῦ μακαρι τον Γεώργ Βρασοβάνου, ὀνομαζομένου Μπενετὶ κτης, με τὸ Ν 100 καί μὲ τὸ νά μὴν εἶναι τὸ πρῶτον ὀσπήτιοῦ Κὸνρατ διά νὰ εἶναι τοῦτο τὸ δεὺτερον εὐριχοζὸιερον μάλιστα διὰ τοιάντην ὑπὸθεσιν, ὅθεν ἐσυμφωνήσαμεν διὰ νὰ παρθῆ αὐτὸ τὸ δεὺτερον ὀσπήτιου διὰ εἡν ἀδελφὸτιτα. Οθεν καὶ ὅλοι μας ἐρωῆθιμεν καὶ ὅλοι μας υλογον τὸ εὐρήκαμεν διὰ νὰ παρθῆ. Διὰ δὲ προῦτον ὀσπήτιον τοῦ Γεοργι Κὸνρατ, ἐτὸχθεικεν ὁ κὺρ, Χάτζη Κωνστανῖινος Ποπ νὰ τὸ δεχθῆ μέ ὅσα ἐφουνὶσθεικεν μαθὴ καὶ μὲτά ξοιδα ἀκολοὺθησαν. Καὶ μὲ μο νὰ εἰναι νὰ θορεθῆαύριον είσ τάς 23 ῖοῆ παρὸντος μὲ τὴν τὸμπαν νὰ πουλειθῆ, ἀποφασίζωμεν αὖριο νά πηγαίνουν τὲσσαροι ὀνοματοί, ἤγου ὁ κὺρ Δημὴῖριος Μὰρκου, ὁ κὺρ Ἰωάννης Τζίγκου, ὁ κὺρ Θωμας Βελλτρας καὶ ὁ κὺρ Χ ατγήκον στανῖην Πὸπ, οἱ ὁπίοι νὰ εχουν νά ἀκολουθήσουν καῖοτ ὄρδηνον μῆν κοινὸῖιτος, περιπατοῦνῖας φρονὶ μως μιά νά μὴν τὸάνεοὰ σουν εἰς ἀνάλογην τμιὴν καὶ νά μὴν φανερωθῦν ὅτι πὲρνεται διὰτὴν κοινότπα, παρὰ διὰ τὸν εοιντὸνῖου. Λοιπὸν ὅποιος ἀπὸ τοὺς τέσσαρας ἤθελεν τὸ πάρει, μάλιστα ὁ κὺρ χαῖγὴ Κωνταντῖνος Πόπ, θέλει εἶναι διὰ μὴν κοινὸτατα καὶ ὄχι διὰ λὸγον. Διὰ δὲ μὴυ ημιὴν θὲλομεν ἀὺρειο καταλάβη πῶς ἔχει νὰ κτνπιθῆ πρῶτον καὶ καμὰ μὴν μιμὴν ὁποῦ ἔχει νὰ κτνπιθῆ ῖρίς χιλλιάδαις φιοσὴνια οὔγκρικα ἢ τρις νέμτγικα, λοιπὸν νὰ ἔχη τὴυ ἄδειαν, ἐάν κτνπιθῆ διὰ ῖρις χιλλδ. νὲμτζικα,υὰ ἰμπορῆ νὰ ἀνεβάση ἕως τρὶςχιλλδ. καί δνακὸσια πενῆντα νεμτζικα, πλῆν νὰ μὴυ μιλει θῆξω παράνω. Ὅθεν εἴελείσεν, ἔρινεν και ἀποφασίσθει.

Γεώργιος Ι. Μὰρκον	Μανικάτηα Σαφράυον	Ἰωάννης Τγίγγον
υῆυ προεσῖῶς	Κνῥιτγης Χ ⟨ατγή⟩ Τεὶχον	2ωμᾶς Βελλερὰς
Κωυσῖαυῖῖυος Ἀρπάσης	Νὰυος Νικοχάον Ζιγοὺρη	Χατζῆ Θεὺδηρος Κώυστα Κώυστα

Χ[ατγη] Κωνσταυτῖνος Πὸπ	Ἀθανάσιος Ἐμμανουέλ Πὲλλεγγα
Κωνστανῖὴν Νεδὲλκου	Κωνσῖαντῖνος Πεῖκου
Ζαμφὴρης Πρὲδα	Δημὴῖρης Δοὺτκας
Κωσμᾶς Κωσμᾶ	Γιαννάκης Φογκορὸση

1783 Ἰαννουαρίου 23, Σημπ[ήνη].

Θεον ετηθεῖα,, τὴν σήμερου ἐπάρθει τὸ ἄνωθεν ὀσπήτιον τοῦ ἀποθανών Γεώρη Μπενεδίκτη Βρασοζάνου μὲ τὸ Ν 100 εἰς τὴς ὀύλιτγα Φλεξάρηλοζ μὲ τὴν τόμπαν, μείνωντας ἀπάνω εἰς τὸ ονμα τοῦ Κὺρ χατζῆ ωι ταινινοι πὶτ5ιάδδοτᾶ ζιορ ινι εεουγρηα υειιαρε χιλάξαξ.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

⟨**Traducere**⟩:

1783 la 22 ian. Sibiu. Spre Amintire.

Ne-am adunat toți membrii comunității noastre și ai breslei (ai Companiei), adică toți cîți ne-am aflat ⟨aici⟩ în prezent. Deoarece ne-am mai întrunit și ne-am înțeles între noi și am luat casa d-lui Gheorghe Conrad în numele comunității — lucru ce a și luat sfîrșit cu ajutorul lui D-zeu ca să zidim o biserică, și deoarece acum însă s-a ivit prilejul să se vîndă casa răposatului Gheorghe Brașoveanu, numit Benedicti, cu No. 100 și deoarece prima casă a lui Conrad este mică și îngustă pentru asemenea chestiune, adică pentru biserică și deoarece această a doua casă este mai spațioasă mai ales pentru asemenea chestiune, ne-am înțeles așadar ca să fie luată această a doua casă pentru breaslă. Deci noi toți am fost întrebați și noi toți am găsit că este bine să fie luată. În ceea ce privește prima casă a lui Gheorghe Conrad, chir Hagi Constantin Pop s-a oferit să o ia la prețul cu care a fost cumpărată împreună cu toate cheltuielile care au avut loc. Și deoarece mîine la 23 ale lunii curente va începe strigarea ca să fie vîndută cu toba, hotărîm ca mîine să meargă patru persoane, adică chir Dimitrie Marcu, chir Ioan Cincu, chir Toma Vilara și chir Hagi Constantin Pop, care vor proceda potrivit cu ordinul comunității, umblînd cu înțelepciune ca să nu o urce la un preț analog și să nu dea în vileag că ⟨această casă⟩ se cumpără pentru comunitate, ci fiecare o cumpără pentru sine. Deci oricare dintre cei patru va lua-o mai ales chir Hagi Constantin Pop, ⟨casa⟩ va fi pentru comunitate, iar nu pentru el. Cît privește prețul, vom ști mîine la ce preț va începe mai întîi strigarea și potrivit cu prețul cu care va începe mai întîi strigarea: trei mii florini ungurești sau nemțești, ⟨Hagi Constantin Pop⟩ să o poată urca pînă la trei mii două sute cincizeci nemțești, însă să nu se vorbească pe afară că breasla (Compania) are de gînd să o cumpere, din cauză că este posibil să se urce desigur mai sus.

Așadar s-a terminat, s-a făcut și s-a hotărît.

Gheorghe Ioan Marcu acum proestos	Manicati Safranu	Ioan Cincu
Constantin Arpaș	Chiriți H⟨agi⟩ Tihu	Toma Vilara
Hagi Constantin Pop	Nanu Nicolau Ziguri	Gheorghe Vilara
Constantin Petcu	Atanasie Emanoil Pilenga	Hagi Teodor Costa
Ianache Fogoroș	Zamfir Prida	Costantin Nedelcu
Cosma Cosma.		Dimitrie Dutcă.

1783 ian. 23, Sibiu.

Cu ajutorul lui D-zeu astăzi a fost luată cu toba casa de mai sus a răposatului Gheorghe Benedicti Brașoveanu, cu No. 100 din ulița Fleșarilor, rămînînd pe numele lui chir Hagi Constantin Pop exact pentru patru mii florini ungurești. Și să fie /ca dovadă/.

Arh. St. Sibiu, Reg. Comp. grde. nr. 84, f. 38, orig.

3

1783 mart. 16 ⟨*Sibiu*⟩. Conducerea Companiei grecești hotărăște în chestiunea deschiderii unei prăvălii de către Zamfir Preda ca acesta să-și declare capitalul înaintea Companiei cu doi giranți de încredere, potrivit cu norma împărătească din 1772, pentru ca declarația sa să fie trimisă guberniumului pentru aprobare.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

16<3 Μαρτίου 16

Ἔστωντας καὶ νὰ ἀκολούθησεν ἡ ὑπόθεσις τοῦ Ζαμφίρι Πρέδα ἀπὸ τοὺς 16<2 Αὐγούστου πρώτι, ὁποῦ ἐπΙχειρίσθηκεν διὰ νὰ ἀνίξη ἀργαστίριον μέσα εἰς τὸ κάστρο τοῦ Σιμπηνίου, ἐπιθυμῶντας καὶ αὐτὸς νὰ Κιση, ἔχωντας ἀργαστίρι πουλῶντας λιανικῶς, καὶ ἔδοσεν καιὶ μεμοριάλι μέσα εἰς τὸ ἔκλαμβρον γγουβέρνιουμ, γράφωντας ἀρκετὰ τὰ ὁποῖα δὲν ἦτον ὡς τὰ ἔγραφεν, καὶ ἐρχωμένη ἡ ἀπόκρισις ἀπὸ τὸν ἔκλαμπρον γγουμπερνιουμ εἰς τὴν κουμπανίαν μας εἰς τὸ ἄνωθεν αἰτος 16<2 Αὐγούστου 15 μα ι μὲ τὴν ἰστάντγιάν του τὴν ὁποίαν διαβά ωντάς την, ἀπορίσαμεν τὸ πῶς ἠμπόρισεν διὰ νὰ γράφη τέσα πράγματα ὁποῦ καμίαν ἀλήθειαν δέν ἦχον. καὶ κρά ωντάς τον πάραυθα καὶ ἐρωτόντας τον διὰ τὰ ὅσα ἔγραφεν, ἀτ , ἀ ὅτι ὁ προκάτωράς του τάχατης νὰ ἀλάνθησεν μὴν καταλαμβάνωντάς τον τὰ ὅτι τοῦ εἶπεν. Μὲ ὅλον τοῦτο τὸ ἐκαταλάβαμε καλύτατα ὅτι εἶτον ἔτι τάχατης μὲ αὐτὰ τὰ λόγιαλνὰ ἐπιτύχει τίποτες προτιτερίματά του καὶ νὰ θέλλη καὶ τὸ ἔκλαμπρον γγουβέρνιουμ ὁποῦ νὰ προστάξη διὰ νὰ ἀνίξη ἀργαστίρι. Πλὴν τὸ ἔκλαμπρον γγουμπέρνιουμ, φφρονῶντας νουνεχῶς, μᾶς ἔστειλεν τὴν ἴδιά του ἰστάντξια εἰς τὴν ὁποίαν καὶ ἀπεκρίθημεν ὅτι τὰ ὅσα ἔγραφεν εἰς αὐτὸ τὸ μεμεριάλι του δέν εἶτον ἀλίθεια, ὡς καθῶς καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιως τὸ ἐμαρτίρισεν ἔμπροσθεν τοῦἄρχοντος μπουργεμάϊστερ, παρῶντος καὶ τοῦ ἄρχοντος Φρονενστάϊν, κατέμπροσθεν τοῦ ἄρχοντος προιστοῦ κυρίου Γεωργίου Μάρκου καὶ κύρ Γεώργη Σαφφάνου ὅτι ὁ προκάτορας δὲν τὸυ ἐκατάλαβεν καὶ ὅτι ὡς ἔγραφεν εἰς τὸ ἔκλαμπρον γγουμπέρνιουμ δέν εἶναι οὕτως. Καὶ τέλος πάντων, ἀνακατόμενα τὰ ητήματα καὶ λόγια, εἰς πολὶν καιρὸν ἔδοσεν καὶ ἡ κουμπανία μας μέσα εἰς τὸ ἔκλαμπρον γγουμπέρνιουμ ὅτι ἔχωντας αὐτὴ ἡ κουμπανία δεκρέτον βασιλικὸν, χάρισμένο εὐμενῶς, προστάζει ὅτι ὅλα τὰ μέλη τῆς αὐτῆς κουμπανίας ὅτι ἔχουν ἢ νὰ ζιτίσουν ἢ νὰ ἀπολαύσουν ἀπὸ τὴν ἀδελφότιτα, ἤ ὅταν ἤθελεν νὰ σέβι κανένας μέσα εἰς αὐτὸ τὸ ἀδελφάτο, νὰ ἔχη πρῶτον νὰ προστρέχη εἰς τὸν εὐθρεθέντα προεστῶτα τῆς κουμπανίας, προσφίρωντας τὴν ὑπακουὴν του καὶ σέβας. Καὶ τότες ὁ προεστὸς μετὰ τῶν ὀμνιγμένων νὰ προσφέρουν εἰς τὸ ἔκλαμπρον γγουμπέρνιουμ τὸ ήτημα τοῦ ἄνωθεν. ἐὰν εἶναι εὔλογος καὶ δεκτή, εἰδὲ καὶ εἶναι πάλιν ἤτημα μικρὸν καὶ ὁποῦ δὲν ἀτενί ει διὰ μεγαλήτερον κρητήριον, νὰ τελιώνεται εἰς αὐτὸ τὸ κρητήριον. "— θεν ὁ ἄνωθεν Ζαμφίρις φαίνεται καλ τατα διὰ νὰ μὴν ἐφίλαξεν οὔτε τὴν ὑπακουήν του ὁποῦ πρέπει νὰ ἔχη εἰς τὸ ἀδελφάτο. οὔτε τὸ σέβας καὶ ἔτρεξεν καὶ ἐσύνχισεν τὸ ἔκλαμπρον γγουμπέρνιουμ μάλιστα μὲ ἰστάντ ιαν σφαλτὴν καὶ μαρτυριμένην ἀπὸ τὸν ἴδιον διὰ τέτεια καὶ ἔγινεν καὶ εἰς τὸ ἀδελφάτο μας ἀρκετὴν δουλιὰ καὶ σύνχισισ. Τὴν σήμερον συναθρισμένοι ὅλοι μας καὶ ἐρωτῶντας τον ἔμπροσθεν ὁλουνῶν ἐὰν ἔκαμε καλὰ διὰ αὐτὸ τὸ κίνιμα, ὁποῦ καὶ ἐκ στόματος ἀπεκρίθη ὅτι ἐσφάλη καὶ ὑπόκειταί εἰς ἐκεῖνο ὁποῦ τὸν εὕρη νὰ κάμι. καὶ ἐξετά ωντας τὰ παλαιὰ τὰ δεσίματα τῶν προπατόρων μας, εὑρίσκομεν διὰ τέτοια σφάλματα παιδήσις αὐστιραῖς καὶ μὴν μιμούμεοι τώρα ἡμεῖς ἐκείνους τούς καιρ ους, γλυκένωντας τὰς παλαιὰς προσταγάς, ἐρωτήθη ὅλοι ἡ κινότης εἰς τὶ τὸν εὑρίσκον ἄξιον παιδήσεως καὶ ὤντας αἱ γνώμαις διάφοραις, ἀπερίσχισαν τὰ περισσότερα βότα διὰ νὰ πληρόσι οὔγγκρικα φιορίνια διακόσια διὰ τὸ αὐτὸ κίνιμα. Προσπίπτωντας ὅμως καὶ παρακαλώντας ὁ ἴδιος, ἐσυνκατήνεσαν εἰς τὰ οὔνθ 150 ὁποῦ καὶ τὰ ὑπόφερεν θελιμαβτικῶς, παρακαλῶντας διὰ ννὰ τὸν συνχωριθῇ τὸ σφάλμα καὶ οὕτως ἔμεινεν. Ζιὰ δὲ τὸ ἀργαστίρι ὁποῦ ἔχει νὰ ἀνίξι, κατὰ τὴν προσταγὴν τὴν βασιλικὴν καὶ ὥρα πάλιν ξαναβεβαιώμεν εἰς τὴν ἴδιαν ἰστάντζιαν, ὁποῦ ἐστάλθη ἀπὸ τὸ ἔκλαμπρον γγουμπέρνιουμ εἰς τοὺς 16<3 Μαρτίου 6 κατὰ τὸ νέον. προστάζει ὅτι νὰ ἐξεταχθῇ ὁ σερμαγιὸς τοῦ αὐτοῦ Ζαμφίρι πρέδα, ἀκολουθῶντας τὴν βασιλικὴν νόρμαν ὁποῦ ἐδόθι εἰς τοὺς 1662.

" θεν ἐντὸς ὀλίγου νὰ ἔχη νὰ φαννερωνη εις τὸ ἀδελφάτο μας τὸν σερμαγόν τον μὲ δύο ἀξιοπίστους ἐγγυιτάς, διὰ νὰ δοθῇ μέσα εἰς τὸ ἔκλαμπρον γγουμπέρνιουμ νὰ τελιώσι ἡ ὑπόθεσίς του καὶ εἰς τὴν κομπανίαν νὰ δόσι ὁμολογία, ὡς ἔδωσαν καὶ ἄλλοι πραγματευταὶ ἴπου ἐσέβηκαν εἰς τὰ ἀδελφάτο, φιλάσωντας καὶ αὐτὸ βεβαιώτατα. νὰ μὴν εἶναι σύντροφος μὲ ξένον, μὲ πινὴν ὅτι τοῦ κλῆτε τὸ ἀργαστίρι, ἐὰν φανεροθῇ ὅτι ἔχει εἰς αὐτὸ τὸ ἀργαστίρι ξένον σύντροφον ὁποῦ δὲν εἶναι ἀπὸ τὴν κομπανίαν μας.

Καὶ ἔστω εἰς ἔνδειξιν.

Γεώργιος Ι. Μάρκου
νῦν προεστῶς
Μανικάτης Σαφφάνος
Μανικάτης Σαφφάνος

Θωμᾶς Βελλερᾶς
Κονσταντίνος Ἀρπάσις
Κυρήτζης χατζή σύχου

Γεόργις Βελλερᾶς.

Ἰωάννης χατζὴ Πέτρου Ἀουκᾶ ἐπίτροπος τοῦ καπετάνου μὲ ὅλην τὴν ἐξωτέραν.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

⟨**Traducere**⟩ :

Deoarece pricina lui Zamfir Preda continuă de la 1782 august 1, cînd a încercat să deschidă o prăvălie în cetatea Sibiului, dorind și el să trăiască și să aibă o prăvălie în care să vîndă cu amănuntul, și a înaintat și un memoriu către prea strălucitul gubernium scriind multe lucruri care n-au fost așa cum le-a scris și deoarece a sosit răspunsul de la prea strălucitul gubernium la Compania noastră în anul de mai sus 1782 aug. 15 împreună cu instanția sa — pe care citindu-o ne-am mirat de faptul că a putut să scrie atîtea lucruri neadevărate — el a fost chemat îndată și fiind întrebat pentru cele ce a scris, a răspuns că procatorul său chipurile a făcut greșala, neînțelegînd cele spuse lui. Cu toate acestea, noi am înțeles mai bine/chestiunea/ și anume că scopul lui a fost ca prin aceste cuvinte să dobîndească ceva avantaje pentru el, iar prea strălucitul gubernium să fie dispus să dea poruncă să-și deschidă prăvălie. Însă prea strălucitul gubernium, judecind cu înțelepciune, ne-a trimis înapoi instanția sa proprie (a lui Preda) la care am răspuns că toate cele scrise în memoriu n-au fost adevărate, după cum el însuși a mărturisit în fața nobilului Bürgermeister, fiind prezent și nobilul Fronensein, și în fața nobilului proestos domnul Gheorghe Marcu și chir Gheorghe Safranu și anume că procatorul nu l-a înțeles și că ceea ce a scris către prea strălucitul gubernium nu este adevărat. În sfîrșit chestiunea fiind confuză prin cuvinte,Compania noastră a înaintat după mult timp /un memoriu/ către prea-strălucitul gubernium că această Companie posedă un decret imperial—fiindu-i acordat cu bunăvoință care poruncește că fiecare membru al acestei Companii, cînd are ceva de cerut de la breaslă (Companie) sau să se bucure de ceva, sau cînd vrea să intre în breaslă, mai întîi trebuie să vină la proestosul care se va afla în fruntea Companiei, către care să-și arate supunerea și respectul său. Și abia atunci proestosul împreună cu jurații vor înainta chestiunea, dacă va fi întemeiată și acceptabilă, la prea-strălucitul gubernium, însă dacă chestiunea este de mică importanță și nu privește o judecătorie mai mare, atunci chestiunea să fie rezolvată la această judecătorie /a Companiei/. Așa dar se vede clar că sus-numitul Zamfir n-a ținut seama nici de supunerea sa pe care trebuie să o aibă în breaslă, nici de respect și a mers pînă acolo încît a supărat și pe prea strălucitul gubernium mai ales cu o instanție falsă, confirmată de el însuși, pentru asemenea lucruri, iar nouă ne-a produs destulă bătaie de cap și confuzie. Astăzi fiind noi toți adunați și întrebîndu-l în fața tuturor, cu privire la acest procedeu, dacă a făcut bine — acesta a răspuns și prin viu grai că a greșit și că se supune la orice pedeapsă — și cercetînd vechile legiuiri ale strămoșilor noștri pentru asemenea greșeli, am găsit pedepse aspre, iar noi acum neimitînd acele timpuri și îmblînzind poruncile vechi, a fost întrebată întreaga comunitate cu ce îl găsesc vinovat de pedeapsă și fiind părerile diferite, cei mai mulți au votat ca el să plătească două sute florini ungurești pentru această comportare. Însă căzînd în genunchi și rugîndu-se el însuși, au consimțit la fl. ung. 150 pe care i-a suportat de bunăvoie, rugîndu-se să i se ierte greșala și chestiunea a rămas astfel. În ceea ce privește prăvălia pe care trebuie să o deschidă, noi și acum certificăm din nou în aceeași instanție, care a fost trimisă de prea strălucitul gubernium la 1783 mart. 6 stil nou, ca, potrivit cu porunca împărătească, să fie cercetat capitalul numitului Zamfir Preda, urmînd norma împărătească dată în 1772. Așa dar în curînd el trebuie să declare la breasla noastră cu doi giranți vrednici de încredere capitalul său ca /declarația/ să se dea prea strălucitului gubernium și astfel să ia sfîrșit chestiunea sa, iar către Companie să dea un zapis, după cum au dat și alți negustori care au intrat în breaslă, păzind și acest lucru cu cea mai mare fermitate; să nu fie tovarăș /de negoț/ cu un străin, sub pedeapsă că i se va închide prăvălia, dacă va fi dovedit că în această prăvălie are un tovarăș străin, care nu este din Compania noastră. Și să fie ca dovadă.

Gheorghe I. Marcu	Toma Vilara	Gheorghe Vilara
Actual proestos,	Constantin Arpaș	
Manicati Safranu	Chiriți Hagi Tihu	

Ioan Hagi Petru Luca epitropul căpitanului
cu toți membri comuni

Arh. St. Sibiu, Reg. Comp. grec. nr. 84, f. 36, orig.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

4

1790 aprilie 1 Sibiu. Teodosie Constantin Cecherdechi, originar din Melenic, se obligă cu prilejul intrării sale în Companie, să se supună orînduirilor ei.

Μ' τὸ παρὸν μου γράμμα διαλμβάνω ἐγώ ὁ υπακάτωθεν γεγραμένος Θεοδόσιος Τζικερδέκι εξ Μελίνικον τὸ πῶς ἦλθον καί ἐπαράκάεσα τούς ἐντίμους πρωεστοὺς καί όλην τὴν ἀδελφότητα τῶν πραγματευτῶυ Ρωμαίων πριζιλεγγιάτων Σημπηνίου διὰνὰ μὲ πάρουν καί συναριθμί-σουν εἰς τὴν κουμπανίαν, ὑποτασομενος κατὰ πάντα νὰ εἶμαι εὐπειθὴς καὶ ὑποχρεος εἰς τούς νὸμους της ἀδελφότητός, φυλἀῖτωνἶας ἀσφαλῶς, πειθὸμενος εἰς τὰς πρροσταγάς τοῦ τυχόντος πρωεστῶτος καὶ συνέδρους αὐτοῦ μέ ὑπακόν καὶ δίχως ἐυανῖιόματα. Ομοίως καί μέ όλλα τὰ ἐπίλοιπα συναδὲλφια τῆς κοινόῖητος νὰ ἔχω τὴν πρὲπουσαν ἀγάπηυ καὶ ὑπακοὴν. Καθῶς οἱ νὸμοὶ φανερώνουν τοῦ παλαιοῦ κώδικος τῆς κοημπανίας, νὰ μὴν ὑπεραίρωμαι εὐθὺς εἰς ἐπάρεσεις καί πρωτοκαθδρείαις καί ὀφίκια τῆς αὐτῆς κουμπανίας ἀλλά προσμείνοντας όλλα τόν καιρὸντων, καὶ πολτεῖαν μου τὴν σεμνὴν καὶ ακλὴν τὸσον εἰς τάς συνάξεις τὴς κοινὸτητος, όσον καὶ τῆς ἐκκλησίας. Ζιζάνια εἰς τοὺς φατούφους τῶν πραγματευτῶν καὶ δοὺλλους νὰ μὴν διασπυρω λογω, ἤ νά τοὺς πάρω αὐγατίЗοντας ταῖς ρὸγαις, κἀντε νοίκια σπητίων τῶν συνα δελφῶν ἤ καί ἀργαστήρια. Να εχω νὰ πλειρὸσω ἐκεἶνα ὁπoῦ μὲ εὕρουν εὔλογον από τὴν κρίσην δωσὴματα καὶ ἄλλα ἀναγκαῖα τοῦ ἀδελφάτου, πιθὸμενος εἰς τὰς κρίσειζ εἰρινικὰ καὶ χωριςαυγάδαις, νὰ ἀπεμω ἀπό κἀθε πρεζαρικατЗιόνη ὡσαν Зασιλεικα πρὰγματα καί ἄλλα μαδὲμια ἐμποδισμὲνα τοῦ θιλαετίου. Εἀν λοιπον δὲν φυλάξω όλλα τ'ἄνωθεν γεγραμμὲνα, ἀλλὰ φανῶ ἔνοχος υὰ ἔχω νά τγερεμετιθῶ μέ νὲμτγικα ζ σοχ-εὐθὺς καί υὰ εὔγω ἀπο τον ἀριθμὸν ἀδελφὸτητος. Πρός τούτας, ἐὰν καμὶαν παλαίαν κρίσην ἔχει τινὰς καί' ἐμοῦ, νὰ μὴν ἔχω νὰ θεωριθῆ εἴ τὸ κριτὴριον τῆς κουμπανίας, παρὰ μὸνον ἀπὸ τὴν σὴμερον καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἂν μοῦ τεὶχει Διὰ ἀσφαλειαν λοιπόν δωσ :%ὁ παρὸν μου εἰς ν δειξην κα τῶν νῦν καὶ τῶν μελλὸντων στερεώνωντας με τὴν ὑπογραφην καὶ δοὺλαν. Καὶ ἔστω εἰς ἔνδειξην.
Σημπῆν, τῆ 1=τη Απρλλ. 1790

⟨locul peceţii⟩ Θεοδὸσιος Κονιτ [αυτίνου]

Τγεκερδεκι, βεβαιὸνω τα ἄνοθεν

Traducere⟩ :

Eu subsemnatul Teodosie Cecherdechi din Melenic declar prin prezenta scrisoare că am venit și am rugat pe cinstiții proestoși și întreaga breaslă (Companie) a negustorilor privilegiaţi greci să mă primească și să mă prenumere în Companie, angajîndu-mă cu totul să fiu ascultător și obligat faţă de legile breslei (Compania), păzindu-le cu fermitate, dînd ascultare poruncilor proestosului, precum și asesorilor acestuia, cu supunere și fără împotrivire. De asemenea și faţă de toţi ceilalţi confraţi din comunitate să arăt dragostea și supunerea cuvenită. Potrivit cu legile vechiului codice al Companiei, nu voi aspira imediat după onoruri, după primele locuri și oficii ale acestei Companii, ci voi aștepta pe toate la timpul lor, și voi avea o conduită demnă și bună atît în adunările Companiei, cît și în cele ale bisericii. Nu voi semăna prin cuvinte zizanii în factorii și servitorii negustorilor, sau să-i iau pentru mine, mărindu-le salariile; de asemenea nu voi mări nici chiriile caselor confraţilor sau prăvăliile. Voi plăti ceea ce mi se va hotărî pe cale de judecată, voi plăti dările și alte nevoi ale breslei (Companiei), supunîndu-mă judecăţilor ei în chip pașnic și fără certuri, mă voi abţine de la orișice prevaricaţie privind lucruri împărătești și alte mademuri interzise în vilaet. Dacă însă nu voi păzi pe toate cele scrise mai sus, ci mă voi dovedi vinovat, să fiu amendat imediat cu 60 fl. nemţești și să ies din numărul breslei. Pe lîngă acestea, dacă cineva are vreo veche judecată împotriva mea, judecata să nu fie examinată la judecătoria Companiei, ci numai de azi înainte, dacă voi avea vreo judecată. Așa dar pentru siguranţă am dat prezenta mea dovadă atît pentru cei de astăzi, cît și pentru cei din viitor, întărindu-o cu semnătura și pecetea mea. Și să fie ca dovadă.

Sibiu, la 1 apr. 1790.

Teodosie Constantin Cecherdechi
adeverez cele de mai sus

Arh. St. Sibiu, Acte Comp. grec. nr. 126, orig.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

PROBLEME DE ARHIVISTICĂ

Despre limitele cronologice ale selecționării documentelor

TUDOR MATEESCU

Începînd din secolul al XIX-lea, extinderea domeniului activităților statale, prin includerea unor sfere tot mai largi ale vieții naționale și social-economice, a avut, printre altele, drept consecință sporirea, nemaiîntîlnită pînă atunci, a cantității documentelor de arhivă [1]. Acest fenomen cunoaște o amploare deosebită în secolul al XX-lea, cînd, așa cum aprecia un specialist suedez al problemei, pentru țara sa volumul acestor materiale se dublează în decurs de numai cîteva decenii [2].

Această situație, conjugată cu imposibilitatea creării de spații noi și tot mai mari pentru depozitare [3], a făcut necesară trecerea la selecționarea documentelor și la eliminarea celor socotite a fi lipsite de valoare. Operațiunea, care își are începuturile încă din secolul al XIX-lea, s-a realizat nu în cadrul organelor de stat ale Arhivelor, unde se păstrau, prin excelență, documente istorice, ci în cadrul instituțiilor creatoare de arhivă [4]. Criteriul de bază al selecționării a fost, în general, utilitatea practică, iar faptul că funcționarii însărcinați cu această activitate primeau o parte însemnată din prețul de vînzare către fabricile de hîrtie a documentelor eliminate a dus, în mod obligatoriu, la distrugerea unor piese arhivistice de incontestabilă valoare [5]. Nu s-a cerut permisiunea, sfatul sau îndrumarea specialiștilor de la Arhivele Statului, iar rezultatele operațiunii au determinat atitudinea refractară și negativă sau chiar de teamă a acestora față de selecționarea documentelor [6]. Ei au fost influențați în această atitudine și de documentele vechi valoroase pe care le aveau în grijă și care nu puteau fi distruse, ceea ce îi făcea, involuntar, să aplice aceeași regulă și documentelor moderne [7].

La început, selecționarea s-a făcut în mod arbitrar și fără nici o regulă, dar după un timp s-a simțit necesitatea emiterii unor reglementări și în acest domeniu.[8] Primul regulament apare în Rusia, în 1830, urmat de un al doilea în 1845 [9], în Italia — la 1831 în Regatul Neapo-

---

[1] Gustaw Kalenski, *Record selection*, în „The American Archivist", XXXIX (1976), nr. 1, p. 26–27, 28.

[2] Ingvar Andersson, *Le problème du triage dans les archives de l'administration suédoise*, în *Mélanges offerts par ses confrères étrangers à Charles Braibant*, Bruxelles, 1959, p. 2.

[3] Gustaw Kalenski, *op. cit.*, p. 29: „There is no state in the world wealthy enough to erect buildings to house all files, arranged and inventoried, without exception".

[4] *Ibidem*, p. 27–28.

[5] *Ibidem*.

[6] *Ibidem*; Ingvar Andersson, *op. cit.*, p. 1.

[7] Gustaw Kalenski, *op. cit.*, p. 28.

[8] *Ibidem*, p. 27.

[9] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

lelui şi la 1839 în Statul Papal[10], pentru ca, în 1832, să fie emis, la curtea împăratului Francisc I al Austriei, un decret detaliat, caracteristic administraţiei habsburgice, intitulat „Reguli privind eliminarea şi distrugerea documentelor nefolositoare din registre şi arhive". Între prevederile acestui regulament apare şi criteriul de bază adoptat de arhivistica contemporană în selecţionarea documentelor : „Trebuie să se aibă grijă ca, în timpul acestei operaţiuni, să nu se destineze distrugerii acele acte care pot fi încă sau pot deveni indispensabile, utile sau importante, ca şi altele care, deşi nu mai sînt utile pentru uz oficial, au sau pot avea o anumită valoare istorică sau de alt fel" [11].

Un decret similar a fost emis în 1833 în Prusia, dar fără a cuprinde criteriul valorii istorice, ceea ce lăsa selecţionarea la latitudinea nestînjenită a birourilor administrative. Faptul că acest regulament nu a provocat o pagubă considerabilă documentelor oficiale poate fi atribuit numai marii conştiinciozităţi şi priceperii deosebite a funcţionarilor prusieni[12]. Curînd sînt adoptate reglementări în acest domeniu şi în alte ţări : Franţa — 1844, Italia unificată — 1875, Anglia — 1877 şi 1898. După 1900, acte normative asemănătoare sînt emise într-un număr mare de ţări, fie nou introduse, fie înlocuind regulamente mai vechi, unele fiind înnoite ulterior : Egipt — 1902 şi 1954, Danemarca — 1902, Olanda — 1919 şi 1929, U.R.S.S. — 1919, Franţa — 1921 şi 1946, Austria — 1923, Portugalia — 1931, Finlanda — 1939, Italia — 1939, S.U.A.—1943, 1950, Venezuela — 1945, Ungaria — 1951, Polonia — 1951, Iugoslavia— 1952, Suedia — 1953, Turcia — 1956[13]. În unele ţări, reglementările de acest fel sînt incluse în legislaţia referitoare la arhive : Camerun—1973[14], Pakistan — 1975[15], Algeria — 1977[16], Zair — 1978[17], Chile — 1980[18] etc.[19]

Arbitrariul constatat în cursul selecţionării documentelor a determinat, încă din secolul al XIX-lea, adoptarea unor măsuri de protejare a documentelor vechi, de netăgăduită valoare istorică. Astfel, în mai multe ţări au fost stabilite anumite limite cronologice, conform cărora documentele emise înaintea datelor respective nu pot fi distruse. De regulă se ia în considerare un eveniment semnificativ, îndeosebi de importanţă politică, din viaţa naţională a statului[20]. Motivul principal al interzicerii distrugerii oricărui document dinaintea datei fixate este, în general, numărul redus al acestora şi, prin urmare, însemnătatea lor istorică deosebită[21]. Statele mai sărace în arhive, în mod special fostele colonii care şi-au cucerit independenţa după cel de al doilea război mon-

[10] J. H. Collingridje, *The selection of archives for permanent preservation*, în „Archivum", II (1956), Paris, 1958, p. 26.

[11] Gustaw Kalenski, *op. cit.*, p. 27.

[12] *Ibidem.*

[13] J. H. Collingridje, *op. cit.*, p. 26.

[14] *Archival legislation. Législation archivistique. 1970—1980*, în „Archivum", XXVIII, München — New York—London—Paris, 1982, p. 92—93.

[15] *Ibidem*, p. 281—282.

[16] *Ibidem*, p. 43.

[17] *Ibidem*, p. 433.

[18] *Ibidem*, p. 123—124.

[19] Vezi şi Charles Braibant, Robert—Henri Bautier, *Une table ronde utile a l'histoire*, Paris, 1958, p. 38—39.

[20] Gustaw Kalenski, *op. cit.*, p. 31 ; J. H. Collingridge, *op. cit.*, p. 32.

[21] Gustaw Kalenski, *op. cit.*, p. 31.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

dial, au stabilit limite cronologice mult mai tîrzii în comparaţie cu statele dezvoltate, aproape toate deţinătoare ale unor bogate tezaure arhivistice.

Astfel, în Imperiul rus, limita cronologică a fost fixată la 1811, anul precedent războiului franco-rus din 1812 [22]. În Imperiul austro-ungar, pînă la destrămarea acestui stat, a fost stabilit ca limită înainte de care nu putea fi eliminat nici un document de arhivă anul 1815, data Congresului de la Viena [23]. În Franţa s-a luat în considerare anul 1830, respectiv „Revoluţia din iulie" [24], care a pus capăt regalităţii Burbonilor. Mai tîrziu, în 1936, o anchetă efectuată în rîndul arhiviştilor francezi cu privire la oportunitatea selecţionării în arhivele dinainte de 1800 a primit, de la majoritatea acestora, răspunsuri negative [25].

În Anglia, limita cronologică a selecţionării documentelor o constituie anul 1660 [26], data restaurării monarhiei, prin regele Carol II, după perioada de revoluţie şi republică. Este cea mai îndepărtată limită în timp, justificată poate de bogăţia arhivelor de care dispune această ţară. În Danemarca s-a luat drept bază anul 1848 [27], ultimul al vechiului regim, avîndu-se în vedere faptul că în 1849 s-a trecut la monarhia constituţională. În Italia a fost fixat anul 1870 [28], care marchează încheierea unificării statale. Pentru Scoţia, limita stabilită, 1800 [29], nu reprezintă altceva decît sfîrşitul unui secol, neavînd nici o semnificaţie istorică.

O prevedere deosebit de interesantă este cuprinsă în Regulamentul Arhivelor Statului din Turcia („Devlet Arşiv Yönetmeliği"), emis la 19 decembrie 1975, unde sînt statuate următoarele: „Documentele de arhivă din epoca între 1839 şi 1923 pot fi distruse prin hotărîrea Consiliului Naţional al Arhivelor, cu condiţia păstrării de reproduceri sau fotocopii. Documentele de arhivă anterioare anului 1839 nu pot fi distruse sub nici un motiv şi trebuie să fie păstrate în întregime" [30]. Au fost luate aşadar ca puncte de referinţă două date fundamentale din istoria Turciei: introducerea ansamblului de reforme cunoscut sub denumirea de „Tanzimat" de către sultanul Abdul-Medjid (1839) şi abolirea monarhiei şi proclamarea republicii de către Mustafa Kemal (1923). Nevoia protejării documentelor s-a făcut simţită şi în cadrul acestei ţări, una dintre marile deţinătoare de arhive din lume.

În cazul fostelor colonii, care şi-au cucerit independenţa în ultima vreme, cantitatea redusă a arhivelor, dat fiind faptul că metropolele şi le-au retras pe cele create sub administraţia lor, a făcut ca limitele cronologice ale selecţionării documentelor să fie mult apropiate de zilele noastre. Astfel, în Algeria, în Decretul privind Arhivele Naţionale (1977),

---

[22] *Ibidem.*

[23] *Ibidem.*

[24] *Ibidem* (editorul acestui studiu dă, în mod eronat, anul 1850); *Manuel d'archivistique*, Paris, 1970, p. 165. Vezi şi J. H. Collingridge, *op. cit.*, p. 32, unde se afirmă, probabil dintr-o confuzie, că limita pentru Franţa este anul 1800.

[25] *Manuel d'archivistique*, p. 165, nota 3. S-a stabilit, în acelaşi timp, ca documentele anterioare anului 1830, aflate în dublu exemplar, să nu fie păstrate în acelaşi loc, ci în depozite diferite, situate cît mai departe posibil unul de altul. (*Ibidem*, p. 165).

[26] *Ibidem*; J. H. Collingridge, *op. cit.*, p. 32.

[27] *Manuel d'archivistique*, p. 165; J. H. Collingridge, *op. cit.*, p. 32.

[28] *Manuel d'archivistique*, p. 165; J. H. Collingridge, *op. cit.*, p. 32.

[29] J. H. Collingridge, *op. cit.*, p. 32.

[30] *Archival legislation...*, p. 385.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

se interzice eliminarea „izvoarelor documentare anterioare lunii iulie 1962" [31], ceea ce coincide cu obținerea independenței acestei țări. În Zair, în legea asupra Arhivelor, emisă în 1978, limita selecționării documentelor este chiar data de zi a acestui eveniment: 30 iunie 1960 [32].

Reputatul arhivist și istoric polonez Gustaw Kalenski (1881–1943) arăta într-un studiu publicat în 1934, exagerînd, desigur, că „aproape fiecare țară, cu excepția Poloniei, a stabilit anumite limite cronologice conform cărora documentele emise înaintea acestor date nu pot fi distruse". El a propus pentru Polonia anul 1867, care nu a putut fi adoptat datorită semnificațiilor cu totul secundare pe care le prezenta: introducerea în acel an a limbii ruse în administrație în teritoriile poloneze din cadrul Imperiului rus, decretarea autonomiei locale în partea stăpînită de Austria (1866) și intrarea, tot în 1866, a Marelui ducat de Poznan în Confederația Germaniei de Nord [33].

În afara unor date precise inainte de care nu este admisă selecționarea, unele țări au avut în vedere perioade ulterioare de însemnătate istorică deosebită pentru care eliminarea documentelor de arhivă este de asemenea interzisă sau cel puțin îngrădită. Astfel, în Rusia sovietică s-au stabilit în acest sens două perioade: 1904–1907 (războiul ruso-japonez și prima revoluție) și 1917–1922 (cea de-a doua revoluție și războiul civil) [34]. În Polonia s-a fixat perioada 1914–1922 (primul război mondial și începuturile statului polonez modern) [35], la care apoi s-a adăugat epoca celui de al doilea război mondial și primii ani postbelici [36]. Perioada celei de a doua conflagrații mondiale a fost fixată, în mod similar și pentru documentele de arhivă din Italia și Norvegia [37].

★

În ceea ce privește țara noastră, problema selecționării documentelor s-a pus încă din primii ani ai existenței Arhivelor Statului, cauza principală fiind spațiul redus de depozitare de care dispunea această instituție [38]. S-au emis unele reglementări în acest sens, atît în Moldova cît și în Țara Românească [39], și s-au instituit comisii de selecționare în cadrul Arhivelor Statului, din care făceau parte și reprezentanți ai principalelor instituții centrale [40]. Acestea și-au început activitatea în 1844 la București și în 1855 la Iași [41], iar activitatea lor consta în împăr-

---

[31] *Ibidem*, p. 43. Vezi și „Archives Nationales", 7, Alger, 1978, p. 51.

[32] *Archival legislation...*, p. 433.

[33] Gustaw Kalenski, *op. cit.*, p. 31.

[34] *Ibidem.*

[35] *Ibidem.*

[36] Charles Braibant, Robert-Henri Bautier, *op. cit.*, p. 46.

[37] J. H. Collingridge, *op. cit.*, p. 32.

[38] D. Onciul, *Din istoria Archivelor Statului*, în *Prinos lui D. A. Sturdza la împlinirea celor șaptezeci de ani*, București, 1903, p. 335; *Istoricul Arhivelor Statului, 1831–1836*, în *Arhivele Statului, 125 ani de activitate, 1831–1856*, București, 1957, p. 100, 104; Tudor Mateescu, *Din istoricul selecționării materialelor documentare în țara noastră: „Comisia pentru cercetarea și alegerea delelor"*, în „Culegere de referate", vol. II, București, 1974, p. 206–207.

[39] *Istoricul Arhivelor Statului...*, p. 100, 104, 106.

[40] *Ibidem*, p. 102; Tudor Mateescu, *op. cit.*, p. 209.

[41] D. Onciul, *op. cit.*, p. 335; *Istoricul Arhivelor Statului...*, p. 102, 108; Tudor Mateescu, *op. cit.*, p. 209.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

ţirea dosarelor în „trebuincioase" şi „netrebuincioase"[42], ultimele urmînd ca, după 30 de ani de la data încheierii în Ţara Românească şi după 10 ani în Moldova, să fie distruse prin ardere[43]. Singurul criteriu al selecţionării efectuate de aceste comisii era utilitatea practică, imediată a documentelor[44], procedeu deosebit de periculos, avînd în vedere şi lipsa de competenţă a unora dintre membri[45]. După un timp, lucrările celor două comisii au fost suspendate, iar hotărîrile lor n-au mai fost aplicate[46]. Acest fapt a fost deosebit de salutar pentru arhivele româneşti şi pentru ştiinţa istorică din ţara noastră[47], deoarece, aşa cum aprecia mai tîrziu Dimitre Onciul, director general al Arhivelor Statului, „după valoarea lor istorică", multe dintre dosarele considerate „netrebuincioase" erau „mai preţioase decît altele alese spre a fi păstrate"[48].

Multă vreme nu s-a avut însă în vedere problema limitării cronologice a selecţionării documentelor. Unul dintre cei mai de seamă specialişti a apreciat chiar că selecţionarea este necesară la noi „atît pentru arhivele vechi, care în marea lor majoritate sînt răvăşite, cît şi pentru cele din prezent şi viitor"[49]. Cu toate acestea, în mod vag, s-a încercat introducerea unei reglementări care, deşi fără o exprimare expresă, ar putea fi interpretată ca o limitare în timp a selecţionării. Astfel, în „Legea pentru organizarea Arhivelor Statului" din anul 1925 se prevede la art. 8 : „Arhivele judeţene şi comunale cari posedă acte şi documente, sigilii, manuscrise sau piese eraldice anterioare anului 1881, sînt obligate să le înainteze direcţiunilor Arhivelor Statului din regiunile respective". De asemenea, la art. 7 figurează următoarele : „Organele Arhivelor Statului sînt obligate să păstreze copii autentice de pe toate actele mai vechi de anul 1881, ce se vor prezenta spre traducere sau transcriere"[50]. Prevederea de la art. 8 apare cu o uşoară completare în „Legea nr. 64 din 5 aprilie 1932 pentru modificarea unor dispoziţiuni din Legea pentru organizarea Arhivelor Statului", în sensul că erau exceptate „acele piese cari au legătură strînsă cu localitatea însăşi şi care urmează a fi păstrate alături cu muzeele şi bibliotecile din localitate"[51].

Trebuie observat mai întîi faptul că nu toţi deţinătorii unor astfel de documente aveau obligaţia de a le depune la Arhivele Statului. În afară de aceasta, anul 1881 — proclamarea regatului — nu avea decît o semnificaţie secundară în istoria ţării noastre, nefiind deci cea mai potrivită dată pentru stabilirea limitei cronologice a selecţionării documentelor. Chiar aşa fiind, aceste prevederi, în general, nici nu au fost aplicate. Problema limitării în timp a selecţionării rămînea de fapt neabordată încă.

Abia în anul 1935 au fost emise „Instrucţiuni pentru ordonarea, inventarierea şi expertiza materialelor documentare din depozitele Arhi-

---

42 D. Onciul, *op. cit.*, p. 335 ; *Istoricul Arhivelor Statului*. . ., p. 100, 102 ; Tudor Mateescu, *op. cit.*, p. 208.

43 *Istoricul Arhivelor Statului*. ., p. 102, 106.

44 *Ibidem*, p. 100, 104 ; Tudor Mateescu, *op. cit.*, p. 217.

45 Tudor Mateescu, *op. cit.*, p. 217.

46 D. Onciul, *op. cit.*, p. 335 ; *Istoricul Arhivelor Statului*. . ., p. 102, 108.

47 *Istoricul Arhivelor Statului*. . ., p. 104, 108.

48 D. Onciul, *op. cit.*, p. 335.

49 Aurelian Sacerdoţeanu, *Arhivistica*, Bucureşti, 1970, p. 144.

50 „Monitorul oficial", nr. 153 din 15 iulie 1925, p. 8394—8395.

51 Ibidem, partea I, nr. 81 din 5 aprilie 1932, p. 2235.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

velor Statului", în care, la art. 121, se stabileau următoarele: „Materialele documentare create pînă în anul 1878 inclusiv în Țara Românească și Moldova și cele create pînă în 1920 în Transilvania, Banat și Bucovina, se păstrează în întregime, expertiza și selecționarea acestora putînd fi efectuată numai în anumite cazuri și cu aprobarea șefului D.G.A.S." Decretul nr. 472/1971 privind Fondul Arhivistic Național nu cuprinde însă această prevedere.

Cele două limite cronologice au la bază date istorice de referință: recunoașterea internațională a independenței de stat a României (1878) și recunoașterea internațională a desăvîrșirii unității statale (1920). Această prevedere, deși reprezintă un pas înainte pe linia protejării documentelor, prezintă totuși serioase lacune. În primul rînd, ea se referă numai la documentele aflate în depozitele Arhivelor Statului, fiind așadar lăsate în afară cele existente la alți deținători: instituții, întreprinderi, persoane fizice. În al doilea rînd, chiar pentru Arhivele Statului este lăsată o portiță deschisă selecționării documentelor anterioare celor două date fixate. Acest fapt a generat numeroase abuzuri, îndeosebi în perioada 1974—1984, cînd conducerea de atunci a Direcției Generale a Arhivelor Statului a aprobat și chiar a încurajat eliminarea unor documente vechi, unele în alfabet chirilic, producîndu-se astfel pierderi ireparabile pentru zestrea de mărturii istorice ale țării. Se adaugă și situația că instrucțiunile amintite fiind de uz intern și de altfel abrogate după cîțiva ani, prevederea respectivă a putut fi cunoscută numai de către un cerc restrîns de specialiști.

Considerăm de aceea ca fiind absolut necesară cuprinderea, în mod expres, în viitoarea lege a Arhivelor a limitării cronologice a selecționării documentelor, cu menținerea celor două date (1878 și 1920), care ni se par judicios stabilite. Totodată, această prevedere nu trebuie să se reducă numai la documentele din depozitele Arhivelor Statului, ci să fie extinsă și la cele care se găsesc la alți deținători, inclusiv la persoanele fizice. Ar fi o măsură menită să contribuie la protejarea unor izvoare autentice, de cea mai mare însemnătate pentru istoria țării.

RÉSUMÉ

Le triage des documents, une des plus importantes parties de l'activité archivistique moderne, connait, dans son application pratique, des certains aspects extrêmement difficiles. Dès le XIXème siècle, les abuses ou l'irresponsabilité dans ce domaine ont déterminé l'intervention de l'autorité, pour établir des certaines limites chronologiques avant desquelles la sélection et l'élimination des documents ne soit pas permises. À present, dans plusieurs pays, cettes limites sont formellement stipulées dans la législation des archives. Nous considérons qu'il est absolument nécessaire d'introduire ce point dans la future loi des Archives de la Roumanie.

SUMMARY

The selection of the documents, which represents one of the most important elements in modern archive—keeping, involves, in its practical side, a series of extremely difficult aspects. Even from the 19th century the abuses and lack of responsability within this field determined the state authorities to take measures so that certain chronological limits could be fixed before of which the selection and removal of the documents should not be allowed.

Nowadays in many countries these limits are explicitly stipulated in the legislation concerned with the archives. We consider it absolutely necessary to include this provision in the future Romanian Archives Law.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Tehnologia de restaurare a documentelor și cărții de patrimoniu prin turnare de pastă celulozică

FLOREA OPREA

I. INTRODUCERE

Restaurarea documentelor și filelor de carte de patrimoniu prin utilizarea de pastă celulozică pentru completarea golurilor reprezintă o preocupare importantă pentru numeroase laboratoare din lume. În prezent, majoritatea restauratorilor execută completarea golurilor manual: documentul este așezat pe un blat luminos, se suprapune peste acesta o hîrtie potrivită ca mărime, pe care se marchează cu un ac sau un bisturiu forma golurilor și se detașează din hîrtia de completare fragmentele care se lipesc pe document. Operația este anevoioasă și cu mari consumuri de hîrtie specială, care în țara noastră constituie un produs de import.

Ideea completării golurilor prin utilizare de pastă celulozică este relativ veche, fiind un timp utilizată ca tehnică manuală de turnare cu lingura. Mecanizarea operațiunii a fost inițial lansată de specialiștii sovietici (1), apoi s-a experimentat în Bulgaria (2), după care a fost preluată de austrieci (3), iar mai recent metoda a fost pusă în aplicare în Franța (4, 5) și în alte laboratoare (6—11).

Tehnologia restaurării hîrtiei prin utilizare de pastă celulozică implică numeroase dificultăți care au întîrziat generalizarea sa în toate laboratoarele de restaurare, iar cele care au adoptat deja metoda (Leningrad, Sofia, Ierusalim, Viena, Washington, Paris, Bratislava și altele) o folosesc în mod practic discontinuu, ocazional sau cu randament nesatisfăcător, pînă vor fi depășite detaliile de ordin practic nerezolvate încă. Într-o asemenea situație se găsește în fapt și laboratorul Direcției Generale a Arhivelor Statului, care a construit prin autodotare un aparat prin care se poate asigura turnarea pastei celulozice încă din anul 1975, dar nu s-a reușit să se rezolve pînă în prezent în mod satisfăcător restul problemelor tehnologice ce trebuie să asigure randamentul și calitatea lucrărilor de restaurare.

Prezenta lucrare își propune să răspundă acestor probleme printr-un proiect de tehnologie care urmează să fie îmbunătățită în condițiile practice concrete. În fapt, un flux tehnologic de restaurare prin utilizarea de pastă celulozică implică următoarele aspecte:

II. ASIGURAREA APARATELOR DE LUCRU

La acest capitol, foarte adesea cei care au abordat metoda s-au limitat la construirea aparatului de turnare care, în linii mari, nu diferă de un formator de foi utilizat în industria hîrtiei. Analizînd necesitățile

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

de lucru şi experienţa comparativă obţinută în diferite laboratoare care s-au preocupat de punerea la punct a tehnologiei, rezultă însă necesitatea unor sisteme de aparate după cum urmează:

1. *Moară de laborator pentru măcinat celuloza*. În situaţia unor dificultăţi de procurare, se recurge la colaborarea cu fabrici de hîrtie apropiate, care livrează celuloza gata măcinată. Pentru completarea golurilor se va urmări ca aceasta să fie livrată la un grad de măcinare de 53° SR.

2. *Aparatul Schopper—Riegler* — este utilizat pentru determinarea gradului de măcinare de care depinde buna împîslire a fibrelor în masa turnată şi „sudarea" acestora cu marginile documentului ce se restaurează.

3. *Agitatorul—dezintegrator* — asigură omogenizarea fibrelor de celuloză în suspensia ce urmează a fi utilizată. O suspensie neomogenizată perfect nu este utilizabilă.

4. *Aparatul de turnare a pastei celulozice*. Acest aparat are un principiu de lucru relativ simplu: suspensia de pastă celulozică în apă se toarnă într-un bazin a cărui bază este reprezentată de o sită, pe care este aşezat documentul deteriorat. O sucţiune rapidă aplicată sub sită absoarbe şi elimină apa, în vreme ce pasta celulozică este reţinută preferenţial în zonele de gol ale documentului. De obicei, această sucţiune se realizează prin evacuarea bruscă a apei printr-un bazin aflat sub sita de turnare. Pentru a fi utilizat, aparatul de turnare trebuie să aibă sita dreptunghiulară, la dimensiuni convenabile şi să permită manevre de lucru cît mai uşoare. O grilă mobilă aşezată deasupra documentului joacă rolul de antiflotor, împiedicînd flotarea liberă a hîrtiei în apă. Aparatul construit în laboratorul nostru are sita de 38,5 ×49 cm, iar bazinul are cutia rabatabilă, pentru a permite accesul la sită. Sucţiunea apei se face prin căderea acesteia la deschiderea unei supape, antrenate cu o pedală de picior.

5. *Balanţa de laborator* — trebuie să asigure cîntărirea exprimată în grame cu 2 zecimale.

6. *Micrometrul* pentru măsurat grosimea hîrtiei, cu o exactitate de 0,01 mm.

7. *Aparatul de uscat* — ce urmează a fi utilizat la uscarea hîrtiilor. Acesta poate funcţiona pe principiul circulaţiei de aer cald sau pe principiul tamburului cald, comparabil cu cele folosite la uscarea fotografiilor.

8. *Presa* rece sau caldă — este utilizată la satinarea (călcarea) hîrtiei turnate şi a celor care au fost tratate umed.

9. *Foarfeca mecanică* (papşerul) — se utilizează la tăierea rapidă a excesului de margine rezultat din turnare.

10. *Masa de restaurare cu blat luminat* — serveşte la controlul calităţii lucrărilor şi la alte operaţiuni de restaurare.

În afară de acestea, sînt necesare o serie de instrumente specifice: tase de laborator, pensule din păr şi din sîrmă, bisturie, foarfeci, site textile, materiale absorbante etc.

III. MATERIALELE DE COMPLETARE

Pentru completarea golurilor se folosesc fibre de celuloză din bumbac măcinate la 53° SR. Suspensia se prepară iniţial în concentraţie de 1%, iar după omogenizare în agitatorul—dezintegrator se dispersează în bazinul aparatului de turnare, pînă se realizează concentraţia de lucru

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

între 1 :1.000 şi 1 :10.000. De pildă, dacă din calcul ne rezultă că trebuie să turnăm 3,45 grame pastă, vom utiliza 345 ml. suspensie 1% pe care o vom turna în bazin, în care se află 3,5—35 l. apă, în funcţie de dimensiunile bazinului, ţinînd cont de faptul că înălţimea coloanei de apă trebuie să fie de 7—10 cm.

Ca adezivi de încleiere se utilizează :

— Metil-celuloză (25 g/litru în apă caldă);

— Amidon 10% (umflare la rece şi încălzire);

— Amestec de amidon şi metil-celuloză din soluţiile de mai sus în proporţia 1 :1 ;

— Carboximetil celuloză (25 g/litru în apă rece);

— Alcool polivinilic 8% (umflare la rece şi amestec la cald cu agitare continuă sau preparare la autoclav la 107°C);

— Amestec de alcool polivinilic cu unul sau altul din adezivii enumeraţi mai sus, în proporţie de 1 :1.

Valoarea de pH a adezivilor se verifică şi se corectează la nevoie cu bicarbonat de calciu. În cazul preparării unor cantităţi mai mari de adeziv, se asigură conservarea acestuia prin adăugirea unei substanţe dezinfectante în doză corespunzătoare.

IV. PREGĂTIREA FILELOR

Pentru completarea golurilor, filele trebuie să fie curăţate de toate elementele străine, cum ar fi : pete diferite, lipituri, straturi de impurităţi etc. După uscare şi netezire se stabilesc prin măsurători : greutatea fiecărei file, exprimată în grame, cu o exactitate de două zecimale; grosimea medie a fiecărei file, exprimată în milimetri, cu o exactitate de două zecimale.

De asemenea, se asigură dezinfectarea şi neutralizarea acestora, iar la nevoie se face fixarea textelor hidrosolubile sau care migrează în apă. Se analizează starea contururilor hîrtiei în zonele de gol şi, la nevoie, se execută o scămoşare marginală lejeră, folosind o pensulă din oţel pentru a crea condiţiile unei bune împîsliri pe linia de sutură cu pasta turnată.

Înainte de a fi supuse operaţiunii de completare a golurilor, hîrtia se supune hidratării complete prin ţinerea în apă timp de cel puţin 12 ore, dar nu mai mult de 24 de ore. Timpul de hidratare poate fi de 4 ore, dacă operaţiunea se execută în vid. Dacă operaţiunea de hidratare prealabilă este omisă, la hîrtiile asupra cărora s-a executat completarea golurilor prin turnare de pastă vor apare deformări de suprafaţă, determinate de lipsa uniformităţii de deformare la umiditate a pastei complet hidratată şi a hîrtiilor care suferă o umectare sumară în timpul turnării.

V. CALCULUL CANTITĂŢII DE PASTĂ

Maşinile care asigură completarea cu pastă a golurilor aduc cu certitudine o ameliorare remarcabilă a procedeelor de restaurare şi o accelerare considerabilă a procesului. O operaţiune prealabilă indispensabilă o constituie însă determinarea precisă a cantităţii de pastă ce trebuie adăugată pentru a obţine o completare a golurilor la un gramaj omolog

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

celui pe care îl are originalul. Pentru a calcula această cantitate se practică în prezent 3 metode:

1. Metoda intuitivă, care constă în aproximarea liberă, fără măsurători a necesarului de pastă. Fără îndoială că prin această metodă este dificil să se realizeze grosimi de turnare identice cu grosimea hîrtiei ce se completează.

2. Metoda de calcul al suprafeței de gol, care constă din plasarea documentului degradat pe o coală de hîrtie milimetrică, pe care se stabilește conturul ce va trebui să-l aibă documentul după restaurare, iar în interiorul acestui contur se calculează vizual, atît pentru suprafața de gol, precum și pentru suprafața întreagă, numărul de milimetri pătrați. Apoi, printr-o regulă de 3 simplă, se calculează greutatea hîrtiei care lipsește (= greutatea pastei ce se toarnă), corelată cu greutatea filei nerestaurate.

Toate aceste operațiuni chiar executate cu dexteritate de un operator versat, sînt lungi și anevoioase făcînd metoda ineficientă. Specialiștii francezi (4) au pus recent aceste operațiuni pe seama unui calculator electronic, cuplat cu un cititor optic și o balanță de precizie, reușind să afle cantitatea de pastă necesară în aproximativ 4—5 minute.

Fără îndoială că procedura este bună dacă omitem costul foarte ridicat al activității și supraîncărcarea spațiului de lucru cu aparatura electronică respectivă și cu mijloacele de climatizare care-i fac posibilă funcționarea pe termen lung.

3. Metoda gravimetrică. Neajunsurile legate de primele două metode ne-au determinat să analizăm posibilitatea de simplificare a procedurii de calcul al cantității de pastă și de realizare a acestui calcul într-un timp acceptabil din punct de vedere practic. În acest mod, am pus la punct metoda gravimetrică de calcul al cantității de pastă, care permite unui operator cu calificare medie și fără o experiență deosebită să răspundă în 4—5 minute, pe baza cîntăririi documentului și a măsurării grosimii acestuia, la întrebarea privind cantitatea de pastă necesară. Viteza de calcul este prin urmare aceeași cu cea realizată de sistemul francez, fără a se utiliza însă aparatura atît de scumpă.

Metoda gravimetrică de calcul al cantității de pastă a fost obținută pe baza următoarei demonstrații: la turnarea unei mostre de hîrtie pe un aparat cu sită, greutatea totală a colii turnate (W) este dată de formula:

$$W = S \times G \times g \quad (1)$$

în care

S = Suprafața de turnare exprimată în cm. p.
G = Grosimea hîrtiei exprimată în cm.
g = Greutatea volumetrică a hîrtiei uscate exprimată în grame/cm. cubi

Pe bază de măsurători practice, s-a stabilit că greutatea volumetrică medie a hîrtiilor fabricate pînă la jumătatea secolului al XVIII-lea, ca și a hîrtiilor obținute prin turnare pe aparat este $g = 0{,}5$ gr./cm^3. Este știut că acest tip de hîrtii erau executate manual sau, în primele fabrici de hîrtie, din fibre lungi, în general din bumbac sau in, aveau o

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

încleiere și o satinare medie spre slabă și nu se foloseau agenți de umplere.

Pentru măsurarea grosimii hîrtiei se folosește un micrometru de laborator care este gradat în diviziuni de milimetru. Introducerea directă a grosimii citite pe micrometru în formulă trebuie făcută sub forma G/10 cm ($G_{mm} = G/10_{cm}$).

În acest caz formula (1) devine:

$$W = S \times 0.1\,G \times 0,5$$

$$W = 0,05\,S \times G$$

(2) $$W = \frac{S}{20} \times G$$

În cazul în care pe sită se așează o filă de carte sau de document din care lipsesc părți datorită degradării sau faptului că hîrtia respectivă nu acoperă integral sita de turnare, apare necesitatea calculării suprafeței reale de turnare pentru umplerea golurilor. Această suprafață va fi exprimată de diferența dintre suprafața sitei (S) și suprafața documentului. În condițiile acelorași parametri de grosime și greutate volumetrică ale filei degradate și ale hîrtiei turnate, cantitatea de pastă pentru completarea golurilor (q) va fi exprimată de diferența dintre greutatea totală a colii întregi ce se poate obține pe sită (W) și greutatea documentului (w) ce trebuie restaurat și care obturează sita cu părțile sale întregi.

Prin urmare:

q = W — w dar, înlocuind pe W cu valoarea sa din formula (2), vom avea:

(3) $$q = \frac{S}{20} \times G - w$$

În situația concretă de lucru, suprafața sitei de turnare (S) este cunoscută, iar $\frac{S}{20}$ devine o constantă K, specifică fiecărui tip de aparat. De pildă, în laboratorul nostru sita de turnare are dimensiunile 38,5 cm. × 49 cm., rezultînd o suprafață de turnare totală de 1.886 cm.p. În acest caz $K = \frac{1.886}{20} = 94,3$.

În aceste condiții, cantitatea de pastă necesară pentru completarea golurilor cu ajutorul aparatului nostru la o hîrtie degradată, plus acoperirea restului de sită pe care nu-l acoperă documentul va fi dat de formula

$$q = 94,3\,G - w$$

Prin urmare, calculul necesarului de pastă uscată, exprimată în grame, a devenit o operație simplă, bazată pe măsurarea grosimii hîrtiei (G) și a greutății acesteia (w), ceea ce nu poate necesita mai mult de 2 minute, iar introducerea în formulă și aflarea rezultatului se realizează în alte 1—2 minute.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Exactitatea formulei a fost verificată pe mostre de hîrtie cu suprafețe cunoscute, la care calculul necesității de pastă s-a făcut atît prin produsul dintre suprafața de gol și greutatea/cm.[2], cît și pe baza formulei propuse, rezultatele fiind identice. O confirmare în plus o aduce și aplicarea formulei la datele furnizate de calculatorul electronic utilizat de francezi. Astfel, într-un exemplu dat de acești specialiști se spune că pentru restaurarea unei file cu greutatea de 4,91 grame și aducerea sa la o suprafață totală de 936 cm.p. sînt necesare 2,09 grame pastă. Deducînd din datele prezentate că fila este o hîrtie cu grosimea G = = 0,15 mm., necesarul de pastă calculat după formula noastră va fi de:

$$\frac{936}{20} \times 0{,}15 - 4{,}91 = 2{,}11 \text{ grame}$$

Prin urmare, valorile sînt identice prin ambele metode dacă admitem că diferența de 0,02 grame (20 miligrame), raportată la o suprafață totală de 936 cm.p. se datorează unor erori tolerabile de măsurare, care pot fi puse pe seama operatorului nostru sau a rotunjirilor operate de calculator la balanța electronică utilizată de francezi.

Greutatea volumetrică a hîrtiilor moderne este mai mare de 0,5 grame/cm.c., ajungînd în general la valori de 0,58—0,61 g/cm.c. În aceste situații este necesară operarea în formula (3) a unui corectiv specific. Calculul matematic al acestui corectiv implică dificultăți mai mari, dar pe bază de măsurători practice asupra unui lot de 30 tipuri de hîrtii moderne din ultimul secol s-a ajuns la concluzia că determinarea cantității de pastă celulozică în limite acceptabile sub aspectul aproximării se poate face după formula:

$$q = \frac{S}{20} G - w + \frac{w}{6} \qquad (4)$$

De fapt corectivul $\frac{w}{6}$ este o variabilă cuprinsă între $\frac{w}{10}$ și $\frac{w}{3}$ în funcție de greutatea volumetrică a hîrtiei cu care se lucrează.

Următoarele exemple ilustrează acceptarea condițiilor de aproximare furnizate de aplicarea formulei:

Exemplul 1: Avem o mostră de hîrtie cu următorii parametri cunoscuți:

Suprafața existentă	= 840 cm.p.
Suprafața de gol	= 80 cm.p.
Suprafața inițială	= 920 cm.p.
Grosimea	= 0,09 mm. (= 0,009 cm.)
Greutatea mostrei degradate	= 4,45 grame
Gramajul hîrtiei	= 53 gr./mp.
Greutatea volumetrică	= 0,58 gr./cm.c.

Să se afle cantitatea de pastă mecanică necesară pentru completarea zonei de gol de 80 cm.p.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Soluţii posibile:

a. Pornind de la gramajul şi suprafaţa de gol ale hîrtiei existente, rezultă că partea de material care lipseşte a avut greutatea

$$80 \times \frac{53}{10.000} = 0{,}42 \text{ grame}$$

În această greutate sînt incluse fără îndoială substanţele auxiliare folosite la fabricarea hîrtiei (de încleiere, de umplere).

b. Pornind de la suprafaţa de gol corelată cu grosimea şi greutatea volumetrică a pastei turnate, cantitatea reală de pastă necesară este de

$$80 \times 0{,}009 \times 0{,}5 = 0{,}36 \text{ grame}$$

c. Pornind de la formula propusă şi corectată (4), cantitatea de pastă necesară este de

$$\frac{920}{20} \times 0{,}09 - 4{,}45 + \frac{4{,}45}{6} = 0{,}38 \text{ grame}$$

Valoarea obţinută este suficient de apropiată de cea stabilită prin soluţia de la pct. b.

Exemplul 2 : Avem o mostră de hîrtie cu următorii parametri cunoscuţi:

Suprafaţa existentă	= 1.750 cm.p.
Suprafaţa de gol	= 250 cm.p.
Suprafaţa iniţială	= 2.000 cm.p.
Grosimea	= 0,2 mm. (= 0,02 cm.)
Greutatea mostrei degradate	= 21,35 grame
Gramajul	= 122 gr./mp.
Greutatea volumetrică	= 0,61 gr./cm.c

Să se afle cantitatea de pastă necesară pentru completarea zonei de gol de 250 cm.p.

Soluţii posibile:

a. Pornind de la gramajul şi suprafaţa de gol ale hîrtiei existente, rezultă că partea de material care lipseşte a avut greutatea de

$$250 \times \frac{122}{10.000} = 3{,}05 \text{ grame}$$

În această greutate sînt incluse şi substanţele auxiliare folosite la fabricarea hîrtiei.

b. Pornind de la suprafaţa de gol corelată cu grosimea şi cu greutatea volumetrică a pastei turnate, cantitatea reală de pastă necesară este de

$$250 \times 0{,}020 \times 0{,}5 = 2{,}50 \text{ grame}$$

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

c. Pornind de la formula propusă şi corectată (4), cantitatea de pastă necesară este de

$$\frac{2.000}{20} \times 0,2 - 21,35 + \frac{21,35}{6} = 2,21 \text{ grame}$$

În exemplul nr. 1 hîrtia de completare calculată după formula propusă va fi cu 5 microni mai groasă decît originalul restaurat, iar în exemplul nr. 2 hîrtia de completare va fi mai subţire cu 40 microni faţă de originalul care are 200 microni.

Erorile ni se par tolerabile sub aspect practic.

VI. TEHNICA TURNĂRII

După curăţarea sitei şi asigurarea bazinului de turnare se aşează pe sita fixă o sită textilă mobilă cu rol de purtător al documentului. Peste sita mobilă se aşează documentul hidratat, în plan orizontal, iar deasupra se aşează grila antiflotor care împiedică hîrtia să floteze liber în apă.

Se introduce apa în bazin pînă ce aceasta depăşeşte cu 7—10 cm suprafaţa documentului, după care se toarnă cantitatea de suspensie celulozică pregătită din vreme şi preluată direct din agitatorul—dezintegrator afiat în funcţiune. Turnarea se face cît mai împrăştiat, plimbînd recipientul de turnare deasupra întregii suprafeţe a apei. De asemenea, pe tot timpul turnării, apa continuă să pătrundă în bazin prin sită, de jos în sus, avînd dublul rol de a omogeniza pasta turnată şi de a crea un pat lichid lipsit de pastă, care va fi primul absorbit şi care va direcţiona curentul de pastă spre golurile de turnare.

După 10—15 secunde de la terminarea turnării pastei în bazin, se închide robinetul de pătrundere a apei şi se apasă pe pedala de evacuare a acesteia, săltînd în acelaşi timp grila antiflotor, care se scoate din bazin. Pedala se ţine deschisă pînă cînd apa scade sub nivelul documentului, fapt vizibil prin dispariţia luciului apei, dar marcat şi de un zgomot specific de sucţiune a aerului prin fibra turnată. La 3—4 secunde după înregistrarea acestor semnale se eliberează pedala, iar fila se recuperează de pe sită cu suportul textil şi se pune la uscat.

După uscare se îndepărtează sita purtătoare, se presează hîrtia, de preferinţă la cald, şi se încleiază prin pensulare în suprafaţă pe ambele părţi. După o nouă uscare, se presează a doua oară, se îndepărtează prin tăiere la foarfeca mecanică excesul de turnare pe linia marginală, dînd documentului aspectul dorit.

VII. SUCCESIUNEA PRACTICĂ A OPERAŢIUNILOR

În activitatea concretă de laborator operaţiunile vor avea următoarea succesiune:

— Primirea filelor de laborator;
— Desfacerea filelor din volume (dacă este cazul);
— Curăţirea filelor, eventual scămoşarea conturului degradat;
— Determinarea greutăţii şi grosimii fiecărei file şi aflarea cantităţii de pastă necesară. Datele se ataşează pe un fragment de hîrtie la

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

fiecare filă, pentru ca filele cu parametri de grosime și tip fizico-mecanic identice să poată fi introduse simultan pe aparat, în funcție de mărimea acestora.

— Supunerea filelor la hidratare;

— Prepararea suspensiei de celuloză 1%;

— Supunerea filelor la turnare pentru completarea golurilor, respectiv așezarea acestora pe aparat. Filele aparținînd unor fascicole se așează pe aparat în perechi, la distanța care să corespundă montării în caiete-fascicule.

— Uscarea preliminară;

— Încleiere;

— Presare—netezire;

— Fasonare marginală prin îndepărtarea excesului de turnare;

— Ordonarea filelor după numerotare;

— Predarea la depozit sau la atelierul de legătorie pentru legare.

La operațiunea de uscare trebuie ținut cont de faptul că hîrtia umedă, fără exces de apă, se dublează în greutate. De pildă, 100 file × ×6 grame apă = 0,6 litri care trebuie degajați prin uscare, ceea ce înseamnă circa 75 ml. apă/oră. În aceste condiții, un uscător electric cu ventilație dirijată este necesar pentru păstrarea condițiilor de lucru.

VIII. PRODUCȚIE PRELIMINATĂ

Se preliminează că 2 lucrători pot asigura operațiunile pregătitoare pentru 50 turnări pe zi, la fiecare turnare putînd fi introduse cel puțin două file. Prin urmare, se scontează o normă pe aparat de cel puțin 100 file/zi față de 8—10 file cît pot realiza cei doi lucrători prin metoda clasică. În aceste condiții, se poate restaura o carte în 3—4 zile, ceea ce implică posibilitatea restaurării a 70—80 volume pe an. Dacă aparatul de turnare permite montarea pe sită a 4 file în loc de 2, se ajunge la restaurarea a circa 150 de volume pe an, ceea ce constituie într-adevăr o performanță față de practica actuală, prin care la o carte se lucrează circa 6 săptămîni.

IX. CONSUMURI PRELIMINATE

La o producție de circa 25.000 file/an, admițînd că necesitățile de completare a golurilor, plus pierderile tehnologice impuse de pasta ce acoperă la fiecare turnare spațiile libere de pe sită, se cifrează la aproximativ 20% din suprafața totală, rezultă un necesar de pastă de circa 5 kg/an, cu o derulare a consumului zilnic de 20 grame pastă uscată.

În afară de aceasta, este necesară cantitatea de aproximativ 2 kg/an adeziv pentru încleiere și 20—30 mp. sită textilă, utilizată ca purtător al documentelor degradate. Pe lîngă acestea sînt necesare hîrtii absorbante, cartoane, hîrtii hidrofobe și alte materiale utilizate în mod curent în laboratorul de restaurare.

★

În concluzie, putem spune că restaurarea hîrtiilor prin turnare de pastă celulozică pentru completarea golurilor constituie o metodă rapidă

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

pentru înlocuirea unor operaţiuni care în prezent se execută manual şi cu mare dificultate. Faţă de randamentul de 2—3 file/zi executate în prezent de un lucrător, metoda permite un randament de circa 50—100 file/zi/lucrător, ceea ce reprezintă o creştere de peste 16 ori.

Principalul impediment de concepţie în aplicarea metodei, respectiv calculul cantităţii specifice de pastă necesară pentru fiecare filă în parte, a fost depăşit printr-o formulă de calcul originală şi rapidă, bazată pe măsurători sumare — grosimea şi greutatea filei ce trebuie restaurate.

Formula de calcul propusă constituie o noutate în literatura de specialitate, utilizarea sa oferind rezultate comparabile ca exactitate şi durată de calcul cu cele realizate de sistemele electronice de calcul experimentate şi puse în lucru în străinătate.

Avantajul utilizării acestei formule este reprezentat de eliminarea cheltuielilor şi personalului calificat necesitat de utilizarea sistemelor de calcul electronic, precum şi de evitarea afectării unor spaţii suplimentare pentru asemenea sisteme. În plus, metoda de lucru a cărei tehnologie este propusă în acest studiu elimină utilizarea unor hîrtii speciale aprovizionate din import.

BIBLIOGRAFIE

1 Niukşa, J.P.U., *Potocinaia liniia dlia restavraţii knig*, în „Dezinfecţiia i restavraţiia bibliotecinîh materialov. Sbornik rabot", pod re. D. M. Fliata. Leningrad, Gosud, bibl. im. Saltîkova—Scedrina, 1959, 67 p. 111.

2 Alkalay, Stela, *The chemical laboratory for hygiene. Conservation and restoration of damaged written materials in the National Library „Cyril and Methodius"*, în „Restaurator", 1, (2), Sofia, 1969, p. 87—91.

3 Trobas, K., *Papierrestaurierung in Archiven, Bibliotheken und Sammlungen. Probleme und Methoden*, Akademische Druck — u. Verlagsanstalt, Graz/Austria, 1980, 307 p.

4 Favier, Lucie, *Le colmatage des lacunes des papiers anciens aux Archives Nationales. Automatisation du calcul de la quantité de pâte à papier à utiliser*, în „Archives et bibliotèques de Belgique" LVIII (1987), nr. 1—2, p. 111—120.

5 Flieder, Francoise, *Méthodes mécanique utilisées en France pour la restauration du papier*, în „Archives et bibliotèques de Belgique", LVIII (1987), nr. 1—2, p. 135—144.

6 Röckl, F., *Vomm Blattbildner zum Ansfaserungsgerät*, IADA — Tagungsbericht, Biblos, Bd. 69, Wien, 1973.

7 Haupt, W., *Möglichkeiten und Greuzen der partiellen Anfaserung im Spritzendruckverfahren*, IADA — Mitt., Heft 4 Bd. 3, 1974 und Maltechnik. 3/1976.

8 Alkalay, Stela, *Das Labor der National Bibliothek in Sofia*, IADA — Mitt. Heft 31/32, 1969.

9 Alkalay, E.B., *The history and development of leaf casting*, in „International Conference on the conservation of library and archive materials and graphic arts", Cambridge, London, Society of archivists, Institute of Paper Conservation, 1980, p. 187.

10 Laursen, P.M., *Mass-scale leaf-casting*, în *The Institute of paper conservation. 10th Anniversary Conference. New Directions in paper conservation*, 14—18 april 1986, Oxford, England, D78—D79.

11 Pourtale, L., Leclerc, F., Flieder, F., Bulle, F., Barbier, G., *Le colmatage des papieres détériorés*, în *Les documents graphiques et photographiques : Analyse et conservation. Travaux du Centre de recherches sur la conservation des documents graphiques 1984—1985*, Paris, Archives Nationales, 1986, p. 11—52.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

PREZENTĂRI DE FONDURI ȘI COLECȚII

Diplomați români: Grigore Gafencu (IV)

Primul text pe care-l publicăm în acest număr este un articol al lui Grigore Gafencu, cuprinzînd comentariul acestuia vis-à-vis de cartea lui Winston Churchill *Memorii de război*, ca pretext pentru a relata întrevederea pe care marele om politic a avut-o cu Stalin la Moscova la 9 octombrie 1944. Respectivul moment, așa cum vom vedea, este una din etapele *vînzării* Europei de est către Uniunea Sovietică. Deși, în ultimul timp, subiectul a fost deseori abordat, modul în care Gafencu reușește cu finețea, unui adevărat analist, să pătrundă jocurile de culise ale marilor puteri care au participat la împărțirea Europei după al doilea război mondial, ne-a condus la publicarea articolului.

Reiterînd una din ideile sale de bază, în studiul *Statele răsăritene și declarația d-lui Bevin în favoarea Europei Unite*, Grigore Gafencu demonstrează că numai o Europă Unită poate însemna sfîrșitul regimului de ocupație sovietic și o garanție pentru pace.

MILIANA ȘERBU

L'ACCORD CHURCHILL—STALINE *

L'état actuel de l'Europe et la prolongation indéfinie de la guerre froide entretenaient certaines craintes quant à la façon dont avaient été réglés à la fin des hostilités les problèmes européens, et tout spécialement les problèmes de l'Europe de l'Est. Mais il a fallu que l'un des hommes les plus glorieux et les plus admirés de ces temps nous prît par la main et nous guidât à travers les méandres de la politique d'après guerre, pour nous faire saisir les aspects vraiment angoissants de cette politique. Et nous voyons avec une douloureuse surprise comment l'ombre qui recouvre tant d'illusions arrive à ternir jusqu'à la renommée la plus autenthique.

Sir Winston CHURCHILL dans ses *Mémoires de Guerre* relate ainsi l'entrevue qu'il eut avec STALINE à Moscou le 9 Octobre 1944 (vr. le „Figaro" du 3 Novembre 1953) :

„Dés le début de la réunion, je jugeais que le moment était venu d'agir. C'est pourquoi je déclarais : réglons nos affaires des Balkans. Évitons de nous heurter pour des questions qui n'en valent pas la peine. En

* Acest articol, se păstrează la Arh. St. București, în cadrul fondului personal Grigore Gafencu, sub formă de copie dactilografiată, în limba franceză. Nu sînt menționate data și locul.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

ce qui concerne la Grande Bretagne et la Russie, que diriez-vous d'une prédominance de 90% en Roumanie pour vous, d'une prédominance de 90% en Grèce pour nous, et de l'égalité, 50% à 50% en Yougoslavie et en Hongrie?

Pendant que l'on traduisait mes paroles, j'ecrivis ces chiffres sur une demi-feuille de papier. Je poussais le papier devant STALINE. Il eut un léger temps d'arrêt. Puis il prit son crayon bleu, y traça un gros trait en manière d'approbation et nous le rendit. Tout fut réglé en moins de temps qu'il ne faut pour l'écrire...

Il y eut ensuite un long silence. Le papier, rayé de bleu, demeurait au contre de la table. Je dis finalement : Ne trouvera-t-on pas un peu cynique que nous ayons l'air d'avoir réglé ces problèmes dont dépend le sort de millions d'êtres d'une façon aussi cavalière? Brûlons ce papier. — Non, gardez-le, dit STALINE."

Et c'est ainsi, en effet, que fut réglé le sort de millions d'êtres, que tous les pays de l'Est furent rayés de la carte de l'Europe, et que leurs peuples furent reduits à l'esclavage.

Après quoi : „STALINE vint diner à l'Ambasade de Grande Bretagne..." nous apprend Sir Winston et il conclut son compte-rendu sur la Conférence de Moscou (où il fut question également du sort de la Pologne) avec ces mots : „À la fin de cette quinzaine d'un intérêt considérable, nous nous trouvions plus proches de nos alliés soviétiques que nous ne l'avions jamais été auparavant, et que nous ne devions jamais l'être à l'avenir".

Ces révélations suggèrent les observations suivantes :

I) Ce qui semble avoir particulièrement surpris et satisfait Sir Winston c'est la rapidité avec laquelle cet accord au sujet du partage des Balkans a été conclu : „Tout fut réglé en moins de temps qu'il ne faut pour l'écrire."

Pourquoi s'en étonner? Ce genre de choses se font toujours très vite. Ce qui est plus difficile — et plus long — c'est de rétablir ou de créer *un ordre* susceptible de servir de fondement à une paix durable.

L'évocation du marché conclu le 9 Octobre 1944 rappelle inévitablement celui du 23 Août 1939.

Lorsque Von RIBBENTROPP arriva à Moscou le 23 Août 1939, „tout fut réglé" presque aussi vite. Il fallu juste le temps de signer, et tout l'Est Européen se trouvait partagé de la Baltique à la Mer Noire. HITLER abandonnait à STALINE 100% des États Baltes ; il partageait avec lui la Pologne „fifty-fifty", et lui cédait la Bassarabie roumaine (c'est à dire approximativement 15% de la Roumanie). Le reste, il le gardait pour lui.

Le résultat de cet „accord" fut la guerre ; d'abord la guerre de l'Allemagne contre la Pologne et contre l'Europe Occidentale — HITLER ayant obtenu à Moscou les „mains libres" pour agir à sa guise ; puis la guerre à l'Est entre les deux empires qui venaient de s'accorder, mais dont les convoitises et les ambitions rivales avaient été déchaînées par cet accord même.

Le même accord décida du sort des pays „partagés", en les poussant malgré eux dans la tourmente. La Roumanie qui avait réussi à garder une neutralité favorable aux Puissances Occidentales aussi long-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

temps que le front de l'Ouest tenait, fut contrainte de participer aux démêlés, puis à la guerre germano-soviétique. Et elle ne pouvait le faire que selon la ligne de partage établie de commun accord par HITLER et STALINE, — ligne qui avait placé la Bassarabie du côté soviétique, et le reste du pays du côté allemand.

Le partage de l'Europe de l'Est a toujours conduit à la guerre. Ainsi les guerres qui ont suivi les partages de la Pologne. Ainsi la Campagne de Russie qui suivit au Traité de partage de Tilsitt, conclu entre Napoléon et le Tsar Alexandre Ier.

2) Il est vrai que Sir Winston n'a tiré aucun profit de son „accord" de Moscou. Il ne s'était réservé que des charges en Grêce, qu'il a repassées à la première occasion aux États-Unis.

Il est vrai egalement, qu'il n'entendait pas conclure un accord définitif. Il le dit expressement : „... Nous ne nous occupions que d'accords concernant le temps de guerre. Tous les problèmes plus vastes étaient réservés, de part et d'autre, pour ce que nous espérions alors devoir être une conférence pacifique après la victoire." Mais le doute que ce „temps de guerre" allait pouvoir se prolonger l'a tout de même effleuré, puisque par crainte de paraître „un peu" cynique il a voulu brûler le corps du délit. Moins scrupuleux, et plus prudent, STALINE a refusé de bruler le papier compromettant. Ce papier, en effet, représentait pour lui plus qu'un important pourcentage de territoire européen ; c'etait l'argument péremptoire qui lui permettait d'écarter, dans l'avenir, *les principes génants*, tels que ceux contenus dans la Charte de l'Atlantique, et dans les déclarations des Alliés au sujet de leurs buts de guerre. STALINE avait désormais les mains libres : il pouvait, au gré de son désir de conquête, ajouter au % qui lui avait été accordé, d'autres % qu'il s'attribuerait lui-même, et cela, sans que l'Occident put s'opposer à l'invasion soviétique au nom du droit et des principes.

Le petit papier que Sir Winston avait glissé à STALINE assurait donc à ce dernier un triple bénéfice :

Il contribuait au désarmement moral de l'Occident.

Il autorisait STALINE de démembrer „provisoirement" l'Europe en s'appropriant l'Est, et en gardant l'Ouest sous la menace constante des positions qu'il avait occupées en Europe.

Il incitait STALINE à faire durer le „provisoire" en entrenant le trouble et en empêchant le retour à un état de paix ordonné.

Une fois de plus le partage de l'Europe de l'Est avait ouvert les portes à la guerre. Sir Winston CHURCHILL se doutait-il, en rappelant cet épisode de son dernier voyage à Moscou, qu'il revendiquait *la paternité de la guerre froide* ?

3) Après de tels résultats, qui démontrent ce que peut donner une conversation „au plus haut échelon" avec les Soviets, il est naturel que l'idée de M. CHURCHILL de retourner à Moscou pour y avoir un libre échange de vues au même échelon, soulève dans toute une partie du monde le plus justifié effroi. Sir Winston ne risque-t-il pas de trouver, au bout d'un si long voyage, le petit papier que STALINE n'a pas brûlé ?

Il est toujours dangereux de reprendre une conversation *mal engagée*. Pour atteindre à une paix de durée dans les circonstances actuel-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

les, il est plus important de la préparer soigneusement que de la „négocier” en toute hâte. Une telle paix nécessite un espirt constructif et un plan d'ensemble. Comme il s'agit en premier lieu de la paix de l'Europe, elle demande une conception claire et précise de ce que devrait être l'Ordre Européen.
Ce n'est peut-être pas la voie la plus facile ni la plus immédiate pour arriver à un accord avec Moscou, mais c'est la voie qui mène à la vraie paix. Il n'y en a pas d'autre.

4) Faut-il insister sur l'effet déplorable que les révélations de Sir Winston CHURCHILL provoqueront dans tout l'Est Européen? *Ces révélations sont de nature à ébranler la confiance des peuples de l'Est dans les Puissances démocratiques et dans le principe même de la démocratie.* Lorsqu'il sera connu (et les Soviets seront les premiers à répendre cette nouvelle) que les souffrances de la moitié de l'Europe sont dûes à un „arrengement” et à un partage, suggérés par un des hommes les plus représentatifs de l'Occident, le *découragement* des peuples qui résistent encore à ce qu'ils considèrent être une tyrannie imposée arbitrairement et par la seule volonté de la Russie Soviétique, sera *sans limites.* Les seuls bénéficiaires d'un tel découragement seront les adversaires de la démocratie : les communistes d'une part, qui exploiteront à leur profit la carence de l'Occident, et les „fascistes” qui ont toujours faussement accusé l'Occident de connivence avec Moscou.

Traducere :

ACORDUL CHURCHILL—STALIN

Starea actuală a Europei și prelungirea fără limită a războiului rece au întreținut anumite temeri privind modul în care, la sfîrșitul ostilităților au fost puse la punct problemele europene și cu precădere problemele Europei de Est. Dar a trebuit ca unul dintre oamenii cei mai glorioși și cei mai admirați ai acestor timpuri să ne ia de mînă și să ne conducă prin meandrele politicii de după război, pentru a ne face să sesizăm aspecte cu adevărat îngrijorătoare ale acestei politici. Și astfel vedem, cu o dureroasă surpriză, că umbra care acoperă atîtea iluzii ajunge să întunece pînă și gloria cea mai autentică.

Sir Winston Churchill, în ale sale *Memorii de război*, relatează întrevederea pe care a avut-o cu Stalin la Moscova în 1944, pe 9 octombrie (vezi „Le Figaro” din 3 noiembrie 1953), astfel : „De la începutul reuniunii, mă gîndeam că era momentul să acționez. De aceea am declarat : să punem la punct afacerile noastre din Balcani. Să evităm a aborda probleme care nu merită osteneală. În ceea ce privește Marea Britanie și Rusia, ce ați spune de o predominanță de 90% în România pentru voi, de o predominanță de 90% în Grecia pentru noi și de egalitate 50 la 50% în Iugoslavia și în Ungaria?

În timp ce cuvintele mele erau traduse, am scris aceste cifre pe o jumătate de foaie de hîrtie. Am împins hîrtia în fața lui Stalin. Acesta s-a oprit pentru puțin timp. Pe urmă și-a luat creionul albastru și a tras o linie groasă pe foaia de hîrtie, în semn de aprobare, după care ne-a înapoiat-o. Totul s-a aranjat în mai puțin timp decît e necesar pentru a reda în scris.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

A urmat apoi o lungă tăcere. Hîrtia, marcată cu albastru, rămînea în mijlocul mesei. Spun în sfîrșit : „—Nu găsiți puțin cam cinic că pentru a pune la punct aceste probleme de care depinde soarta a milioane de oameni, abordăm totul într-o manieră atît de cavalerească ? Să ardem această hîrtie. —Nu, păstrați-o, spune Stalin."

Și astfel, într-adevăr, a fost pecetluită soarta a milioane de oameni și ca urmare, toate țările din Est au fost șterse de pe harta Europei și popoarele lor reduse la robie.

După care : „Stalin a venit să cineze la ambasada Marii Britanii ..." ne informează Sir Winston și concluzionează raportul său asupra Conferinței de la Moscova (în cadrul căreia s-a discutat, în același fel, destinul Poloniei) cu aceste cuvinte : „La sfîrșitul acestor două săptămîni de un interes considerabil, ne găseam mai aproape de aliații noștri sovietici decît fusesem vreodată pînă atunci și cum nu ar trebui să mai fim niciodată în viitor."

Aceste dezvăluiri sugerează următoarele observații :

1) Ceea ce pare să-l fi surprins și satisfăcut în mod special pe Sir Winston este rapiditatea cu care acest acord privind împărțirea Balcanilor a fost încheiat : „Totul s-a aranjat în mai puțin timp decît e necesar pentru a reda în scris."

De ce să ne mirăm ? Acest gen de probleme se rezolvă întotdeauna foarte repede. Ceea ce este mai dificil — și necesită mai mult timp— este de a restabili sau a crea o ordine capabilă de a servi drept fundament pentru o pace durabilă.

Evocarea afacerii încheiată la 9 octombrie 1944 amintește inevitabil pe aceea din 23 august 1939.

Cînd Von Ribbentropp a sosit la Moscova la 23 august 1939 „totul s-a aranjat" aproape la fel de repede. A fost necesar doar timp pentru semnare și tot estul Europei era împărțit de la Baltică pînă la Marea Neagră. Hitler abandona în favoarea lui Stalin statele baltice, în proporție de 100%. Împărțea cu el Polonia „jumătate-jumătate" și îi ceda Basarabia (adică aproximativ 15% din teritoriul României). Restul îl păstra pentru el.

Rezultatul acestui „acord" a fost războiul; mai întîi războiul Germaniei împotriva Poloniei și împotriva Europei occidentale — Hitler obținînd la Moscova „mînă liberă" pentru a acționa după placul său ; apoi războiul din est între cele două imperii care tocmai căzuseră de acord, dar ale căror aviditate și ambiții rivale au fost declanșate de însuși acordul existent între ele.

Același acord decise soarta țărilor „împărțite", împingîndu-le, în ciuda voinței lor în toată această agitație. România, care reușise să păstreze o neutralitate favorabilă Puterilor Occidentale atîta timp cît frontul de vest rezista, a fost constrînsă să participe la evenimente, pe urmă la războiul germano-sovietic. Și ea nu putea face aceasta decît conform liniei de împărțire stabilită de comun acord de Hitler și Stalin, — linie care plasa Basarabia de partea sovietică și restul țării de partea germană.

Împărțirea Europei de Est a condus întotdeauna la război. Așa au fost războaiele care au urmat împărțirii Poloniei. Așa a fost Campania din Rusia care a urmat tratatului de împărțire de la Tilsitt, încheiat între Napoleon și țarul Alexandru 1.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

2) Este adevărat că Sir Winston n-a obținut nici un profit de pe urma „acordului" său de la Moscova. El nu și-a rezervat decît obligații în Grecia, pe care le-a trecut cu prima ocazie Statelor Unite.

Este la fel de adevărat, că el nu înțelegea să încheie un acord definitiv. O spune în mod clar : „... Nu ne-am ocupat decît de acorduri privind perioada de război. Toate problemele mai vaste erau rezervate, de o parte și de alta, pentru ceea ce noi speram atunci că va fi o conferință de pace după victorie". Dar îndoiala că această „perioadă de război" se putea prelungi l-a atins totuși, atunci cînd, de teamă de a nu părea „puțin" cinic, a vrut să ardă corpul delict. Mai puțin scrupulos, dar mai prudent, Stalin a refuzat să ardă hîrtia compromițătoare. Această hîrtie de fapt, reprezenta pentru el ceva mai mult decît un important procentaj din teritoriul european ; era argumentul de netăgăduit care îi permitea să înlăture, în viitor, punctele de vedere jenante, cum erau acelea conținute în Charta Atlanticului și în declarațiile Aliaților privind scopurile lor de război. Stalin avea de acum înainte mîinile libere : el putea să cucerească după propria dorință ; să adauge la procentajul care îi fusese acordat alte procentaje pe care și le va atribui singur, și asta fără ca Occidentul să se poată opune invaziei sovietice în numele dreptului și al principiilor.

Mica hîrtie pe care Sir Winston i-a strecurat-o lui Stalin îi asigura deci acestuia din urmă un beneficiu triplu :

Contribuia la dezarmarea morală a Occidentului.

Îl autoriza pe Stalin să dezmembreze „provizoriu" Europa însușindu-și Estul și ținînd Vestul sub amenințarea constantă a pozițiilor pe care el le ocupase în Europa.

Îl determina pe Stalin să facă să dureze acest „provizorat" întreținînd confuzia și împiedicînd întoarcerea la un statut normal, de pace.

O dată în plus, împărțirea Europei de Est deschidea porțile războiului. Sir Winston Churchill se îndoia oare, amintind acest episod al ultimei călătorii la Moscova, că-și revendica de fapt paternitatea războiului rece?

3) După astfel de rezultate, care demonstrează ce poate să rezulte dintr-o conversație „la cel mai înalt nivel" cu Sovietele, este normal ca ideea d-lui Churchill de a se reîntoarce la Moscova pentru a avea un schimb liber de vederi la același nivel, înspăimîntă în mod justificat o parte a lumii : Sir Winston nu riscă oare să găsească, la capătul unei călătorii atît de lungi, mica hîrtie pe care Stalin n-a ars-o?

Este întotdeauna periculos să fie reluată o conversație începută prost. Pentru a se ajunge la o pace durabilă, în actualele circumstanțe, este mai important ca aceasta să fie pregătită cu grijă, decît „negociată" în mare grabă. O asemenea pace necesită un spirit constructiv și un plan de ansamblu. Cum este vorba în primul rînd de pacea Europei, aceasta cere o concepție clară și precisă asupra a ceea ce ar trebui să fie Ordinea Europeană. Nu este calea cea mai ușoară și poate nici cea mai rapidă pentru a se ajunge la o înțelegere cu Moscova, dar este calea care conduce spre adevărata pace. În acest sens nu există alta.

4) Mai trebuie insistat asupra efectului deplorabil pe care aceste destăinuiri ale lui Sir Winston Churchill îl vor provoca în Estul Europei?

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Ele sînt de natură să zguduie din temelii încrederea popoarelor din Est în Puterile democratice și chiar în principiul democrației.

O dată cunoscut (și Sovietele vor fi primele care să răspîndească această veste), faptul că suferințele unei jumătăți din Europa se datorează unui „aranjament" și unei împărțiri, sugerate de unul din oamenii cei mai reprezentativi ai Occidentului, descurajarea popoarelor care rezistă încă în fața a ceea ce ele consideră a fi o tiranie impusă arbitrar prin singura voință a Rusiei Sovietice, va fi fără limite. Singurii beneficiari ai acestei dezamăgiri vor fi adversarii democrației: de-o parte comuniștii, care vor exploata în favoarea lor carența Occidentului, și „fasciștii" care au acuzat întotdeauna în mod fals Occidentul de complicitate cu Moscova.

STATELE RĂSĂRITENE ȘI DECLARAȚIA D-LUI BEVIN ÎN FAVOAREA EUROPEI UNITE**

Declarația d-lui Bevin cu privire la Europa Unită a stîrnit cel mai viu interes printre toți Europenii, — cei din Apus și cei din Răsărit. Toți își dau seama că neorînduiala cumplită care dăinuește în lume nu mai poate fi înlăturată aci prin măsuri de ordin național; nu mai sînt cu putință „soluții" franceze, engleze sau germane; o singură soluție e mîntuitoare: soluția europeană, adică înfăptuirea Europei Unite.

De aceea, toți Europenii care își dau seama de gravitatea stărilor de azi, au aflat cu mulțumire că guvernul Marii Britanii a hotărît să pună politica britanică în slujba ideii de unitate europeană. Aceiași Europeni își amintesc cu recunoștință că cea dintîi chemare, cea dintîi poruncă pentru a privi refacerea vechiului Continent în lumina intereselor comune europene a pornit din Statele Unite și că Secretarul de Stat George Marshall a muncit și a luptat cu acest prilej ca cel dintîi dintre Europeni.

Mai e oare nevoie ca să însemn aci înțelesul precis pe care cuvîntul „Europa" — svîrlit în frămîntarea de azi — l-a și luat în mintea atîtor popoare, dornice de a-și salva drepturile și libertatea?

În Apus, acest cuvînt a ajuns să fie o lozincă, neapărat trebuincioasă pentru apărarea așezămintelor și al valorilor unei foarte vechi civilizații.

În Europa răsăriteană, însemnătatea cuvîntului e și mai mare: Europa e o nădejde și o făgăduință de eliberare; e prevestirea mult doritului sfîrșit al actualului regim de ocupație, de siluire și de teroare.

Iată de ce popoarele răsăritene au dat declarației d-lui Bevin închinată Europei Unite, un înțeles mai larg, mai cuprinzător decît acela care reiese din formulele pe care ministrul de externe britanic s-a simțit nevoit să le întrebuințeze.

Dl. Bevin s-a mărginit să pomenească de nevoia de unire a Europei apusene; politica lui nu depășește, pare-se, acea Cortină de Fier, dincolo de care ar dăinui — după spusele lui — un „fait accompli", o faptă împlinită. Prin această dureroasă expresie, dl. Bevin nu s-a gîndit să îndreptățească, nici să legitimeze ceea ce se petrece în dosul „Cortinei";

** Este vorba tot de o copie dactilografiată, în limba română, după cît se pare, incompletă. Nu sînt menționate data și locul.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

el a voit, cel mult, să deslușească astfel o jalnică stare de fapt. Adevărul e însă că nu poate fi vorba de o „faptă împlinită", fiindcă nu e popor, nu e bărbat întreg și liber care să fi acceptat regimul impus azi în țările răsăritene. Istoria ne învață că nu e faptă care poate fi și poate rămîne împlinită împotriva voinței și a conștiinței popoarelor. În zilele de azi, nu e putere în lume, oricît de mare și de necruțătoare ar fi, care s-ar putea împotrivi, vreme îndelungată, ideii de Unire Europeană, dacă această idee va ajunge să fie ceea ce trebuie să fie: o credință.

În adevăr, ideea europeană nu poate înfățișa numai o atitudine de resemnare, o luare de poziție defensivă, un plan îngrădit pentru refacerea unui Continent trunchiat — și acceptarea implicită a tuturor nelegiuirilor care tulbură întreg Răsăritul. O asemenea politică nu ar putea ține piept năvalnicului asalt al acelei puteri ale cărei pofte sînt neîngrădite și ale cărei năzuinți sînt universale.

Numai printr-o politică deopotrivă de universală, urmărind împlinirea, pretutindeni, a unei ordini de drept, mai poate fi mîntuită, ceea ce ne place să numim, civilizația europeană.

Înfăptuirea unei „Europe Unite" e un pas, cel dintîi, și cel mai însemnat, pe calea împlinirii unei asemenea ordini.

Firește că această Europă Unită nu poate răsări dintr-odată. Începutul trebuie făcut în Apus, acolo unde popoarele își pot împlini voința în libertate.

E nevoie însă, neapărat ca politica de unire a Europei să însemne, de la început, o faptă pozitivă, un principiu activ și dinamic de ordine, menit să pornească din Apus spre Răsărit, ca mai toate principiile politice care au liberat și au cîrmuit Europa în veacurile din urmă.

În rezumat: Europa trebuie privită azi ca un tot; numai astfel va putea fi mîntuită.

Nu poate fi liniște și siguranță politică în Apus, dacă libertatea se pierde la Răsărit. Nu e refacere economică cu putință, dacă bariera blestemată care rupe Europa în două și desparte cele două jumătăți de continent, economicește complementare, nu e dărîmată. Nu poate fi progres, nici dreptate socială, atîta vreme cît, într-un continent rupt în bucăți, munca și producția nu pot fi deplin valorificate; Cortina de Fier e pricină de sărăcie și de necaz atît pentru muncitorii apuseni cît și pentru țăranii din România, din Polonia și din Balcani.

De altfel, linia care taie în două continentul european e trasă în nisip, ea poate fi împinsă spre Apus prin voința fără astîmpăr a Moscovei, după cum poate fi dată îndărăt printr-o voință potrivnică. Acolo unde se află, nu va rămîne, fiindcă nu are greutatea unui hotar legitim. Ea nu are nici caracterul unui asemenea hotar; nu e o frontieră geografică, nici politică, ci e doar linia unde s-au oprit de nevoie, în fața ostașilor apusului, neîngrăditele ambiții ale Imperiului din Răsărit. Deși oprite vremelnic, ambițiile au rămas neîngrădite. Zona de ocupație, dincolo de Cortina de Fier nu e pentru aceste ambiții un loc de oprire, ci un loc de pornire înainte. De-a lungul liniei de despărțire, un conflict poate oricînd izbucni. În zilele de azi, totul e în mișcare și va rămîne astfel pînă cînd legea va învinge voința arbitrară, pînă cînd o politică urmărind o temeinică și întinsă rînduire va învinge, pretutindeni, forțele nelegiuite care dezbină, despart și tulbură lumea.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Iată de ce bărbații, care pot vorbi liber în numele națiunilor răsăritene, țin să declare azi, cînd problema Europei Unite e la ordinea zilei, că Europa trebuie privită în întregimea ei, și că singura soluție care poate asigura ordine și pace e aceia care prevede aceeași dreaptă rînduială pentru toată Europa.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

OPINII

Documentul istoric—Izvor de cultură

MARIN R. MOCANU

Produs ce se constituie ca rezultat al practicii omului de transformare a mediului natural și social [1], cultura a evoluat, ca noțiune, pe un drum de-a dreptul sinuos, cu nenumărate meandre. Epoca modernă a operat *delimitări* categoriale între noțiunea de cultură și cea de *civilizație*. Astfel, din ambele noțiuni cu un fond comun, constituit din ansamblul cunoștințelor și al experienței omenești [2], cea de *civilizație* reprezintă cultura *in actu*, realizarea, sub cele mai diverse și concrete forme ale valorilor culturale, a modului de viață al omului, *cultura* presupunînd nu atît o *totalitate*, un *sumum* de produse materiale și spirituale, cît, mai ales, *creația*, ca factor dinamizator al progresului.

Prin urmare, dacă noțiunile în discuție nu sînt sinonime, o civilizație nu presupune (neapărat) o identitate de cultură [3], înfloritoarea civilizație romană, de pildă, nu se susținea pe o cultură echivalentă, ca la greci. Cu toate acestea, drumul de la cultură la civilizație nu e ireversibil, bunurile materiale, determinînd condițiile vieții noastre, ne intră în deprinderi și se prefac cu timpul, prin adaptare, în valori sufletești, civilizația transformîndu-se astfel, în cultură [4]. Această reversibilitate se degajă și din caracterul sincronic al civilizației și culturii, viața socială pe o anumită arie geografică neputînd fi studiată izolat, ci în conexiunile și legăturile ei reciproce, din acel spirit al veacului (saeculum) [5].

Independența și interdependența formării civilizației române moderne „dominată de un spirit unic, pot fi înglobate într-o singură lege: în legea sincronismului vieții moderne, care lucrează în chip nivelator și nu de diferențiere" [6], cu condiția păstrării conținutului original național al culturilor și civilizațiilor. *Unirea și Independența*, privite în acest *context*, sînt rezultatul îmbinării ideale a cunoașterii vii a trecutului istoric și spiritual al poporului nostru cu acțiunea forțelor progresiste, *pașoptismul* nefiind manifestarea pasiunii de a înnoi, grăbit, în disprețul tradiției, de a schimba, demonstrativ, stările orientale cu cele europene, ci o *sinteză* a tot ceea ce era trecutul și prezentul, naționalul și universalul [7].

★

Vitalitatea și originalitatea unei culturi sînt exprimate prin modul de comportare față de *strămoșii spirituali* [8], nefiind (obligatoriu) vorba

---

1 *Mic dicționar filozofic*, ed. II, București, 1973, p. 122.
2 *Ibidem*, p. 87.
3 Eugen Lovinescu, *Istoria civilizației române moderne*, București, 1972, p. 365.
4 *Ibidem*, p. 371.
5 *Ibidem*, p. 379–380.
6 *Ibidem*, p. 394.
7 Dan Zamfirescu, *Istorie și cultură*, București, 1975, p. 19.
8 *Ibidem*, p. 46.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

de un cult al morților, ci mai degrabă de sentimentul dialogului neîntrerupt între cei de azi și cei ce au trăit în trecut; prin acest dialog, personalitățile cele noi, ale acelui *azi*, se structurează la dimensiunile colective ale culturii căreia le aparțin.

Această *transmitere* a spiritului culturii se face în forme și ipostaze diferite, între care *documentul scris și tipărit* [9] ocupă locul *semnului semnifiant*, astfel încît istoria culturii noastre moderne ar fi luată drept un fenomen miraculos, de nu s-ar face apel la temeiurile *genezei* [10]. Așadar, timpul se statuează în axa verticală pe care se structurează evolutiv orice cultură, determinînd omul ca ființă istorică în măsura în care acesta este și o ființă culturală [11]. Privite individual sau grupate după anumite criterii, mărturiile scrise dau posibilitatea studierii mai multor fenomene și aspecte ce țin de evoluția unor forme de limbă, a unor genuri literare și concepte filozofice.

Se poate spune, prin urmare, că orice istorie autentică a unei culturi scrise prezintă viața operelor și se reprezintă prin ele [12]. Tratate cronologic, de pildă, și cantitativ, mărturiile scrise conțin pentru prezent informații și semnificații despre oamenii care le-au gîndit și scris, despre starea lor de spirit și viziunile lor asupra lumii și a mersului ei. Privită din acest unghi, *opera* reflectă atît mentalitatea autorului, precum și pe aceea a grupului social căruia îi aparține și a grupurilor sociale cărora li se adresează.

În reliefarea caracterului omogen al culturii române de pînă în secolul al XIX-lea, trebuie atribuit *documentului* (mai generic, în accepțiunea modernă, Arhivelor) locul de prim plan în evoluția interpretării și contribuției celor trei categorii de mărturii (scrise, figurative și orale), cu atît mai mult cu cît, în afara unor studii asupra anumitor perioade istorice, nu s-au întreprins cercetări de ansamblu în care fenomenul cultural să fie abordat prin studierea variatelor categorii de documente emanate în societatea românească de la formarea poporului român și pînă astăzi [13].

Cercetînd cultura scrisă de la mijlocul secolului al XVII-lea și pînă la jumătatea celui de-al XIX-lea, se constată o evoluție a literaturii în limba română, legată organic de cea orală și de pictură, elementul autohton fiind preluat de limbajul specific din sectorul oral și figurativ și amplificat în cel scris [14].

Sfîrșitul secolului al XIX-lea, cînd se afirma A. D. Xenopol și își începe activitatea de istoriograf N. Iorga, aduce cu sine *curentul istoric*, curent care lărgește substanțial baza documentară a cercetării și tratării culturii române. Traiectoria spirituală a lui N. Iorga l-a făcut să meargă de la istoria și cultura universală către istoria și cultura națională, de la cunoașterea istoriei Europei, la cunoașterea istoriei țării, de la cerce-

---

[9] *Ibidem*.

[10] *Ibidem*, p. 48.

[11] Dan Cruceru, *Diacronismul culturii*, București, 1981, p. 5.

[12] Al. Duțu, *Sinteză și originalitate în cultura română*, București, 1972, p. 5.

[13] *Ibidem*, p. 7—8.

[14] *Ibidem*, p. 212.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

tarea arhivelor și bibliotecilor străine, la cele aflate în țară [15]. Aceasta nu l-a împiedicat să clădească un *ideal național* pentru spiritualitatea română de sfîrșit și început de veac, ideal văzut din perspectiva istoricului și în primul rînd a istoricului culturii.

„Spuneți compatriotului meu — scria el în „Viața intelectuală" — că în România există instituții de cultură mai vechi decît în țările de dincolo de Dunăre, o limbă ale cărei monumente literare datează din secolul al nouăsprezecelea, o continuitate perfectă a tradiției literare" [16]. Manifestînd încă din tinerețe o pasiune devoratoare de cercetător al arhivelor, al tuturor locurilor care adăposteau documente, N. Iorga a intrat în marea istorie prin istoria culturii, cu studii monografice și studii de sinteză.

★

Este absolut necesar să reliefăm, în acest context, aportul benefic al „zăcămintelor arhivistice" la întronarea spiritului critic în istoriografie, la fundamentarea istoriei ca știință, mai ales că, după cum se va vedea, acest spirit a generat o întreagă emulație și atmosferă culturală în pragul vieții moderne a societății românești.

Organizarea instituțională se deplasează în această perioadă către domeniul *cercetării*, eforturile individuale, oricît de notabile, dovedindu-se insuficiente pe tărîmul faptelor istorice, iar izvoarele arhivistice, inepuizabile. Încă la 1838 se publica un apel pentru constituirea unei societăți cu scopul de a tipări manuscrise și cărți referitoare la istoria românilor [17], iar la 1856 se proiectează editarea unei colecții de documente privitoare la aceeași istorie [18].

O serie de proiecte vizînd instituții și secții care să se ocupe de culegerea, publicarea și studiul critic al documentelor, din punct de vedere istoric și filologic, preocupă și pe G. Sion, I. Maiorescu, D. A. Sturdza, Al. Odobescu, V. A. Urechia, acesta din urmă reușind să înființeze la Iași, în 1860, din îndemnul lui Kogălniceanu, „*Societatea Ateneului Român*", iar în Transilvania, G. Barițiu, T. Cipariu, I. Pușcariu și A. Șaguna făceau eforturi interminabile pentru înființarea unei Asociații culturale, urmărind ridicarea culturală a românilor din această provincie istorică, luînd astfel ființă Astra [19].

În 1866, stăruințele lui V. Boerescu și N. Crețulescu se concretizează în fondarea *Societății Academice*, cu misiunea de a organiza și îndruma studiile lingvistice și istorice. Societatea Academică, din care se va naște Academia Română (1879), s-a preocupat metodic de culegerea, organizarea și valorificarea izvoarelor arhivistice, acestea constituind o constantă a activității istoriografice a lui Kogălniceanu, Hurmuzaki, Hașdeu, Urechia, Tocilescu, Xenopol, precum și pentru noua generație de istorici care va constitui, la începutul secolului nostru, *școala critică*

---

[15] Valeriu Râpeanu, *Cultură și istorie II, N. Iorga, Gheorghe Brătianu*, București, 1981, p. 71.

[16] *Ibidem*, p. 25.

[17] „Muzeul Național", II, București, 1837—1838, p. 47—49.

[18] Al. Zub, *De la istoria critică la criticism*, București, 1985, p. 66.

[19] *Ibidem*, p. 67.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

a istoriografiei românești: D. Onciul, I. Bogdan, N. Iorga, V. Pârvan, C. Giurescu ș.a.[20].

Apărută din necesitatea valorificării istoriografice și filologice a izvoarelor de arhivă și a celor bibliografice, Academia a devenit în scurt timp centrul de iradiere și propagare culturală și științifică, în jurul căruia au gravitat toate personalitățile vieții cultural-științifice românești.[21]

★

Procesul de integrare a cunoștințelor în științele sociale se desfășoară în ultimul timp mai intens decît în științele naturii, pe măsură ce omul se așază tot mai mult în centrul activității de cercetare, dezvoltîndu-se și ca *obiect* al întregii activități de cunoaștere [22]. Avînd în vedere această inevitabilă tendință de întrepătrundere în continuă creștere, de contopire a științelor sociale, delimitarea *teoretică* a tuturor domeniilor științelor sociale, pentru a putea crea logica întregii științe despre societatea în ansamblu, apare ca de neînlocuit.

Atribuirea caracterului de știință disciplinei istoriei se datorează, în mare măsură, dezvoltării accelerate a cercetărilor istorice din secolul al XIX-lea, care a fost numit, pe drept cuvînt, „veacul științelor istorice" [23], al progreselor mari atît în latura izvoarelor, cît și în cea a utilizării informațiilor documentare — înregistrate de științele istorice. Stabilirea acestui caracter, a acestui statut științific se datorează, explicabil, celor ce s-au ocupat (și se ocupă) de filozofia istoriei — disciplină care, de mai multe decenii, se autoconstituie într-o disciplină științifică de sine stătătoare, în vastul cîmp al cercetărilor filozofice.

Istoricul adevărat nu poate ignora *natura* istoriei și *condiția cunoașterii* în istorie, deoarece știința istorică nu poate fi redusă la descrierea empirică a unor fapte ale evoluției umane [24]. Cercetarea (și cunoașterea) trecutului nu se limitează pur și simplu la *narațiune*, la o reconstituire literară. Istoria, ca știință, se definește prin *adevărul* pe care-l stabilește, reconstituindu-l, ea fiind opusă prezentărilor, tratărilor imaginare ale trecutului. Obiectul istoriei, cîmpul ei de investigații s-a definit, de asemenea, greoi, de aici și lipsa ei de considerare pe plan științific, manifestă o bună perioadă din contemporaneitate.

„Cea dintîi mare greșeală comisă de toți învățații — afirma A. D. Xenopol — este aceea de a privi istoria ca o știință singulară, alăturea cu dreptul, morala, psihologia etc. S-a luat însă aminte încă de mult că istoria este o știință foarte vastă, ce s-ar aplica aproape la toate cunoștințele omenești. În realitate istoria nu e o știință sigulară și anume o știință a faptelor spiritului, cum este ea definită de obicei, ci o dis-

---

[20] *Ibidem.*

[21] N. Iorga, *Despre adunarea și tipărirea izvoarelor relative la istoria românilor. Rolul și misiunea Academiei Române*, în *Prinos lui D. A. Sturdza la împlinirea celor șaptezeci de ani*, București, 1903, p. 77, 87, 96, 98—100, 111—115, 126—127.

[22] N. G. Volcov, *Sociologia științei*, București, 1969, p. 258—259.

[23] N. Bagdasar, *Filosofia contemporană a istoriei*, București, 1930, p. XXVIII.

[24] Al. Tănase, *Despre natura faptului istoric*, în *Filozofia istoriei*. Studii, București, 1969, p. 10.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

ciplină ce se îndeletnicește cu dezvoltarea atît a lumii materiale, cît și a celei spirituale" [25].

În definirea istoriei ca știință, o contribuție esențială au avut-o dezbaterile asupra faptului istoric, a datului istoric, care au demonstrat că orice fapt istoric se referă la existența reală, petrecută, realizată, că orice fapt are o determinare spațio-temporală concretă, în raport cu alte fapte, constituind o părticică din fluxul existenței.

Relatările în jurul obiectului și legității istoriei, al devenirii ei ca știință, al metodei dialectice de cercetare au fost invocate aici deoarece definirea domeniului istoric și perfecționarea metodologiei istoriei s-au făcut, în mod practic și teoretic, în strînsă legătură cu dezvoltarea și constituirea disciplinelor auxiliare care concură la adîncirea cercetării istorice.

Critica istorică — munca de analiză și sinteză a cercetătorului pentru extragerea și verificarea datelor ce vor servi la reconstituirea faptelor și evenimentelor istorice — se împarte în critica exterioară și critica interioară sau critica faptelor [26]. Aceste critici — cărora li se mai spune și „critica originii" — determină împrejurările exterioare și condițiile alcătuirii izvorului, avînd drept scop stabilirea valorii istorice a mărturiilor cuprinse în izvorul cercetat și a autorității științifice a acestuia.

Această etapă a cercetării științifice — critica istorică (căreia îi urmează „*construcția istorică*" — munca de sinteză a istoricului pentru reconstituirea fenomenelor istorice), cercetătorul o străbate, în mod obligatoriu, cu ajutorul disciplinelor auxiliare ale istoriei (paleografia, diplomatica, sigilografia etc.). La definirea caracterului științific al activității arhivistice, paleografia, diplomatica, sigilografia ș.a. aduc o contribuție de *substanță*, operînd ca niște *discipline* „tehnice" asupra izvoarelor documentare.

Caracterul științific al activității arhivistice constă în *siguranța* cu care operează asupra documentului, așezîndu-l în *spațiul*, *timpul* și *adevărul* lui, în puterea de *adaptabilitate*, la cerințele legico-obiective ale cercetării științifice în general și istorice în special, precum și în generalizarea practicii dobîndite de-a lungul timpului, materializată în criterii, principii și norme.

Știința arhivistică este, prin *conținutul* ei, *unitară* și în același timp, singura *știință* „de arhivă" auxiliară a istoriei, știință care se constituie într-unul dintre cele mai importante elemente în definirea istoriei ca știință [27]. Apărută și dezvoltată ca o necesitate a științei istorice, a acțiunii legii adevărului istoric, știința arhivistică este *angrenată* tot mai evident ca o *parte* a unui *întreg* în sistemul științific general. Din acest motiv, știința arhivistică, căutînd să țină pasul cu cercetarea științifică pluridimensională, își dezvoltă, firesc, acele laturi care converg plusul direcțional al cercetării științifice în ansamblu.

Studiind cu rigurozitate specifică omul de știință numeroasele piese arhivistice, pe care le arhitecturalizează creator într-o viziune unitară,

---

[25] A. D. Xenopol, *Scrieri sociale și filozofice*, București, 1967, p. 218.

[26] C. I. Andreescu, *Știință și tehnică în istorie*, în „Hrisovul", IV, 1944, p. 34.

[27] A. Sacerdoțeanu, *Științele auxiliare ale istoriei*, în „Raze de lumină", X (1938), p. 303.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

autorul cărţii *Convergenţe spirituale*, Victor Neumann, reuşeşte să creioneze o imagine integratoare a universului spiritual central-sud-est european, obţinînd o cunoaştere „mai profundă a relaţiilor şi interferenţelor culturale dintre români, sîrbi, maghiari, saşi, svabi, evrei. şi aceasta pentru că spiritualitatea întregii zone ... nu s-a afirmat izolat, ci printr-un efort colectiv, ceea ce a şi oferit şansa unei mai rapide descoperiri a vocaţiei europene a Centrului şi Sud-Estului" [28]. Din această ambianţă culturală multidimensională, autorul se întoarce străluminat în propria-i cultură românească, redîndu-i adevărata-i dimensiune valorică, ca o voce distinctă a corului european al spiritualităţii.

Experienţa a dovedit — şi celor din afara preocupărilor acestui domeniu — că pentru a *profesa* ştiinţa arhivistică este necesar omul de *erudiţie ştiinţifică*, cu pregătire specializată în acest domeniu, capabil să ieoretizeze, de la particular la general şi invers, fenomenul arhivistic pe care să-l substituie, apoi,creator, celui istoric. Şi, ca orice *creator*, istoricul este, alături de oricare om de ştiinţă, om de litere şi de artă, un făuritor de cultură.

[28] V. Neumann, *Convergenţe spirituale*, Bucureşti, 1987,p. 13.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Al XVII-lea Congres Internațional de Științe Istorice

Manifestare științifică de prestigiu, cel de al XVII-lea Congres Internațional de Științe Istorice, reunind un mare număr de participanți veniți din Europa ca și din alte continente, s-a desfășurat în vara acestui an în capitala Spaniei. Deschiderea lucrărilor a avut loc pe data de 26 august, prin cuvîntul adresat participanților de reprezentantul Comitetului Național al Istoricilor Spanioli, ca și de președintele și secretarul Comitetului Internațional de Științe Istorice. Festivitatea deschiderii a fost urmată de conferința profesorului Miguel Angel Zadiro Quesada, referitoare la „Mediul hispanic al lui Cristofor Columb", temă menită a releva faptul că, desfășurat nu întîmplător la Madrid, Congresul se înscria în acțiunile ce pregătesc sărbătorirea, în 1992, a 500 de ani de la descoperirea „Noii Lumi".

Conform reglementărilor Comitetului Internațional de Științe Istorice, pentru a se asigura abordarea unei problematici cît mai largi din punct de vedere tematic, al zonelor de referință și al epocilor istorice, lucrările au fost structurate pe secții. La secția „Mari teme" s-a dezbătut și de această dată o problematică de larg interes. Primul raport susținut în cadrul acestei acțiuni, datorat lui Charles Verlinder (Belgia), referitor la „Descoperirea Americii de către europeni și consecințele sale", a fost urmat de cîteva corapoarte care, prezentînd punctul de vedere al diferitelor școli istorice care au detaliat unele aspecte privind „modul în care descoperirea și consecințele ei explică unele trăsături ale societății americane de astăzi" (coraportor Frédéric Mauró—Franța); „Raportul dintre descoperire și sclavaj" (Jurgen Helle — R. D. Germană); „Repercursiunile descoperirii în zonele Atlanticului și Pacificului", etc. Celelalte subiecte abordate la această secție s-au referit la „Megalopolisul în istorie. Aspecte economice, social-culturale și politice" (raportor T. C. Barker—Anglia) și „Revoluțiile și reformele. Influența lor asupra istoriei societății" (raportor Ioachim Herrmann — R.D.G.).

Secția Metodologie a avut pe ordinea de zi următoarele teme: 1. „Concepții europene și asiatice asupra timpului în istoriografie" (raportor — Masaki Miyake — Japonia și Aleksander Gieysztor — Polonia); 2. „Antropologie, istorie socială și istorie culturală" (raportori V. Bromley și V. A. Tishkov—U.R.S.S.); 3. Bibliografie istorică, avînd la rîndu-i patru subsecții: a. „Genurile bibliografiei istorice și problemele sale teoretice"; b. „Bibliografia în istoria medievală și modernă"; c. „Bibliografia în istoria secolelor XIV—XX"; d. „Bibliografii colective și de colectiv, bibliografii necunoscute". Secția cronologică a fost structurată în cinci grupe. La prima dintre acestea (antichitatea), s-au dezbătut două teme: 1. „Migrațiile de populație în America precolumbiană" și 2. „Miturile și simbolurile ca surse ale istoriei în lumea mediteraneană'.

La Secția de istorie medievală s-au abordat probleme în legătură cu 1. „Sistemele feudale în Asia"; 2. „Lumea rurală și mișcările comunale".

În subsecția istoria modernă, specialiștii s-au referit la: 1. „Cerealele și istoria mondială" și 2. „Modernizarea lumii arabe". Au trezit interes și temele dezbătute în Subsecția istorie contemporană: 1. „Formarea și școlile tehnice în societatea modernă"; 2. "Evoluția profesională a femeii și a statutului său după revoluția industrială"; 3. „Noile cercetări asupra tratatelor din preajma și din timpul celui de al doilea război mondial"; 4. „Progresul în pace, regresul în război, un model de interpretare din secolul al XX-lea"; 5. „Politica socială în secolele XIX—XX"; 6. „Conștiința națională, unitate și mișcări populare în Asia și în Africa".

Alte comunicări, a căror abordare a necesitat urmărirea obiectivelor respective pe o perioadă mai lungă, au fost grupate sub genericul „Teme care se referă la mai multe secții cronologice": 1. „Nașterea și difuzarea științei; mișcări și schimbări intelectuale"; 2. „Strategii pentru menținerea la putere"; 3. „Organizarea muncii"; 4. „Relația evrei, creștini și musulmani"; 5. „Boala și societatea"; 6. „State și imperii din Africa înainte de 1800"; 7. „Centre și periferii, metropole și colonii".

Ordinea de zi a organismelor internaționale afiliate a diversificat și mai mult problematica dezbătută, facilitînd totodată a-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

profundarea cunoașterii istorice într-un domeniu sau altul : Comisia Internațională de Istorie Militară comparată („Influența gîndirii militare asupra războiului în ultimele cinci secole"); Societatea Internațională pentru Didactica Istoriei („Schimbarea conștiinței istorice prin stabilirea spațiului mondial al istoriei"); Asociația Internațională pentru Studii Bizantine (1. „Boala și societatea în lumea bizantină"; 2. „Nonconformismul după Iustinian"); Institutul Panamerican de Geografie și Istorie (1. „Cartografia și istoria"; 2. „Istoria ideilor despre descoperire"); Federația Internațională a Societăților și Institutelor pentru Studiul Renașterii („Reforma"); Asociația Internațională de Istorie a Dreptului și a Instituțiilor și Comisia Internațională pentru Istoria Universităților („Puterile politice și lumea universitară"); Comisia Internațională de Studii Istorice Slave („Contactele între țările iberice și lumea slavă din secolul al XVI-lea pînă în zilele noastre"); Comisia Internațională de Studii Latino-Americane și a Caraibilor („Continuitate și discontinuitate în istoria Americii Latine"); Asociația Internațională de Istorie Economică („Comerțul internațional cu produse alimentare din evul mediu timpuriu"); Comisia Internațională de Istorie a Istoriografiei („Istoriografia occidentală și neoccidentală. Tradiții, contacte, noi apropieri"); Comisia Internațională de Istorie Ecleziastică Comparată. 1.(„Biserica și naționalitatea"; 2. „Biserica în oraș"). Comisia Internațională de Istorie a Mișcărilor Sociale și a Structurilor Sociale („Tineretul și mișcările sale din secolele XIX—XX"); Comisia Internațională pentru Istoria Adunărilor de Stat; (1. „Justiționalizarea parlamentară a cuceririlor insurecționale sau revoluționare"; 2. „Revoluțiile și dreptul constituțional"; 3. „Adunările de Stat, parlamentele și grupurile de presiune"); Asociația Internațională de Studii Sud-Est Europene (1. „Lumea balcanică și din sud-estul Europei în lumina miturilor, legendelor și literaturii sale istorice"; 2. „Sud-estul Europei și marile drumuri comerciale, aspecte politice, economice și social-culturale"); Comitetul Internațional al Istoriei Celui de-al Doi ea Război Mondial („Drumul spre război"); Comisia Internațională pentru Istoria Orașelor („Reglementarea formării de noi orașe și cartiere în secolele XIV—XVIII"); Asociația Internațională de Istorie Comparată a Europei („Opiniile pub ce europene și decolonizarea după cel de al doilea război mondial"); Uniunea Istoric or Arabi („Contribuția arabă și musulmană la civil zața mondială").

Variate și interesante teme au reținut atenția membrilor comisiilor interne, respectiv : Comisia Internațională de Diplomatică („Falsul în domeniul diplomatic"); Comisia Internațională pentru Istoria Revoluției din Octombrie (1 „Sovietele și organizările sociale în Revoluția din Octombrie"; 2. „Omul în Revoluția din Octombrie"); Comisia Internațională de Demografie Istorică (1 „Migrările la distanțe lungi începînd din secolul al XV-lea"; 2. „Rolul statului și al opiniei publice în legătură cu comportamentul sexual și demografic"); Comisia Internațională de Istoria Revoluției Franceze („Bilanțul activităților ocazionate de bicentenarul revoluției"); Societatea pentru Istoria Cruciadelor și a Orientului Latin („Musulmanii sub puterea creștină — 1100—1300"); Comisia de Bibliografie („Informația metodologică și tehnică în științele istorice"); Comitetul Internațional pentru Metrologie Istorică („Greutățile și măsurile în manualele de comerț și în cărțile de contabilitate"); Asociația Internațională pentru Mijloace Audio-Vizuale în Cercetarea Istorică și în Educație („Istoria la televiziune"); Federația Internațională pentru Cercetarea Istoriei Femeii („Schimbări în ciclul de viață al femeilor într-o perspectivă socio-economică și politică").

O altă modalitate de dezbatere a unor probleme de larg interes pentru participanți a constat în organizarea unor mese rotunde, avînd ca subiect : 1. „Surse manuscrise din epoca lui Marco Polo"; 2. „Epoca luminilor. Comparație între Europa și Asia"; 3. Protecția civililor și a prizonierilor de război în timpul primului război mondial"; 4. „Examen prin filosofii istoriei. Un dialog între filosofii istoriei și is or ci", 5. „Romanitea orientală și romanitatea occidentală"; 6. „Comenius în știința și cultura mondială"; 7. „Istorici, politicieni și ideologie"; 8 „Istoricii și salvarea moștenirii culturale a umanității"; 9. „Noile cercetări asupra istoriei serviciilor de învățămînt în secolul XX"; 10. „O comparație între Budapesta și New-York"; 11. „Aspecte tehnice ale industrializării în țările mediteraneene în secolele XIX—XX"; 12. „Informatica și istoria"; 13. „Istoria țiganilor și sursele sale".

La lucrările forumului istoricilor desfășurat la Madrid au participat desigur și istorici din România. Deși ei nu au constituit o delegație, în sensul că fiecare a acționat după propria voință și preocupări în conformitate cu obiectivele instituției pe care o reprezintă, aceștia s-au străduit să facă cunoscute pe plan mondial rezultatele istoriografiei românești. Au fost prezente la Madrid cadre didactice din învățămîntul superior venite din București, Cluj și Iași, ca și cercetători științifici, printre care îi menționăm

năm pe: Dan Berindei, Ligia Bîrzu, Constantin Bușe, Stelian Brezeanu, Virgil Cîndea, Paul Cernovodeanu, Costache Codrescu, Eugen Denize, Maria Dogaru, Mircea Dogaru, Vasile Gionea, Sergiu Iosipescu, Zoe Petre, Grigorie Ploieșteanu, Aurel Pop, Andrei Pippidi, Cristian Popișteanu, Dumitru Preda, Dumitru Protase, Alexandru Savu, Ștefan Ștefănescu, Pompiliu Teodor, Răzvan Theodorescu, Vasile Vesa, mitropolitul Nestor Vornicescu, Mihail Zahariade, Alexandru Zub.

Participanții români au constituit, o prezență activă, în sensul că unii au întocmit corapoarte sau intervenții la temele dezbătute în diferitele secțiuni, alții au susținut comunicări și au luat parte la discuții în cadrul organismelor afiliate ori al comisiilor interne. În volumele cuprinzînd lucrările congresului se află inserate corapoartele și intervențiile domnilor Dan Berindei („Țările din sud-estul Europei sub impactul revoluției și al reformelor în secolul al XIX-lea"); Stelian Brezeanu („Lumea europeană în comparație cu alte continente și culturi"); Paul Cernovodeanu („Impactul epidemiei de holeră pentru societatea românească în secolul al XIX-lea"); Ștefan Pascu („Ideologii, revoluții și reforme în sud-estul Europei în epoca de trecere de la feudalism la capitalism"); Zoe Petre („Miturile și istoria geto-dacilor"); Cristian Popișteanu („Impactul european în legătură cu evenimentele din România din vara anului 1944"); Andrei Pippidi („Centrul și periferia în sud-estul Europei în epoca medievală și premodernă"); Ștefan Ștefănescu („Aspecte ale strategiei menținerii la putere în Europa centrală și de sud la sfîrșitul veacului al XVI-lea"); Alexandru Zub („Perceperea timpului în sud-estul Europei").

În desfășurarea mesei rotunde „Romanitatea orientală și romanitatea occidentală" un rol important l-au avut profesorii Dumitru Protase de la Universitatea din Cluj, Răzvan Theodorescu, conferențiar Ligia Bîrzu ș.a., în timp ce profesorului Virgil Cîndea i s-a încredințat conducerea lucrărilor Asociației Internaționale de Studii Sud-Est Europene. Cercetătorii români care au luat parte la lucrările Comisiei Internaționale de Istorie Militară (general Costache Condrescu, colonel Alexandru Savu, Mircea Dogaru, Mihail Zahariade și Dumitru Preda) au susținut de asemenea comunicări și intervenții apreciate.

Semnatara acestor rînduri a participat la lucrările desfășurate la Arhivele Naționale din Spania ale Comisiei Internaționale de Diplomatică, a cărei membră este. Încadrîndu-se tematicii anunțate, a susținut aici comunicarea „Falsul în diplomatica românească", lucrarea fiind reținută pentru a fi introdusă în volumul ce urmează a se edita în curînd. A participat de asemenea la dezbaterea celorlalte probleme aflate pe ordinea de zi a acestui organism internațional de specialitate (fixarea obiectivelor de viitor, elaborarea unor norme pentru transcrierea și descrierea diferitelor categorii de documente, elaborarea de bibliografii). A reușit totodată să obțină promisiunea Biroului Comisiei ca în Dicționarul internațional de diplomatică să fie incluși și termeni românești. Participînd apoi la una din ședințele Comisiei Internaționale pentru Istoria Revoluției Franceze, a susținut o intervenție privind modul în care s-a reflectat acest eveniment crucial din istoria omenirii în heraldica românească.

Privit în ansamblu, cel de al XVII-lea Congres Internațional de Științe Istorice se remarcă prin cîteva trăsături caracteristice:

— s-a desfășurat într-un climat politic nou, cînd suflul înnoirilor sociale a favorizat desvoltarea colaborării și a dialogului; — a exprimat prin tematica abordată preocupările vizînd utilizarea mai intensă a istoriei în slujba dezvoltării societății contemporane;

— a relevat mai direct rolul istoricilor în viața social-politică;

— problematica abordată a fost deosebit de actuală, răspunzînd unor comandamente ale evoluției comunităților sociale contemporane.

Într-adevăr, prin rapoarte, corapoarte și discuții, s-a pus un accent mai mare decît în trecut asupra rolului important pe care îl au istoricii în perioada pe care o străbatem. Apreciați a fi „legitimi interpreți ai trecutului", istoricii sînt chemați să-și asume o mai mare responsabilitate în viața socială, încît faptele din trecut, aduse la cunoștința marelui public, să devină o pildă pentru generația de astăzi. S-a relevat totodată responsabilitatea omului de știință, a istoricului în special, față de tezaurul spiritual al fiecărui popor. Cercetînd experiența omenirii, istoricii trebuie să descifreze cauzele fenomenelor ce se produc și să identifice căile posibil de urmat pentru rezolvarea lor în viitor.

În acest context, s-a subliniat necesitatea perfecționării sistemelor de informare asupra rezultatelor cercetărilor istorice întreprinse într-o țară sau alta, ca și asupra documentelor de arhivă. Referirile în legătură cu sursele istorice au adus în discuție importanța arhivelor fiecărui stat, problema liberalizării accesului cercetătorilor la unele fonduri pînă acum inaccesibile, necesitatea găsirii unor noi soluții în vederea grăbirii ritmului de inventariere, astfel ca mărturiile istorice deținute în depozitele publice să

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

fie puse în circuitul științific cît mai grabnic. Printre rapoartele care s-au referit la astfel de probleme îl menționăm pe cel datorat lui Charles Keskemeti, director executiv al Consiliului Internațional al Arhivelor, intitulat „Pentru o politică a arhivelor în marile sisteme interguvernamentale". Subliniind faptul că „arhivele unei țări fiind proprietatea inalienabilă și imprescriptibilă a statului respectiv", beneficiind de reglementări legislative care asigură conservarea și valorificarea documentelor respective, autorul trage un semnal de alarmă asupra faptului că arhivele organismelor internaționale necesită o mai mare preocupare din partea forurilor competente.

Ca și în 1985 la Sttutgart și în 1980 la București, pe toată durata Congresului a funcționat la sediul central un stand de carte, în cadrul căruia participanții au prezentat noutățile editoriale din țara pe care o reprezentau, unele din publicații fiind tipărite special pentru acest eveniment științific. În standul Ungariei cea mai reprezentativă lucrare s-a referit la Istoria Transilvaniei (*Kurze Geschichte Siebenbürgens*) fiind o formă prescurtată a celor trei volume apărute în 1986 în această țară sub auspiciile Ministerului Culturii. Imprimată în condiții tehnice deosebite, pe hîrtie cretată, ilustrată cu numeroase repoduceri color lucrarea a reținut atenția participanților, cu atît mai mult cu cît un pliant, avînd aceleași calități, era distribuit tuturor celor care vizitau standul. Deși nu s-au putut compara din punct de vedere al aspectului cu volumul menționat mai sus, lucrările afișate și oferite de participanții români, cea mai mare parte datorate Comisiei de Istorie Națională Militară, altele fiind rezultatul activității Comisiei de Istorie Bisericească, condusă cu competență de mitropolitul Nestor Vornicescu, la care se adaugă un volum imprimat sub egida Academiei Române (*Nouvelles études d'histoire*), fiind dedicat expres acestei manifestări științifice internaționale (desigur toate acestea fiind imprimate în limbi de circulație internațională), au fost privite cu interes, dar au fost insuficiente pentru a umple golul resimțit de mult timp în ceea ce privește informarea promptă și corectă a istoricilor din alte țări asupra istoriei țării noastre.

MARIA DOGARU

Congresul Comisiei Internaționale pentru cercetarea istoriei Ordinului Teutonic

Una dintre manifestările de interes arhivistic pe plan internațional a avut loc la Nürnberg la sfîrșitul lunii iunie—respectiv începutul lunii iulie 1990.

Împlinirea existenței de 800 de ani a Ordinului Cavalerilor Teutoni (transformat în anul 1923 în ordin monahal) a prilejuit, printre altele, deschiderea unei mari expoziții retrospective și a unei sesiuni științifice. În cadrul sesiunii au fost prezenți istorici din R.F.G., Polonia, Austria, Italia și România. Dintre comunicări, amintim următoarele :

— Dr. Udo Arnold—Bonn : „Începuturile Ordinului Teutonic (pînă la 1309)".

— Dr. H. Z. A. Nowak—Torun (Polonia) : „Structurile dezvoltării statului Ordinului Prusian în secolul al XIV-lea".

— Dr. Mariah Biskuf—Torun : „Teritoriile și Ordinul. Probleme ale stăpînirii ordinului în Prusia în secolul al XV-lea".

— P. dr. Bernhard Demel (Viena) : „Ordinul Teutonic ca factor al Imperiului (romano—german) 1494—1805".

— Dr. Heinz Noflatscher—Bolzano (Italia) : „Casa imperială a Habsburgilor și Ordinul Teutonic".

Comunicările au atins și unele probleme legate de relațiile țării noastre cu Ordinul Teutonic, care încă așteaptă o clarificare de ansamblu. După cum se știe, în ultima vreme au fost publicate noi materiale inedite în acest sens în reviste românești, inclusiv în „Revista Arhivelor". Și la sesiune au fost comunicate date de acest fel, ca de exemplu planul de a așeza cavaleri teutoni la granițele de vest ale Transilvaniei (1570) pentru consolidarea apărării antiotomane (H. Noflatscher).

În cadrul Muzeului Național German a fost deschisă o expoziție privind istoria ordinului (1190—1990), cuprinzînd peste o mie de piese, adunate temporar din 20 țări,

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

respectiv 203 surse. Dintre numeroasele manuscrise expuse, remarcăm cîteva de interes deosebit pentru istoriografia românească. Astfel, amintim statutele ordinului, atît de puţin cunoscute, copiate în 1440 (originalul se află în arhiva centrală a ordinului la Viena), cronica lui Ian Dlugosz intitulată „Banderia Prutenorum" din 1448 (originalul se păstrează la „Biblioteca Jagiellondka"—Cracovia) sau „Die Jüngere Hochmesterchronik" din 1492 (actualmente în proprietatea ramurii calvine a ordinului, cu sediul la Utrecht—Olanda). În general, va trebui acordată o anumită atenţie cronicilor ordinului, avînd un spectru teritorial mai larg.

Sperăm că în viitorul apropiat problematicile de mai sus vor fi abordate mai nuanţat în istoriografia noastră.

EUGEN GLÜCK

Centenar Vasile Alecsandri

În cadrul manifestărilor prilejuite de comemorarea centenarului morţii poetului Vasile Alecsandri, la Casa de cultură a Ministerului de Interne a avut loc, pe data de 20 septembrie 1990, vernisajul expoziţiei şi un simpozion organizate de Direcţia Generală a Arhivelor Statului şi gazde, sub genericul „Omagiu lui Vasile Alecsandri". Au participat cadre din conducerea Ministerului de Interne şi a D.G.A.S., profesori, cercetători, arhivişti, ofiţeri, reprezentanţi ai agenţiei „Rompres" şi ai Televiziunii Române.

În expoziţie au fost prezentate documente familiale, corespondenţă, afişe, programe, diplome, rapoarte, manuscrise, material iconografic care evocă personalitatea complexă, politică şi mai ales literară a marelui Alecsandri, uimitoarea zestre pe care a transmis-o urmaşilor. Documentele expuse provin din fonduri şi colecţii aparţinînd Direcţiei Arhivelor Centrale, filialelor Arhivelor Statului Iaşi şi Bucureşti, Academiei Române şi Muzeului Literaturii Române.

Vasile Alecsandri a fost contemporan şi participant la principalele evenimente ale istoriei neamului românesc din frămîntatul veac al XIX-lea. Cea mai convingătoare descriere a crezului politic o face însuşi Alecsandri într-o scrisoare către G. Bengescu : „Amice, eu pot să mor fericit, deoarece am văzut realizate toate visurile tinereţii mele : Unirea, prinţul străin, Independenţa, Regatul. Un singur lucru mai doresc, deşi nu sînt chemat a-l privi cu ochii : e ca la bătrîneţe, generaţia dumitale să vadă scumpa noastră Românie încă şi mai mare, încă şi mai puternică, încă şi mai considerată de cît astăzi".

Între documentele familiale, două atrag atenţia în mod deosebit. Primul face parte din colecţia de Documente a F.A.S. Iaşi şi este o mitrică, eliberată de Mitropolia Moldovei în 1835 iulie 12, prin care atestă ca dată a naşterii poetului Vasile Alecsandri, anul 1818 iunie 14 şi nu 1821 cum este în genere cunoscută. „Vasilică este născut la 14 iunie 1818 în tîrgul Bacăului, botezat în legea pravoslavnică de preotul Ioan, de la biserica Precista din Bacău". Al doilea este testamentul lui Vasile Alecsandri, păstrat de asemenea în colecţia de Documente a F.A.S. Iaşi. Cu sufletul său generos, pînă în ultimele clipe ale vieţii, Alecsandri s-a gîndit la cei mulţi şi obidiţi. Astfel, el lasă prin dispoziţie testamentară soţiei sale, Paulina, sarcina construirii unei şcoli primare pentru copiii sătenilor din Mirceşti şi întăreşte dreptul de proprietate asupra pămîntului dăruit de el aceloraşi săteni. Manuscrisele operelor literare erau dăruite Academiei Române, iar celebra luncă a Mirceştilor, care l-a inspirat în crearea pastelurilor, trebuia să rămînă indivizibilă şi inalienabilă.

Din multitudinea documentelor referitoare la activitatea profesională a poetului, ca director al Teatrului Naţional din Iaşi, arhivist al statului, ministru de externe, la loc de cinste trebuie menţionat cel intitulat „Proiect pentru organizarea Arhivei Statului", înaintat de Vasile Alecsandri în luna ianuarie 1851 Ministerului de Justiţie al Principatului Moldovei. Acest proiect reflectă principiile sale despre arhive, principii ce sînt valabile şi astăzi : „Arhiva unui stat este averea publică care merită cea mai aproape îngrijire a ocîrmuirii. Ea este colecţia tuturor actelor publice, atît administrative cît şi judecătoreşti şi politice, care slujesc de temei legiuirilor ţării". Alecsandri propunea înfiinţarea unui depozit secundar, în care specialişti ai Arhivelor Statului să

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

selecționeze documentele preluate de la instituții. Propunerea sa este o anticipație pentru idealul a ceea ce înseamnă o arhivă modernă, cu o evidență corespunzătoare pentru toate genurile de documente.

Prezența lui Vasile Alecsandri în viața politică a țării este din plin reliefată de exponate. Anul revoluționar 1848 apare marcat, între altele, printr-un manifest în care Vasile Alecsandri, Mihail Kogălniceanu, Lascăr Rosetti, cheamă poporul Moldovei la detronarea domnitorului Mihail Sturdza, la restabilirea drepturilor cetățenești.

Unirea Principatelor Române este redată printr-un grup de documente, atestînd rolul de primă mărime jucat de Alecsandri în înfăptuirea și recunoașterea acesteia de către marile puteri europene. Astfel, două plîngeri din anul 1857 adresate Înaltei Comisii de la Focșani și semnate de : Vasile Alecsandri, Mihail Kogălniceanu și Rallet, demascau abuzurile și falsificarea alegerilor de către caimacamii Teodor Balș și Nicolae Vogoride. Originalele ambelor documente se păstrează la Muzeul Literaturii Române.

Pildă de înalt patriotism, spirit de înțelegere și înțelepciune o constituie scrisoarea lui Vasile Alecsandri din 1859 ianuarie 20, către fratele său Iancu, agent diplomatic al Moldovei la Paris, prin care îi comunică renunțarea sa la domnie în favoarea lui Alexandru Ioan Cuza. Alături de aceasta este o altă scrisoare, adresată în 1861 aprilie 27 domnitorului Alexandru Ioan Cuza, în care îi relatează misiunea ce a îndeplinit-o în calitate de agent diplomatic al Principatelor Române la curtea împăratului Napoleon al III-lea, pentru recunoașterea Unirii.

Complexul om de cultură — poet, scriitor, dramaturg, critic literar, conferențiar, publicist — care a fost Vasile Alecsandri este prezentat în diverse ipostaze prin documentele și fotografiile expuse.

Mai puțin cunoscute sau de cele mai multe ori ignorate au fost relațiile sale cu poeta Carmen Sylva (regina Elisabeta). Cu titlu de informație menționăm un document din fondul Casa Regală, o scrisoare a Elisabetei către Vasile Alecsandri din 1880 noiembrie 25, privind traducerea în limba franceză a poeziilor lui. Între altele, îi scria : „Să-mi dea Dumnezeu puterea să arăt Europei ce poet sînteți. Uneori mă sperie gîndul că eu sînt cea care va arăta Europei capodoperele dumneavoastră".

Alături de manuscrisele unor poezii și povestiri, este bogat reliefată dramaturgia sa, pe care Nicolae Iorga o caracteriza astfel : „Teatrul lui Alecsandri e patriotic fiindcă întîi a fost o școală, pe urmă o armă". Gama documentelor privind activitatea teatrală a lui Vasile Alecsandri este extrem de variată : manuscrisele unor piese de teatru cu dedicații pentru prietenii săi Mihail Kogălniceanu și Ion Ghica, afișele și programele unor piese ale sale jucate pe scena Naționalului bucureștean, precum și procese verbale, invitații, corespondență atestînd rolul jucat de Alecsandri în teatrul românesc.

Un spațiu important în cadrul expoziției se acordă corespondenței cu mari personalități ale vieții politice și culturale românești, între care amintim pe Mihail Kogălniceanu, Ion Ghica, Nicolae Bălcescu, Al. I. Cuza, Titu Maiorescu, Iosif Vulcan, V. A. Urechia ș.a. Menționăm o scrisoare din 7 mai 1870 adresată de Vasile Alecsandri editorului Socec, prin care a donat drepturile de autor provenite din vînzarea poemului „Dumbrava Roșie" în contul ajutorului acordat de România poporului francez.

Persistența robiei țiganilor în Principatele Române îl preocupa intens pe Alecsandri. Astfel, într-un memoriu din 28 iunie 1855 adresat Sfatului Administrativ al Moldovei, el propune dezrobirea țiganilor, precum și împroprietărirea lor, după modul cum a procedat împreună cu fratele său Iancu pe moșiile Pătrășcani și Mircești.

Pentru vasta sa operă literară, pentru întreaga sa activitate politică și culturală, Vasile Alecsandri ocupă un loc de frunte în galeria marilor eroi ai neamului românesc. Elogiul națiunii adus lui cu ocazia cîștigării cupei concursului literar de la Montpellier sau pentru piesa „Fîntîna Blanduziei", îl reintîlnim în documentele expoziției. Diplome, corespondență, afișe, programe pentru inaugurarea monumentelor sale din Bacău și București, precum și versurile lui Leon Cerchez închinate memoriei sale sînt tot atîtea mărturii ale omagiului adus lui Vasile Alecsandri. Fotografiile expuse întregesc impresiile produse de documente. Cunoaștem astfel un Alecsandri în plină maturitate, așa cum probabil arăta cînd a scris capodoperele sale „Ovidiu" și „Fîntîna Blanduziei" sau inegalabilele pasteluri, cunoaștem pe părinții săi, vornicul Vasile Alecsandri și soția sa Elena, pe fratele său Iancu și pe cea care i-a fost tovarășe de viață, înțeleapta și harnica Paulina.

Din galeria marilor personalități îi revedem pe Cuza și Kogălniceanu, pe Carol I și poeta Carmen Sylva. Vom identifica clădirea Teatrului Național din Iași, avînd în față statuia poetului, precum și cabinetul de lucru al poetului și mausoleul din Mircești. Actorul Matei Millo, prietenul de o viață al dramaturgului este prezentat prin fotografii ilustrînd rolurile jucate în piesele „Coana Chirița", „Piatra din casă", „Barbu Lăutaru" etc.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

În cadrul simpozionului, cuvîntul de deschidere a fost prezentat de Ioana Burlacu, șefa Serviciului documentare, valorificare și publicații arhivistice, care a reliefat multilateralitatea și complexitatea personalității lui Vasile Alecsandri. În program s-au prezentat următoarele comunicări: 1. Ileana Ene, muzeograf principal la Muzeul Literaturii Române — „Corespondență inedită între Vasile Alecsandri și Lascăr Rosetti", cu prezentarea manuscrisului „Hora de la Răducăneni"; 2. Ionuț Niculescu, directorul Muzeului Teatrului Național „Vasile Alecsandri" — „Zorile repertoriului național"; 3. Mihaela Bădescu, arhivist principal în D.G.A.S. — „Vasile Alecsandri și Arhivele Statului", 4. Virgiliu Z. Teodorescu, arhivist principal în D.G.A.S. — „Vasile Alecsandri în conștiința urmașilor".

Apreciate pozitiv de cei prezenți, atît comunicările cît și expoziția au constituit, în contextul comemorării centenarului Vasile Alecsandri, un omagiu adus aceluia care spunea: „Toți românii au fost buni pentru mine, încît opera mea este și a lor".

MIHAELA BĂDESCU

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

RECENZII ȘI PREZENTĂRI

Florin Marinescu, ÉTUDE GÉNÉALOGIQUE SUR LA FAMILLE MOURUZI, Athènes, 1987, 176 p. + tabel arbore genealogic. Centre de recherches néohelléniques

Lucrarea, concepută ca un preambul la ediția unui corpus de documente privitoare la familia Moruzi provenite din arhive particulare, prezintă evoluția uneia dintre cele mai însemnate familii fanariote, care a jucat un rol activ în viața politică și socială a sud-estului european în a două jumătate a secolului al XVIII-lea și la începutul celui următor.

Informația culeasă în arhivele românești și în cele din Grecia, întregită prin consultarea unei bibliografii ample (p. 137—158) și ilustrată cu ajutorul a 37 de planșe albnegru și color, între care unele deosebit de interesante pentru iconografia românească (portretele domnilor Constantin și Alexandru Moruzi) prin valoarea lor documentară, este sintetizată și prezentată cursiv și atrăgător.

Studiul lui Florin Marinescu se încadrează într-un șir de scrieri consacrate genealogiilor principalelor familii neobizantine, șir deschis de lucrarea banului Mihai Cantacuzino cu mai bine de două veacuri în urmă și întregit de operele unor istorici de renume ca Émile Legrand sau N. Iorga, umplînd o lacună în acest domeniu ca primă lucrare ce abordează genealogia familiei Moruzi.

În partea introductivă a lucrării se face o trecere în revistă a principalelor evenimente politice și sociale la care membrii familiei Moruzi au participat în mod activ, ca urmare a înaltelor funcții deținute în ierarhia otomană, fără a trece cu vederea contribuția acestei familii la dezvoltarea vieții spirituale în calitate de sprijinitori ai învățămîntului pe întreg teritoriul locuit de greci, dar și în Principate, interesul pentru dezvoltarea așezămintelor spitalicești și protecția acordată bisericii.

Însușind ideea conform căreia patronimicul familiei derivă de la localitatea din care aceasta își avea originea, localitate situată în Asia Mică, în apropiere de Canios, în fosta themă a Trebizondei, autorul reușește să reconstituie șirul ascendenților pe baza unor date sigure, pînă la un oarecare Kiriacos din Trapezunt, ai cărui fii sînt atestați documentar la 1613. Urmașii acestora se stabilesc către sfîrșitul secolului al XVII-lea la Constantinopol, unde, prin înrudiri cu familii bogate și influente, se ridică pe scara ierarhiei sociale de la negustori la rangurile marii boierimi din Moldova și Țara Românească. Cu ajutorul platformei create în Principate, al legăturilor de rudenie și nu în ultimul rînd al banilor, doi membri ai familiei, respectiv Constantin și fiul acestuia Alexandru reușesc să ocupe primul tronul Moldovei iar al doilea să domnească, de cinci ori în Principate. În mod firesc, prezentarea personalității celor doi domni beneficiază de o atenție deosebită, favorizată de complexitatea informațiilor asupra activității desfășurate de aceștia, prezentîndu-se detaliat poziția lor în relațiile cu Poarta și cu cele două imperii vecine, politica internă, aspecte legate de viața economică, nu fără a se sublinia fiscalitatea excesivă, preocupările în domeniul juridic și administrativ, ca și interesul pentru dezvoltarea învățămîntului în țară, dar mai ales în teritoriile locuite de eleni.

Alți membri ai familiei au ocupat locuri de vază în ierarhia societății grecești constantinopolitane, îndeplinind funcții însemnate în viața publică, ajungînd la cea mai înaltă treaptă a ierarhiei otomane accesibilă unui ortodox, aceea de mare dragoman al Porții. Ajunși la apogeul puterii politice într-un moment de mari tensiuni, atît pe plan european cît și în interiorul Imperiului otoman, Moruzi vor plăti cu viața aderarea la cauza națională și creștină. Cu toate acestea, serviciile îndelungate aduse Porții vor determina pe sultan să desemneze familia lui Dimitrie III Moruzi între cele cinci care aveau dreptul să ocupe tronul Principatelor (amănunt care a scăpat atenției autorului).

Represiunea sîngeroasă abătută asupra familiei Moruzi înainte ca și în momentul izbucnirii insurecției grecești a făcut ca aceasta să fie lipsită de personalități capabile să se implice în evenimentele revoluționare. Mai mult decît atît, plecarea forțată în exil a dus la ruperea de viața politică a vremii,

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

fapt ce se va repercuta asupra destinului ulterior al descendenţilor familiei, care nu au mai jucat roluri atît de importante în epocă, furnizînd totuşi oameni politici, militari şi oameni de ştiinţă de marcă. Activitatea acestora este urmărită şi prezentată pînă în contemporaneitate.

Înţelegerea legăturilor de rudenie, a succesiunii generaţiilor este mult uşurată de complexul arbore genealogic prezentat în anexă, precum şi de indicele onomastic şi toponimic. Un glosar minim familiarizează cititorul neavizat cu termenii româneşti. O bibliografie bogată, în care figurează numeroase contribuţii româneşti, completează cit se poate de util informaţia din textul propriu-zis.

Lucrarea reuşeşte să realizeze o imagine amplă şi exactă asupra familiei Moruzi, privită atit în ansamblul ei cit şi în contextul general în care reprezentanţii acesteia şi-au desfăşurat activitatea. Materialul, reunit în acest studiu la care sperăm să se alăture cit de curind volumul de documente anunţat, constituie un ajutor preţios pentru cercetătorul preocupat de istoria sud-estului european şi mai ales pentru cel interesat de relaţiile româno-elene în secolele XVIII-XIX.

PAVEL MIRCEA FLOREA

Eugen Drăgoi, IERARHI ŞI PREOŢI DE SEAMĂ LA DUNĂREA DE JOS, 1864–1989, Galaţi, 1990, 354 p.

Cu această carte, preotul Eugen Drăgoi, consilier cultural al Arhiepiscopiei Tomisului şi Dunării de Jos, îşi continuă, la un nivel superior, cercetările pe care le întreprinde de mai mulţi ani asupra istoriei Bisericii Ortodoxe Române, axate îndeosebi pe trecutul eparhiei al cărei slujitor este. Lucrarea a apărut în editura Arhiepiscopiei, cu binecuvîntarea I.P.S. Antim Nica, arhiepiscop al Tomisului şi Dunării de Jos, fiind dedicată împlinirii a 125 de ani de la înfiinţarea acestei eparhii.

În primul capitol se face un scurt istoric al Episcopiei Dunării de Jos de la creare (1864) şi pînă în anul 1989. Este reprodus textul Decretului domnesc din 17 noiembrie 1864, emis de Alexandru Ioan Cuza, în care, la primul articol, se prevedeau următoarele: „Se încuviinţează înfiinţarea unei noi eparhii ortodoxe în România, sub denumirea de Episcopia Dunărei de Jos...'' Autorul arată că scopul principal al acestei hotărîri a fost readucerea sub jurisdicţia Mitropoliei Moldovei a celor trei judeţe din sudul Basarabiei, Cahul, Bolgrad şi Ismail, retrocedate de către Imperiul rus prin Tratatul de pace de la Paris din 18/30 martie 1856, care punea capăt războiului Crimeii. Este preluată aprecierea marelui istoric N. Iorga, după care întemeierea noii eparhii s-a făcut fără nici un tomos patriarhal (al Patriarhiei Ecumenice) şi fără convocarea vreunui sinod, aşadar pe cale pur laică.

În capitolul următor sînt prezentaţi ierarhii Episcopiei Dunării de Jos şi colaboratorii lor apropiaţi. Se insistă, pe bună dreptate asupra primului dintre aceştia, episcopul Melchisedec Ştefănescu, care a fost nu numai un distins slujitor al bisericii, ci şi un strălucit om de cultură. Este scos în evidenţă aportul fiecăruia la bunul mers al eparhiei, la ridicarea, în cuprinsul acesteia, a noi lăcaşuri ortodoxe, la îmbogăţirea literaturii religioase etc. În continuare sînt înfăţişaţi episcopii—vicari şi arhiereii—vicari, apoi arhimandriţii de scaun (vicarii administrativi), alţi „sfetnici de seamă'', protopopii, clericii de mir, monahii ş.a. Este relevată, de semenea, sprijinirea de către ierarhii şi preoţii din eparhie a Războiului pentru independenţă, ca şi participarea lor directă la unele evenimente importante din istoria ţării, îndeosebi la primul război mondial. Capitole separate sînt dedicate contribuţiei acestora la viaţa cultural-ştiinţifică.

Un bogat material ilustrativ completează, în mod fericit, textul propriu-zis. De asemenea, indicele de nume facilitează foarte mult consultarea lucrării. La sfîrşit, în anexă, este redat „Tabelul preoţilor slujitori de la parohiile din Arhiepiscopia Tomisului şi Dunării de Jos la data de 1 octombrie 1989'', o listă alfabetică, pe judeţe, care, deşi nu se încadrează temei enunţate în titlu, ni se pare destul de utilă.

Lucrarea se bazează pe o documentare foarte largă, avînd meritul de a fi utilizat, pe lîngă un număr mare de lucrări de spe-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

cialitate, şi documente inedite aflate în arhiva Arhiepiscopiei Tomisului şi Dunării de Jos, ale protoieriilor Galaţi şi Tulcea, ca şi de la filialele judeţene ale Arhivelor Statului Galaţi şi Tulcea. Este vorba de o scriere meritorie, pe măsura rîvnei şi strădaniilor preotului Eugen Drăgoi.

TUDOR MATEESCU

„Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde", nr. 1—2/1989; "Siebenbürgische Familienforschung", nr.1—2/1989

La 8.X.1840 se constituie la Mediaş societatea culturală Verein für Siebenbürgische Landeskunde, care editează în acelaşi an un periodic intitulat „Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde". Alături de această publicaţie apare din anul 1878 şi „Korrespondenzblatt des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde", care îşi schimbă denumirea în „Siebenbürgische Vierteljahrsschrift" din 1931. Ambele periodice îşi încetează activitatea în anul 1941. Cele 54 de volume (seria veche şi seria nouă), ale periodicului „Archiv für Siebenbürgische Landeskunde" şi cele 64 de serii ale revistei „Korrespondenzblatt" respectiv „Siebenbürgische Vierteljahrsschrift" sînt mărturia unor realizări meritorii. După o întrerupere de două decenii, societatea culturală a fost reînfiinţată, la data de 3 ianuarie 1962, cu sediul la Heidelberg (Germania), sub denumirea Arbeitskreis für Siebenbürgische Landeskunde. Numita societate a editat în perioada 1971—1977 cea de a 3-a serie a revistei „Korrespondenzblatt des Arbeitskreises für Siebenbürgische Landeskunde", care apare din anul 1978 sub denumirea „Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde" (seria a IV-a). Colegiul de redacţie este format din: Balduin Herter, Gisela Richter şi Ernst Wagner. Revista este o apariţie bianuală, tipărită la editura Böhlau (Köln—Wien) şi se bucură de o largă colaborare internaţională. Din punct de vedere structural aceasta cuprinde: referate, recenzii, bibliografie, rapoarte şi comunicări. Specificul revistei rezidă în publicarea unor lucrări ştiinţifice, care să contribuie la cunoaşterea Transilvaniei sub diverse aspecte, indiferent de perioada istorică.

Nr. 1/1989 cuprinde următoarele lucrări ştiinţifice: Michael Kroner, *Sate săseşti iobage situate între cele două Tîrnave* (p. 1—9); Rolf Kutschera, *Contribuţii la sistemul de administraţie a Transilvaniei. Retrospectivă istorică* (p. 10—15); Dirk Likas Kisch, *Hramul bisericilor din Transilvania* (p. 15—20); Michael Kroner, *O sentinţă tîrzie în procesul lui Stephan Ludwig Roth* (p. 20—23); Annemarie Röder, *Metode tradiţionale şi moderne în studierea portului popular* (p. 24—29); Karin Braisch, *Samuel Kräuter şi Petrus Sigerus, doi farmacişti de seamă din Sibiu* (p. 29—42); Arnold Huttmann, *Michael Ascanius, medic care a activat în Transilvania în sec. al XVII-lea* (p. 43—49); Rudolf Rösler, *Jderul şi Canis aureus în fauna Transilvaniei şi a ţinuturilor învecinate* (p. 49—53).

La rubrica recenzii sînt prezentate un număr de 19 lucrări apărute între anii 1986—1988 în diferite edituri din Germania, România şi Ungaria, iar enumerarea unor studii publicate în reviste de specialitate vine să completeze bibliografia referitoare la Transilvania.

„Zeischrift für Siebenbürgische Landeskunde", nr. 2/1989, cuprinde următoarele articole: Hannes Schuster, *Gesturi de ocrotire şi simptome de pierdere* (p. 105—111); Hans Bergel, *Viaţa cotidiană şi universal în opera narativă a lui Andreas Birkner* (p. 112—117); Georg Aescht, *Creativitate şi administraţie. Contribuţii la proza scurtă a germanilor din România din perioada 1962—1973*; (p. 118—123) Walter Roth, *Bogăţia în expresivitate a dialectului săsesc din Transilvania* (p. 124—130); Helga Fessler, *Contribuţii la denumirea plantelor de cultură importate din America: cartoful, porumbul şi tomata în dialectul săsesc din nordul Transilvaniei* (p. 130—143); Glynn Custred, *Încercarea unei cercetări socio-lingvistice privind uzul vorbirii la saşii din Transilvania* (p. 144—151); Ludwig Binder, *Documentare pentru monografia locală: istoria bisericii* (p. 152—157); Gheorghe Mândrescu, *Contribuţii privind participarea meseriaşilor din Bistriţa la realizarea proiectelor de construcţii din Moldova în sec. al XVI-lea* (p. 157—175).

La rubrica recenzii sînt prezentate un număr de 20 de lucrări apărute între 1986—1988 în edituri din Austria, Germania, România şi Ungaria. Alte 126 de titluri vin să îmbogăţească lista bibliografică asupra lucrărilor apărute de sine stătătoare sau în reviste de specialitate în perioada şi ţările menţionate mai sus.

Secţiunea pentru genealogie a societăţii culturale Arbeitskreis für Siebenbürgische

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Landeskunde editează sub îngrijirea lui Balduin Herter revista „Siebenbürgische Familienforschung", o apariţie bianuală. Nr. 1/1989 cuprinde următoarele articole : Irmgard Josephi—Lingner, *Sofia Maria Elisabeth Rosenauer născută Roth, cea de a doua fiică a lui Stephan Ludwig Roth* (p. 1—17) ; Erwin Julius Kasper, *Învăţătorul şi rectorul Petrus Casper 1875—1902* (p. 19—34) ; Georg Kloess, *Familia Steege în Transilvania, Moldova şi Vechiul Regat* (p. 35—38) ; Gerhardt Hochstrasser, *Cine a fost „Paulus monetarii es Riuulo"?* (p. 39—41). Evidenţiem în mod deosebit glosarul care cuprinde vechea terminologie în limba latină pentru desemnarea unor meserii, ocupaţii, funcţii, întîlnite în documentele medievale, precum şi terminologia specifică registrelor de stare civilă (p. 42—47).

„Siebenbürgische Familienforschung", nr. 2/1989 cuprinde următoarele studii : Rolf Binder, *Numele preotului braşovean Petrus Mederus în context onomastic* (p. 57—67) ; Friedrich Töpfer, *Numele de familie Gooss la Moşna* (p. 67—77) ; Hellmut Tartler, *Generali transilvăneni* (p. 77—79).

MONICA VLAICU

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

INSTRUMENTE DE LUCRU

Lista documentelor publicate în vol. LII

Nr. crt.	Rezumatul documentului	Nr. rev.	pag.
1	2	3	4
1	*1480 ianuarie 31, Baia Mare.* Sfatul orașului Baia Mare aprobă blănarilor și cojocarilor de acolo organizarea într-o breaslă, încuviințînd statutul de funcționare al acesteia.	4	399
2	*1562 (7070) septembrie ⟨11⟩, Suceava.* Despot voievod întărește lui Vartic seliștea Andreicăuți din ținutul Hotinului ocolul Buzovinții.	1	49
3	*1569 septembrie 15, Suceava.* Bogdan Lăpușneanu voievod întărește lui Vartic seliștea Andreicăuți din ținutul Hotinului, ocolul Buzovinții.	1	49
4	*1583 (7081) iunie 4.* Petru Șchiopul voievod întărește unui slujitor seliștea Visterca de lîngă satul Medveja.	1	50
5	*1585 (7094) noiembrie 3, Iași.* Petru Șchiopul voievod poruncește lui Bucium, pîrcălabul de Hotin, să cerceteze hotarul Andreicăuți pentru care sînt în judecată Liciul, Marcu și Moisi cu Vartic.	1	50
6	*1606 (7154) august 7, Iași.* Vasile Lupu voievod întărește lui Dragoș a șasea parte din satul Hănțești, ținutul Tecuci, cumpărată de la Drăgoi și rudele sale, și un loc de vie cumpărat de la Gheorghe Guțeaiu în același sat.	1	50
7	*1629 (7137) iunie 3, Suceava.* Miron Barnovschi voievod judecă pricina dintre Lupul și fratele său, feciorii lui Toader, nepoții lui Tăutu mare logofăt, cu Gavril, feciorul Maricăi, nepotul lui Tăutu, pentru o bucată de loc în satul Bălilești.	1	52
8	*1707 mai 27, București.* Stolnicul Constantin Cantacuzino către comitele Lörincz Pekri informîndu-l că a profitat de plecarea emisarului domnului Constantin Brîncoveanu la principele Francisc al II-lea Rákóczi spre a-i înmîna prezenta misivă. Își exprimă speranța ca adresantul să-l slujească cît mai bine pe principe în conformitate cu interesele sale. Își exprimă devotamentul pentru cauza curuților și-l asigură că de îndată ce va afla ceva interesant, îi va comunica, rugîndu-l ca la rîndul său cînd va avea de transmis ceva să nu pregete a o face.	1	60
9	*1708 ianuarie 29, București.* Stolnicul Constantin Cantacuzino către principele Francisc al II-lea Rákóczi, aducîndu-i la cunoștință sosirea emisarului său Jakab Grabarics cu instrucțiile cuvenite în care este pomenită și persoana expeditorului. Îl asigură de credința sa și de înfăptuirea celor ce-a fost rugat. Răspunsul îl va da prin același emisar sus-amintit.	1	61
10	*1708 septembrie 26, Tîrgoviște.* Stolnicul Constantin Cantacuzino către principele Francisc al II-lea Rákóczi scriindu-i că profită de trecerea emisarului acestuia, János Papai la Tîrgoviște spre a-i transmite omagiile sale devotate. Întreabă pe principe dacă i-au parvenit misivele sale cifrate trimise prin contele Mihály Mikes. Îl asigură de credința sa așa cum a arătat și prin viu grai emisarul sus-amintit.	1	62

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

1	2	3	4
11	*1708 decembrie 22, Tîrgoviște.* Stolnicul Constantin Cantacuzino către principele Francisc al II-lea Rákóczi intervenind, ca și Brâncoveanu pentru eliberarea soției și copiilor nobilului Pál Teleki refugiat în Țara Românească și reținuți ostateci de principe. Își exprimă din nou devotamentul față de destinatar și speră să continue schimbul de scrisori dintre dînșii.	1	65
12	*1709 mai 15, București.* Stolnicul Constantin Cantacuzino către principele Francisc al II-lea Rákóczi confirmîndu-i primirea scrisorii sale din 23 februarie care l-a bucurat. Exprimă cele mai bune sentimente față de principe asigurîndu-l de credința sa, a fratelui său Mihai spătarul și a fiilor săi, Răducanu și Ștefan.	1	66
13	*1709 decembrie 7, Filipeștii de Pădure.* Stolnicul Constantin Cantacuzino către principele Francisc al II-lea Rákóczi exprimîndu-și speranța, la întoarcerea preotului ortodox Avram, că propunerile sale au fost agreate de principe și că persoana lui și a întregii familii se vor bucura de protecția și bunăvoința acestuia. Consolarea sa față de sentimentele binevoitoare manifestate de principe față de dînsul și cei ai săi.	1	66
14	*1767 aprilie 1, Viena.* Privilegiul împărătesei Maria Theresia prin care acordă comitatului Tîrnava dreptul de a avea sigiliu propriu.	3	322
15	*1777 iunie 12, Sibiu.* Atanasie Șt. Pilenga solicită primirea sa în cadrul Companiei negustorilor greci din Sibiu.	4	406
16	*1783 ian. 22, Sibiu.* Gheorghe I. Marcu face însemnare în protocol că toți frații comunității și ai breslei au luat hotărîrea să cumpere casa răposatului Brașoveanu numit și Benedict, ce stă situată pe ulița Fleisherilor nr. 100, pentru comunitate.	2	407
17	*1783 martie 16, 〈Sibiu〉.* Conducerea Companiei grecești hotărăște în chestiunea deschiderii unei prăvălii de către Zamfir Preda, ca acesta să-și declare capitalul inaintea Companiei cu doi giranți de încredere, potrivit cu norma împărătească din 1772, pentru ca declarația sa să fie trimisă guberniului pentru aprobare.	4	407
18	*1790 aprilie 1, Sibiu.* Teodosie Constantin Cecherdechi, originar din Melenic, se obligă, cu prilejul intrării sale în Companie să se supună orînduielilor ei.	4	410
19	*Fără dată, fără loc.* Stolnicul Constantin Cantacuzino către principele Francisc al II-lea Rákóczi manifestîndu-și satisfacția pentru interesul și bunăvoința manifestate pentru biserica ortodoxă față de care binevoiește a-și arăta protecția. De acest fapt vor fi mulțumiți și sîrbii ținînd de asemenea de biserica Răsăritului. Declară principelui recunoștința celor vizați precum și a sa, fiind gata oricînd să-și dovedească credința.	1	67
20	*〈1815 post iunie 15 august—Iași〉.* Rapoartele trimise domnitorului Mihail Suțu de către 〈Dimitrie Manu și Iacovache Rizu〉 în care este descrisă situația de la Iași și din țară în urma revoltelor din lunile iunie și iulie.	2	162
21	*1819 iunie 15, Focșani,* Raport în care este descrisă revolta populară de la Focșani, întocmit pentru Mihail Șuțu, domnitorul Moldovei, care urma să vină în țară în luna septembrie să-și ocupe tronul.	2	155
22	*1819 iulie 2 〈Focșani〉.* Raportul lui Dimitrie Manu și Iacovache Rizu, caimacanii domnitorului Mihail Suțu trimiși în țară pentru a cerceta situația din Moldova, în urma tulburărilor petrecute la Iași.	2	158

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

1	2	3	4
23	*⟨1819 iulie, Putna⟩*. Raport al lui ⟨Dimitrie Manu și Iacovache Rizu⟩ prin care aceștia încearcă să explice domnitorului Mihail Suțu cauzele care au provocat mișcarea populară din Moldova, din lunile iunie și iulie.	2	159
24	*⟨1819 iulie, Focșani⟩*. Raportul lui Dimitrie Manu înaintat domnitorului Mihail Suțu în legătură cu starea deplorabilă a comerțului și imposibilitatea stringerii birurilor din ținutul Putna.	2	161
25	*1883 ⟨martie⟩, ⟨București⟩*. Jalba locuitorilor satului Boholț, Transilvania, către Agenția austriacă prin care roagă să fie ajutați pentru a găsi în arhiva Mitropoliei Țării Românești documente privitoare la moșia acestui sat.	1	17
26	*1833 ⟨iunie⟩, ⟨București⟩*. Jalbă a locuitorilor satului Boholț, Transilvania, către Agenția austriacă, prin care roagă să fie ajutați pentru a găsi în arhivele mitropoliei, instituțiilor de stat și mănăstirilor din Țara Românească documente privitoare la moșia acestui sat.	1	17
27	*1898 septembrie, ⟨Paris⟩* Memoriul profesorului D. G. Kiriac, dirigintele corului Capelei române din Paris prin care înaintează ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice, Spiru Haret schița de plan a lucrării *Cîntecul popular românesc și muzica bisericească orientală*.	3	314
28	*1898 decembrie 7, ⟨București⟩*. Referatul profesorului George Ștefănescu asupra lucrării *Cîntecul popular românesc și muzica bisericească orientală* de D. G. Kiriac.	3	315
29	*1903 februarie 7, ⟨București⟩*. Memoriul lui D. G. Kiriac înaintat ministrului Spiru Haret privind necesitatea elaborării unui studiu teoretic care să însoțească partea muzicală a lucrării *Cîntecul popular românesc și muzica bisericească orientală*.	3	316
30	*1918 aprilie 2, Paris*. Auguste Dorchaine mulțumește, în scris, Anei Lahovari pentru placheta trimisă în dar pentru sprijinul acordat Comitetului de Asistență; mărturisește devotamentul său pentru România.	1	90
31	*1918 aprilie 11, Paris*. René Bazin trimite Anei Lahovari o carte de vizită prin care îi mulțumește pentru placheta trimisă.	1	91
32	*1918 aprilie 15, Paris*. Henry Béranger mulțumește Anei Lahovari pentru placheta trimisă.	1	92
33	*1919 aprilie 6, Paris*. Pichon, ministrul Afacerilor Străine al Franței, mulțumește Anei Lahovari pentru placheta trimisă, care perpetua amintirea fraternității de arme a României și Franței.	1	92
34	*1920 iunie 14, Londra*. M. Beza îi propune lui N. Iorga colaborarea la o istorie a popoarelor europene.	3	301
35	*1921 ianuarie 6, Cromwell Place*. M. Beza îl anunță pe N. Iorga de trimiterea drepturilor de autor.	3	301
36	*1921 septembrie 6, ⟨București⟩*. N. Iorga îl consultă pe M. Beza în privința a două lucrări în curs de tipărire la Londra.	3	294
37	*1921 septembrie 17, ⟨București⟩*. N. Iorga îl roagă pe M. Beza să se ocupe de recuperarea cărților luate de M. Gaster.	3	294
38	*1921 septembrie 28, Paris*. N. Iorga cere relații lui M. Beza despre constituirea cărților de către M. Gaster și unele drepturi de autor.	3	295
39	*1921 octombrie 12*, Londra M. Beza către N. Iorga informîndu-l despre drepturile de autor și alăturînd un program al conferințelor sale.	3	302

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

1	2	3	4
40	*1921 octombrie 14, Paris.* N. Iorga îi mulțumește lui M. Beza pentru trimiterea drepturilor de autor și-l felicită pentru lecțiile ținute la Universitatea King's College.	3	295
41	*1921 noiembrie 14, ⟨București⟩.* N. Iorga către M. Beza cerîndu-i să insiste pentru lucrarea aflată sub tipar și pentru restituirea cărților de către M. Gaster.	3	296
42	*1922 ianuarie 8, ⟨Fontenay-aux-Roses⟩.* N. Iorga insistă pe lîngă M. Beza pentru noi intervenții pentru *Istoria românilor.*	3	296
43	*1922 februarie ⟨Londra⟩ 6.* M. Beza către N. Iorga în legătură cu drepturile de autor și viitoarele colaborări.	3	302
44	*1922 decembrie 11, ⟨București⟩.* N. Iorga solicită lui M. Beza noi intervenții pentru publicarea *Istoriei românilor.*	3	296
45	*1923 martie 17, Londra.* M. Beza adresează lui N. Iorga invitația pentru Congresul PEN-Clubului, dîndu-i unele detalii.	3	303
46	*1923 aprilie 16, Fontenay-aux-Roses.* N. Iorga îl anunță pe M. Beza de sosirea sa la Londra, pentru Congresul PEN-Clubului.	3	297
47	*1923 aprilie 22, Fontenay-aux-Roses.* N. Iorga îi anunță lui M. Beza revenirea asupra deciziei de participare la Congresul PEN-Clubului.	3	297
48	*1923 aprilie 23, Londra.* M. Beza încearcă să-l convingă pe N. Iorga să participe la Congresul PEN-Clubului.	3	303
49	*1923 august 24, Vălenii de Munte.* N. Iorga insistă pe lîngă M. Beza pentru intervenția pe lîngă editorul Gleichen.	3	298
50	*1923 septembrie 7, Londra.* M. Beza anunță pe N. Iorga despre expedierea unor lucrări ale sale, publicate la Londra.	3	304
51	*1923 septembrie 16, ⟨București⟩.* N. Iorga îi mulțumește lui M. Beza pentru cartea trimisă.	3	298
52	*1924 ianuarie 23, Fontenay-aux-Roses.* N. Iorga către M. Beza insistînd pentru apariția *Istoriei românilor.*	3	298
53	*1924 ianuarie 25, Fontenay-aux-Roses.* N. Iorga îi propune lui M. Beza achiziționarea volumului VI din *Cambridge Medieval History.*	3	299
54	*1924 februarie 6, Fontenay-aux-Roses.* N. Iorga către M. Beza în legătură cu o traducere a sa.	3	299
55	*1924 martie 26. ⟨București.⟩* N. Iorga protestează pe lîngă M. Beza pentru denaturarea traducerii manuscrisului său în limba engleză.	3	299
56	*1925 noiembrie 12. ⟨București.⟩* N. Iorga către M. Beza privind o nouă colaborare a sa la *Enciclopedia Britanică.*	3	300
57	*1928 octombrie 22, Vălenii de Munte.* N. Iorga către M. Beza exprimîndu-și opiniile în legătură cu *Enciclopedia Britanică.*	3	300
58	*1929 aprilie 23. ⟨București.⟩* N. Iorga protestează pe lîngă M. Beza pentru omiterea textului său din „Slavonic Review".	3	301

MILIANA ȘERBU

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

SOMMAIRE

ÉDITORIAL

ION MUNTEANU — Le 1er Décembre 1918 349

LA GRANDE UNION DU 1er DÉCEMBRE 1918

ION FRĂȚILĂ — Les roumains de la région de Hunedoara en lutte pour la défence de leurs droits et libertées nationales sous le dualisme autrichien-hongrois 354

IOAN RANCA — La stratégie dualiste pour la colonisation de la Transylvanie. 363

IOAN PLEȘA — La contribution des roumains de la région d'Alba à l'acte historique du 1er Décembre 1918 . . 371

ÉTUDES ET EXPOSÉS

ELVIRA CIULIN-IONESCU, GION IONESCU — La pénétration du grand domaine dans la propriété foncière de Teișani 380

DOCUMENTS

COSTIN FENEȘAN — Le statut de 1480 de la corporation des fourreurs et des pelletiers de Baia Mare 396

DAN LIVEZEANU — Documents concernant la structure et fonctionnement de la Société grèque de Sibiu . . . 405

PROBLÈMES D'ARCHIVISTIQUE

TUDOR MATEESCU — Sur les limites chronologiques de la sélection des documents 412

LA TECHNIQUE DANS LES ARCHIVES

FLOREA OPREA — La technologie de restauration pour les livres et les documents du patrimoine par coulage de pâte de cellulose 418

PRÉSENTATIONS DES FONDS ET DES COLLECTIONS

MILIANA ȘERBU — Diplomats roumains: GRIGORE GAFENCU (IV) 428

OPINIONS

MARIN RADU MOCANU — Le document — source de culture. 437

CHRONIQUE 443

PRÉSENTATIONS ET COMPTE-RENDUS 450

INSTRUMENTS DE TRAVAIL

MILIANA ȘERBU — Liste des documents publiés dans le volume LII 454

CONTENTS

EDITORIAL

ION MUNTEANU — The 1st of December 1918 349

THE GREAT UNION FROM DECEMBER THE 1st, 1918

ION FRĂȚILĂ — The Romanians from Hunedoara County and their fight in defence of their national rights and liberties during the Austrian-Hungarian dualistic regime 354

IOAN RANCA — The dualistic strategy in Transylvania colonization . . . 363

IOAN PLEȘA — The contribution of the Romanians from Alba County in carrying out the historical act of December the 1st 1918 371

STUDIES AND PAPERS

ELVIRA CIULIN-IONESCU, GION IONESCU — The penetration of large landed property into the Teișani estate 380

DOCUMENTS

COSTIN FENEȘAN — The Baia Mare furriers and skinners corporation's Status from 1480 396

DAN LIVEZEANU — Documents concerning the structure and functioning of the Greek Company from Sibiu 405

ARCHIVE KEEPING PROBLEMS

TUDOR MATEESCU — On the chronological limits of documents selecting.. 412

ARCHIVE TECHNIQUES

FLOREA OPREA — The restoration technology for patrimonial books and documents, by mens of pulp moulding. 418

COLLECTIONS AND FONDS PRESENTATION

MILIANA ȘERBU — Romanian diplomats: GRIGORE GAFENCU (IV) 428

OPINIONS

MARIN RADU MOCANU — The historical document — culture source 437

CHRONICLE 443

PRESENTATIONS AND REVIEWS 450

WORKING INSTRUMENTS

MILIANA ȘERBU — List of the documents published in volume LII . . 454

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

INHALTSVERZEICHNIS

LEITARTIKEL

ION MUNTEANU — Der 1. Dezember 1918 349

DIE GROSSE VEREINIGUNG VOM 1. DEZEMBER 1918

ION FRĂŢILĂ — Die Rumänen aus dem Gebiet von Hunedoara im Kampfe für die Verteidigung der nationalen Rechte und Freiheiten in der Zeit des österreichisch-ungarischen Dualismus' 354

IOAN RANCA — Die dualistische Besiedlungsstrategie von Siebenbürgen 363

IOAN PLEŞA — Der Beitrag der Rumänen aus dem Albenser Gebiet zur Verwirklichung des historischen Ereignisses vom 1. Dezember 1918 371

STUDIEN UND MITTEILUNGEN

ELVIRA CIULIN-IONESCU, GION IONESCU — Die Durchsetzung des Grossdomänenwesens auf dem Gute Teişani 380

URKUNDEN

COSTIN FENEŞAN — Das Statut von 1480 der Kürschner—und Weissgerberzunft aus Baia Mare . . . 396

DAN LIVEZEANU — Urkunden zur Geschichte der Organisierung und Tätigkeit der Hermannstädter Griechischen Kompanie 405

FRAGEN DER ARCHIVWISSENSCHAFT

TUDOR MATEESCU — Über chronologische Grenzen bei der Bewertung von Archivgut 412

ARCHIVTECHNIK

FLOREA OPREA — Das Restaurierungsverfahren von Urkunden und Büchern besonderen Wertes durch den Guss zellulosischer Paste 418

BESTANDS—UND SAMMLUNGSVORFÜHRUNGEN

MILIANA ŞERBU—Rumänische Diplomaten: GRIGORE GAFENCU (IV.) 428

GESICHTSPUNKTE

MARIN RADU MOCANU — Das historische Dokument — eine Kulturquelle 437

CHRONIK DES WISSENSCHAFTLICHEN LEBENS 443

BUCHBESPRECHUNGEN UND—VORFÜHRUNGEN 450

ARBEITSINSTRUMENTE

MILIANA ŞERBU — Verzeichnis der im LII. Band veröffentlichten Dokumente 454

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Abonați-vă la

REVISTA ARHIVELOR

Abonamentele se fac la oficiile și agențiile P.T.T.R. din toată țara și la filialele județene ale Arhivelor Statului.

PREȚUL ABONAMENTELOR ESTE DE 25 LEI PE NUMĂR ȘI 100 LEI PE AN. REVISTA POATE FI CUMPĂRATĂ DE LA SEDIILE DIRECȚIEI GENERALE ȘI ALE FILIALELOR JUDEȚENE ALE ARHIVELOR STATULUI.

Revista Arhivelor publică studii și comunicări de teorie și practică arhivistică, de paleografie, diplomatică, sigilografie, heraldică, miniaturistică și alte științe speciale ale istoriei, studii și articole de istorie bazate pe documente de arhivă, prezentări de fonduri și colecții arhivistice, recenzii și prezentări de reviste și cărți de specialitate, cronici, note și informații bibliografice.

Autorii sînt rugați să trimită materialele în două exemplare dactilografiate la două rînduri, cu trimiterile infrapaginale numerotate în continuare și cu un scurt rezumat. Documentele trimise spre publicare trebuie să fie însoțite de reproduceri (fotocopii, xerox etc.).

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor. Articolele nepublicate nu se restituie.

Cititorii din străinătate se pot abona prin RODIPET S.A., PO–BOX 33–57, telex 1195 sau 11034, fax 90–18.56.73 – București, Piața Presei Libere nr. 1, sector 1, România.

R.M. ISSN 0034-7043

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in HISTORICAL ABSTRACT and AMERICA – HISTORY AND LIFE

C. 3036 – Societatea Comercială „UNIVERSUL" S.A.
str. Brezoianu, nr. 23-25, București, România.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Din sumarul numărului următor:

— Boierimea în catagrafia orașului București.

— Refugieri ale românilor din Dobrogea, la stînga Dunării, în timpul războiului Crimeii.

— Românii din America și Marea Unire.

— Arhivele arădene—izvoare ale cunoașterii istorice.

— Drapelul armoriat al orașului Craiova din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

— Diplomați români: GRIGORE GAFENCU (IV).

Lei 25

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro